

รายงานผลการวิจัย

เรื่อง

ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการสื่อสารเพื่อกำหนดภาพลักษณ์
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน: ศึกษาเฉพาะชุมชนรอบเขาหลวง
จังหวัดนครศรีธรรมราช

Communication strategy and tactics to establish the image of
eco- tourism by the communities:
case study in communities in the Khao Luang area,
Nakornsrihammaraj province

โดย

นางสาวสุรางคณา ฅ นคร

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

รายงานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

พ.ศ. 2547

ISBN 974-9745-78-7

ชื่อเรื่อง: ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการสื่อสารเพื่อกำหนดภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

โดยชุมชน ศึกษาเฉพาะชุมชนรอบเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ผู้วิจัย : นางสาวสุรางคณา ณ นคร

สถาบัน: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

ปีที่พิมพ์: 2548

สถานที่พิมพ์: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

แหล่งที่เก็บรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

จำนวนหน้างานวิจัย

118 หน้า

: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

คำสำคัญ: การสื่อสารเพื่อชุมชน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน
และภาพลักษณ์

ลิขสิทธิ์: สงวนลิขสิทธิ์

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการสื่อสารเพื่อกำหนดภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ศึกษาเฉพาะชุมชนรอบเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการสื่อสารการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวง และภาพลักษณ์ที่พึงปรารถนาในทัศนะของชุมชนรอบเขาหลวง ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพลักษณะสหวิทยาการ เพื่อการตีความและอธิบายปรากฏการณ์อย่างเข้มข้น เพื่อให้เห็นภาพรวมของสิ่งที่เกิดขึ้น ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ SWOT และใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง 52 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. ยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนรอบเขาหลวงที่ปรากฏมี 4 ประการ คือ
 - 1.1 ด้านพื้นที่ท่องเที่ยว ชุมชนส่วนใหญ่มีแนวปฏิบัติต่อพื้นที่ท่องเที่ยว บนพื้นฐานของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
 - 1.2 ด้านการจัดการท่องเที่ยว มีลักษณะการดำเนินงานในรูปแบบขององค์กรชาวบ้าน มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งส่งเสริมการอนุรักษ์และการหาแนวทางความร่วมมือในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน
 - 1.3 ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเน้นให้นักท่องเที่ยว ได้มีประสบการณ์ตรงกับธรรมชาติ บนพื้นที่ในแหล่งธรรมชาติ ขณะเดียวกันคนในชุมชนได้มีโอกาสเรียนรู้เรื่องการจัดการท่องเที่ยว และระบบนิเวศในท้องถิ่น สามารถแลกเปลี่ยนความรู้และเรียนรู้ร่วมกับนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม
 - 1.4 ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน มี 2 รูปแบบ คือ การมีส่วนร่วมโดยตรง และการมีส่วนร่วมโดยอ้อมกับกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน

เลขทะเบียน.....	0185755
วันลงทะเบียน.....	26 พ.ค. 2549
เลขเรียกหนังสือ.....	309.2
	ส 858 อ
	[2549]
	ด.2

2. ยุทธวิธีการสื่อสารของชุมชนรอบเขาหลวงที่ปรากฏในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม 3 รูปแบบคือ

2.1 การมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล

2.2 การมีส่วนร่วมในการรับฟังความคิดเห็น และ

2.3 การมีส่วนร่วมแบบปรึกษาหารือ มีลักษณะเป็นการสื่อสารทางเดียว และสองทาง กระทำในสถานการณ์ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การนำเสนอสารมีทั้งแนวทางเชิงลบและแนวทางเชิงบวก โดยยุทธวิธีดังกล่าวนี้ ชุมชนได้ใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารเพื่อนำไปสู่การกำหนดภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชุมชนปรารถนาจะเกิดขึ้นในอนาคต

3. ในอนาคตการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวง จะเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนใน 4 บริบท คือ

3.1 บริบทด้านพื้นที่แหล่งทรัพยากรที่หลากหลาย คือจะมีการผสมผสานเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม โดยมีจุดมุ่งหมายให้ชุมชนมีสำนึกและความภูมิใจในความเป็นชุมชนของตน

3.2 บริบทด้านการจัดการ จะเป็นการท่องเที่ยวบนเงื่อนไขที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากร โดยจะเน้นความสำคัญระหว่างชุมชนและธรรมชาติในฐานะเป็นวิถีชีวิตที่เกื้อกูลในระบบนิเวศเดียวกัน

3.3 บริบทด้านกิจกรรม จะมีการสร้างระบบการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อการเรียนรู้และสร้างเป็นเครือข่ายการจัดการทรัพยากร เช่นจัดเป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวร่วมกัน เพื่อเพิ่มพูนความรู้ประสบการณ์ และปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น

3.4 บริบทด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน จะเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการท่องเที่ยว เพื่อประโยชน์ต่อท้องถิ่นอย่างแท้จริง

Title: Communication strategy and tactics to establish the image of eco-tourism by the communities: case study in communities in the Khao Luang area, Nakornsrihammaraj province

Researcher: Miss Surangkana Na Nakorn

Institution: Dhurakijpundit University

Year of Publication: 2005

Publisher: Dhurakijpundit University

Sources: Dhurakijpundit University

No. of Page: 118 Pages

Keywords: Community communication, Community-Based Tourism, and Image

Copyright: All rights reserved

Abstract

The research on "Communication strategy and tactics to establish the image of eco-tourism by the communities: case study in communities in the Khao Luang area, Nakornsrihammaraj province" is aimed to analyze the communication strategy and tactics to achieve management of eco-tourism in the Khao Luang area as well as the desirable image in the viewpoint of communities in the area.

The research was conducted using Interdisciplinary Subject Qualitative Research method in the Interpretative and Thick Description manner in order to demonstrate the actual ongoing situation through in-depth interview and participative observation, SWOT analysis, and questionnaires. There was 52 subjects participated in this research.

The research reveals that:

1. The strategy on eco-tourism of the communities around Khao Luang area includes 4 aspects as follows:
 - 1.1 Accessible tourist area, most of the communities follow the practice on accessible tourist area based on natural resource conservation.
 - 1.2 Tourism management, the management of tourism is under the supervision of various working groups aiming to promote and to cooperate mutually in natural conservation.
 - 1.3 Tourism activities, it is emphasized that tourists have direct experience with the nature in the tourist area while the people in the communities

spontaneously learn more about tourism and management of local ecosystem. In the mean time, they are also enabled to appropriately exchange knowledge and have mutual experience with tourists.

- 1.4 The participation of the communities, there are two types of participation of the communities including direct participation and indirect participation through the community's tourism activities.

2. Communication tactics of the communities around Khao Luang area in term of the management of eco-tourism consists of 3 main points in participatory communication including:

- 2.1 Participation in providing information;
- 2.2 Participation in receiving opinions and;
- 2.3 Participation in consultation.

The tactics includes one-way and two-way communication, in the formal and informal settings, and in both negative and positive approaches. Accordingly, the communities use these communication tactics as a tool to establish the desirable image of eco-tourism in the future.

3. In the future, the eco-tourism in Khao Luang area will become community-based tourism in 4 context comprising:

3.1 Diversified natural resource context, which combine natural conservation with way of life and culture aiming at the communities to be aware and proud of themselves;

3.2 Management context, which would be based conditionally on their responsibility emphasizing the supporting elements in the eco-tourism;

3.3 Activity context, which would bring about the tourism system facilitating in learning and creating network of natural resource management. The communities would coordinate in designing such tourism program in order to promote the right knowledge, experience, and awareness among tourist and local people;

3.4 Community participation context, which emphasizes the communities to participate in the tourism process from the beginning until the end in order to benefit the communities in full.

กิตติกรรมประกาศ

มีบุคคลมากมายที่ช่วยกันขับเคลื่อนงานวิจัยเล่มนี้ให้สำเร็จ ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ชาวบ้านทุกชุมชนในพื้นที่รอบเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราชที่ร่วมด้วยและช่วยกันให้ข้อมูลอย่างเต็มใจ ซึ่งผู้วิจัยมีอาจเอ่ยนามได้ทั้งหมด ที่จะลืมไม่ได้เลย คือ บุคคลเหล่านี้ได้ช่วยทำให้ผู้วิจัยเข้าใจคำว่า "ทุนของชุมชน" อันเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ายิ่งบนภูเขาหลังบ้านอย่างเป็นรูปธรรม ต้องขอบคุณสาโรจน์ คุณโลก เพื่อนใหม่ ที่ช่วยให้การปฏิบัติงานภาคสนามของผู้วิจัยรวดเร็ว เพราะ เราไปไหนไปกันและยังเป็นหนึ่งในผู้ให้ข้อมูลหลักที่สำคัญ

ขอขอบคุณเป็นพิเศษ สำหรับนายแพทย์รังสิต ทองสมัคร หนึ่งในผู้บุกเบิกการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กรุงชิง กรุณาสละเวลาเล่าประสบการณ์ทุกเมื่อ และมอบภาพ Unseen เขาหลวงรวมถึงคำบรรยาย ให้ผู้วิจัยมานำเสนอ

ขอบคุณ คุณนิเวศ วนคุณากร ประธานชมรมธุรกิจการท่องเที่ยวลุ่มน้ำปากพนัง และคณะทำงานค้นหาอนาคต "ยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยวเมืองนคร" คุณวิโชค อ่างมณี ผู้อำนวยการและเจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคใต้เขต 2 จังหวัดนครศรีธรรมราชทุกคน ดร.เลิศชาย ศิริชัย และดร.จิตศักดิ์ พุฒจรรยา จาก มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ รวมถึงทีมงาน โครงการประสานกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาเครือข่าย การท่องเที่ยวโดยชุมชน ภาคใต้ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ที่ช่วยกันเติมเต็มสิ่งที่คำนึงถึงในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่รอบเขาหลวงครั้งนี้

ท้ายที่สุด งานวิจัยจะไม่เสร็จสมบูรณ์เลย หากปราศจากการอุดหนุนทุนวิจัย ข้อเสนอแนะคิดเห็น ตลอดจนคำปรึกษาจากอาจารย์และเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์วิจัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต โดยเฉพาะรองศาสตราจารย์ ดร. สรชัย พิศาลบุตร รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและพัฒนา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

นางสาวสุรางคณา ณ นคร

1 กุมภาพันธ์ 2548

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	๘
กิตติกรรมประกาศ.....	๙
สารบัญตาราง.....	๑๐
สารบัญภาพ.....	๑๑
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ที่มาและความสำคัญ.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
ประเด็นการวิจัย.....	3
นิยามศัพท์.....	4
ขอบเขตการวิจัย.....	5
ข้อดกลงเบื้องต้นในการวิจัย.....	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 6	
บทที่	
2 แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	7
การท่องเที่ยวโดยชุมชน.....	12
การสื่อสารเพื่อชุมชน.....	15
ความหมายและคุณลักษณะของภาพลักษณ์.....	19
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	22
บทที่	
3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	25
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	25
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	26
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	26
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	30
การสังเคราะห์ข้อสรุป.....	31

บทที่

4	ผลการวิจัย.....	32
	ตอนที่ 1 การวิเคราะห์ SWOT	
	สภาพการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวง.....	32
	ตอนที่ 2 ยุทธศาสตร์การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	
	ของชุมชนรอบเขาหลวง.....	34
	ตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อสรุปผลการวิจัยเพื่อการยืนยันคำตอบ	
	ของชาวบ้าน ในชุมชนรอบเขาหลวงจากแบบสอบถาม.....	61

บทที่

5	สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ.....	70
	สรุปผลการวิจัย.....	70
	อภิปรายผล.....	73
	ข้อเสนอแนะ.....	82

บรรณานุกรม.....	86
-----------------	----

ภาคผนวก.....	91
--------------	----

ภาคผนวก ก	แบบสอบถาม.....	92
ภาคผนวก ข	รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์และตอบแบบสอบถาม.....	98
ภาคผนวก ค	ตัวอย่างโปรแกรมการท่องเที่ยว ชมรมอนุรักษ์บ้านเกิดกรุงชิง.....	105
ภาคผนวก ง	ตัวอย่างโปรแกรมการท่องเที่ยว เส้นทางศึกษาธรรมชาติ	
	ชมรมอนุรักษ์เขาหลวง บ้านวังสูง 3 วัน 2 คืน	
	จากประสบการณ์ผู้วิจัย.....	106
ภาคผนวก จ	ตัวอย่างกฎระเบียบข้อปฏิบัติ ฝ่ายทัวร์ป่าเส้นทางศึกษาธรรมชาติ	
	ชมรมอนุรักษ์เขาหลวง บ้านวังสูง.....	108
ภาคผนวก ฉ	แผนที่แสดงเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติเขาหลวงและตัวอย่าง	
	อันเล็กน้อยมากของความหลากหลายทางชีวภาพในผืนป่า	
	ซึ่งผู้เดินป่าสามารถพบเห็น และสัมผัสได้ตลอดเส้นทาง.....	110
ภาคผนวก ช	ภาพตัวอย่างแสดงการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	117

ประวัติผู้วิจัย.....	118
----------------------	-----

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่

1. แสดงผลการยืนยันคำตอบเป็นคำร้อยละของชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวงเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนรอบเขาหลวงในปัจจุบันทั้ง 4 ด้าน..... 61
2. แสดงผลการยืนยันคำตอบเป็นคำร้อยละของชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวงเกี่ยวกับยุทธวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ..... 64
3. แสดงผลการยืนยันคำตอบเป็นคำร้อยละของชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวงเกี่ยวกับข้อสรุป ซึ่งเป็นเป้าหมายที่พึงปรารถนาในอนาคตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชุมชนร่วมกันกำหนด..... 67

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่

1	แสดงชุมชนรอบเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	6
2	แสดงขั้นตอนการดำเนินการวิจัย.....	26
3	ภาพเขาหลวง ① คือยอดพรหมโลก แหล่งต้นน้ำของน้ำตกพรหมโลก ② คือยอดผามี (มีลักษณะเหมือนผาซี) และ ③ บริเวณจุดพักแรม "ผาเหยียบเมฆ"	35
4-16	แสดงตัวอย่างความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ป่าเขาหลวง.....	36-40
17	แสดงที่ทำการชมรมอนุรักษ์เขาหลวง บ้านวังลุง.....	41
18	แสดงผู้นำทัวร์ป่าอธิบายวิธีการปฏิบัติตัวในป่าให้แก่นักท่องเที่ยว.....	43
19	แสดงเส้นทางเดินเท้าเข้าสู่ป่าเขาหลวง ช่วงแรกจะผ่านสวนสมรม (ผลไม้) ของชาวบ้านที่ปลูกเรียงรายขนานไปตามสายน้ำตกของคลองใหญ่.....	44
20	แสดงบริเวณตั้งเต็นท์พักแรม ที่ผาเหยียบเมฆ.....	44
21	ตัวอย่างบทเรียนธรรมชาติที่ลูกหาบได้เรียนรู้ร่วมกับนักท่องเที่ยว.....	46
22	อีกตัวอย่างของการเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวบ้าน (ลูกหาบ).....	47
23	ปอ ...หนึ่งในผู้นำทัวร์เดินป่าเขาหลวง ผู้มากด้วยประสบการณ์.....	48
24	เจี๊ยบ...หนึ่งในทีมฝีพายมือดี.....	49
25	ล่องแก่งคลองกลาย ที่กรุงชิง.....	49
26	พื้นที่สาธารณะ (ตลาดเช้า) ที่ชาวบ้านมักใช้เป็นที่พักพิง อย่างไม่เป็นทางการ.....	50
27	พื้นที่สาธารณะ (ร้านน้ำชา) ที่ชาวบ้านมักจับกลุ่มและใช้เป็นที่พักพิง อย่างไม่เป็นทางการ.....	50
28	หอกระจายข่าวที่บ้านคีรีวง.....	53
29	แสดงผู้วิจัยกับกลุ่มชาวบ้านในร้านน้ำชากลางสวนยางพารา.....	56
30	ตามนำถิตย์ ไปส่งข่าวชาวบ้านเรื่องการประชุมเครือข่ายชุมชนเขาหลวง ซึ่งครั้งต่อไป พิปูนจะเป็นเจ้าภาพ.....	56
31	วิถีชีวิตคนในชุมชน ที่เน้นการทำสวนผลไม้เป็นหลัก ในภาพมีทั้งชายปลีก และชายส่ง ที่ปลูกกันมากได้แก่ มังคุด เงาะ ทุเรียน และสะตอ.....	58
32	อ่างเก็บน้ำที่พิปูน ในอนาคตกำลังจะถูกพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทางธรรมชาติที่สำคัญอีกที่หนึ่ง ที่ชาวพิปูนจะมีความภาคภูมิใจ.....	58
33	ผู้วิจัยที่ลานหินสองเกลอ ป่าเขาหลวง เมษายน 2546.....	118

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญ

ชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวถือเป็นประเด็นใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยเฉพาะสังคมชนบทที่มีข้อจำกัดในด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ขาดช่องทางการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม การวางแผนในทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ และไม่ให้ความสำคัญว่าจะเกิดอะไรกับชุมชน กับทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่จะได้รับผลกระทบสืบเนื่องจากชุมชนขาดองค์ความรู้ ที่ปรึกษา หรือผู้รู้ที่มีศักยภาพ รวมถึงกลไกของรัฐที่ไม่เอื้อประโยชน์ต่อการจัดการ ความเข้าใจของชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจึงเป็นเพียงเรื่องของการเดินทาง โดยที่ไม่ได้มองในมุมกลับว่า ถ้าชุมชนจะต้องเข้ามาจัดการการท่องเที่ยวเองจะต้องดำเนินการอย่างไร จะจัดการกับมันอย่างไร และอะไรคือเป้าหมายของการท่องเที่ยว หลายชุมชนจึงเข้าใจว่าเป็นภาระหน้าที่ของรัฐในการจัดการพัฒนาและส่งเสริมชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่ห่างไกลเมืองที่เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวตามภาคต่าง ๆ ดังนั้น การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงดูเป็นเรื่องห่างไกลนัก (ปรัชญากรณ์ ไชยคช: 2546)

ปัจจุบันกระแส "Unseen in Thailand" ตามนโยบายการกระตุ้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากภาครัฐ ที่มุ่งหวังการแก้ปัญหาความยากจน ทำให้หลายชุมชนต้องลุกขึ้นมาไขว่คว้าโอกาสนี้ ด้วยการจัดการการท่องเที่ยวของตนเอง ซึ่งได้นำมาสู่การสรรค์สร้างธุรกิจใหม่ให้กับภาคเอกชน และเป็นไปอย่างรวดเร็วจากสื่อต่าง ๆ ที่ช่วยกันประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว (เกศสุตา สิทธิสันติกุล: 2547) ด้วยกระแสการเดินทางของนักท่องเที่ยวต่างถิ่น ต่างวัฒนธรรมที่หลั่งไหลเข้าไปสู่ชุมชนที่มีความแตกต่างทางด้านประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อ ได้มีการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดมาตรฐานในผลิตภัณฑ์ที่จะนำเสนอแก่นักท่องเที่ยว การจัดเตรียมพื้นที่เพื่อให้บริการ การเกิดขึ้นของกิจกรรมเหล่านี้ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ล้วนก่อให้เกิดผลกระทบกับชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยชุมชนจะได้รับทั้งข้อดีและข้อเสีย เช่น ผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ส่วนที่ดี คือ ทำให้เกิดเครือข่ายความเข้าใจ การเรียนรู้ เกิดการสำนึกว่า สิ่งแวดล้อมมีความสำคัญกับมนุษย์อย่างไร ขณะที่ การท่องเที่ยวที่ไม่ได้คำนึงถึงความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ได้ทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมลงไปด้วย ผลกระทบด้านวัฒนธรรม แบ่งก

ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนได้รับการเผยแพร่ ชุมชนเกิดความหวงแหนและได้รับการสืบทอด แต่แง่ลบที่ได้จากการท่องเที่ยวก็คือ วัฒนธรรม ถูกนำมาจัดฉาก ทำให้เสื่อมศรัทธา ด้อยค่า ผลกระทบด้านสังคม ชุมชนหันมาพูดคุยกันมากขึ้น มีวิถีคิดที่เก่งขึ้น รู้เท่าทันกระแสที่มาจากข้างนอกมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็มีแรงกดดันจากภายนอกเพิ่มขึ้นด้วย เช่น ผู้ประกอบการธุรกิจที่พยายามจะเข้าไปดำเนินการในพื้นที่ ผลกระทบด้านเศรษฐกิจการท่องเที่ยว ทำให้ชุมชนมีอาชีพเสริม สร้างงานใหม่ เกิดการกระจายรายได้ ในทางกลับกัน บางครั้ง เศรษฐกิจที่เข้ามาก็เอื้อให้ชุมชน เกิดการขัดแย้ง แข่งขัน และ แย่งชิงการใช้ทรัพยากรกัน

อย่างไรก็ตาม ในเวลาไม่นานนัก พบว่า หลายชุมชนต้องเผชิญกับความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมและวิถีทางสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป อันเนื่องมาจากความไม่เข้าใจในความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแท้จริง และชุมชนยังขาดความพร้อมในการจัดการที่ดีพอ จากรายงานการสัมมนาในเวทีนำเสนอความก้าวหน้าของเครือข่ายท่องเที่ยว โดยชุมชนภาคใต้ เมื่อวันที่ 26-27 มิถุนายน 2546 ณ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช สรุป ภาพรวมรูปแบบการก่อเกิดกิจกรรมท่องเที่ยว ที่แสดงถึงพัฒนาการของชุมชนท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาคใต้ 3 รูปแบบ ดังนี้

1. รูปแบบของชุมชนที่ต้องต่อสู้กับภัยธรรมชาติหรือแย่งชิงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร จากธรรมชาติแล้วจึงพัฒนามาเป็นกิจกรรมงานอนุรักษ์โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชนเข้าไปสนับสนุน
2. รูปแบบของชุมชนที่ได้รับการส่งเสริมหรือสนับสนุนจากบุคลากรภายนอก ไม่ว่าจะเป็นสถาบันวิชาการ องค์กรพัฒนาชุมชน หน่วยงานราชการ ประกอบกับความต้องการ ของคนในชุมชนเองด้วย และ
3. รูปแบบของชุมชนที่เริ่มมองหากิจกรรมท่องเที่ยว หลังจากรัฐมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว หากแต่ชุมชนเหล่านี้ก็ไม่ได้ผลสัมฤทธิ์ หรือเร่งทำตามกระแส แต่จะเป็นชุมชนที่มีการคิดวางแผน หาวิธีการจัดการ แล้วจึงสรุปว่าชุมชนควรจะดำเนินการในรูปแบบใด

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนรอบเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยการสำรวจพื้นที่ และพูดคุยสัมภาษณ์ชาวบ้านในท้องถิ่นของผู้วิจัย พบว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เขาหลวงเกิดขึ้นเอง จากการที่คนในชุมชนต้องต่อสู้กับภัยธรรมชาติน้ำท่วมครั้งใหญ่ เมื่อปี พ.ศ. 2531 ที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรธรรมชาติของเขาหลวง ส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวงร่วมมือกันสำรวจธรรมชาติ เพื่อค้นหาแนวทางในการอนุรักษ์ผืนป่าเขาหลวง และปลูกจิตสำนึกในการดูแลรักษาป่า จากนั้นจึงพัฒนามาเป็นกิจกรรมอนุรักษ์ โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคมและมูลนิธิโกมลคีมทอง ได้

เข้าร่วมทำงานพัฒนากับชาวบ้านในพื้นที่ ๑ ประสบปัญหาจนพัฒนาเป็นชุมชนที่ดำเนินการ
ท่องเที่ยวในที่สุด เช่น ชุมชนคีรีวง เป็นต้น ขณะที่ชุมชนวังลุง ได้ริเริ่มและบุกเบิก ให้บริการ
ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตามปัจจัยเงื่อนไขของชุมชนเอง ชุมชนตัวอย่างเหล่านี้ ได้สะท้อนภาพ
การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ได้ค่อนข้างดี จน
เป็นที่ยอมรับและรู้จักกันอย่างกว้างขวางในกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และนักนิยมนิยมชาติ

โดยสภาพการณ์ดังกล่าว จึงเป็นที่มาของคำถามว่า ชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวง
มีแนวทางการปฏิบัติด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเขาหลวงในปัจจุบัน (ยุทธศาสตร์) อย่างไร และ
ใช้วิธีการ (ยุทธวิธี) การสื่อสารอย่างไรในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่รวมทั้งชาว
บ้านมีความรู้สึกนึกคิด และความคิดเห็น เกี่ยวกับภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขา
หลวงในอนาคต ซึ่งเป็นเป้าหมายร่วมกันของชุมชนอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนรอบเขาหลวง จังหวัด
นครศรีธรรมราช
2. เพื่อวิเคราะห์ยุทธวิธีการสื่อสารเพื่อกำหนดภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของ
ชุมชนรอบเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช
3. เพื่อศึกษาภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่พึงปรารถนาในทัศนะของชุมชนรอบ
เขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ประเด็นการวิจัย

1. ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนรอบเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช
เป็นอย่างไร
2. ชุมชนรอบเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช ใช้ยุทธวิธีการสื่อสารรูปแบบใด เพื่อ
กำหนดภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวงที่ชุมชนรอบเขาหลวง จังหวัด
นครศรีธรรมราชปรารถนาในอนาคต เป็นอย่างไร

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง วิถีทางหรือแนวทางการปฏิบัติด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนรอบเขาหลวงในปัจจุบัน เกี่ยวกับ พื้นที่ การจัดการกิจกรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน หรือคล้าย ๆ กัน เป็นส่วนใหญ่

ยุทธวิธีการสื่อสาร หมายถึง วิธีการสื่อสารรูปแบบต่าง ๆ ที่ชุมชนรอบเขาหลวงใช้เป็นเครื่องมือเพื่อกำหนดภาพลักษณ์

การกำหนดภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิด และความคิดเห็นของชุมชนรอบเขาหลวง ที่เป็นข้อสรุปเกี่ยวกับภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวง ที่พึงปรารถนาในอนาคต ซึ่งเป็นเป้าหมายร่วมกันของชุมชน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ในที่นี้มุ่งเน้นเฉพาะการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ

ชุมชนรอบเขาหลวง หมายถึง ชุมชนใน 3 อำเภอ และ 2 กิ่งอำเภอ ที่มีพื้นที่โดยรอบติดต่อกับเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วยชุมชนในเขตอำเภอพรหมคีรี อำเภอลานสกา อำเภอพิปูน กิ่งอำเภอช้างกลาง และกิ่งอำเภอนบพิตำ

เขาหลวง หมายถึง พื้นที่ป่าเขาหลวง มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ อำเภอพิปูน อำเภอฉวาง อำเภอพรหมคีรี อำเภอลานสกา อำเภอท่าศาลา และอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ระบบนิเวศส่วนใหญ่เป็นป่าดิบชื้น หุบเขา และลุ่มน้ำ ได้รับการจัดตั้งให้เป็นอุทยานแห่งชาติ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 91 ตอนที่ 216 ลงวันที่ 18 ธันวาคม 2517

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษายุทธศาสตร์และยุทธวิธีการสื่อสาร เพื่อการกำหนดภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ภายใต้บริบทด้านองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ประการ คือ ด้านพื้นที่ท่องเที่ยว ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรม และ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่

2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในที่นี้ มุ่งเน้นเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติในเขตพื้นที่รอบอุทยานแห่งชาติเขาหลวง ได้แก่ เส้นทางสำรวจโลกธรรมชาติสู่ยอดเขาหลวง ยอดพรหมโลกและยอดผามิ บริเวณน้ำตกโดยรอบอุทยานแห่งชาติเขาหลวงรวมถึงป่ากรุงชิง

3. ประชากรที่ศึกษา มุ่งเน้นเฉพาะประชากรใน ชุมชนคีรีวง และ ชุมชนบ้านวังลุง อำเภอลานสกา ชุมชนพิปูน อำเภอพิปูน ชุมชนพรหมคีรี อำเภอพรหมคีรี ชุมชนกรุงชิง กิ่งอำเภอนบพิตำ ชุมชนช้างกลาง กิ่งอำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตพื้นที่รอบเขาหลวง

ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษา และเรียนรู้จากภายใน (Inside out) ชุมชน โดยโจทย์การวิจัยได้พัฒนามาจากข้อค้นพบบางประการ ที่ผู้วิจัยเข้าไปมีประสบการณ์ตรงกับชุมชน ทั้งการสังเกตวิเคราะห์จากคำบอกเล่าและวาทกรรม โดยผู้วิจัยลงพื้นที่สัมภาษณ์ พูดคุย และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เกิดขึ้นจริงกับคนในชุมชนเขาหลวง มากกว่าจะกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ก่อน โดยการอิงแนวคิดหรือทฤษฎีที่มีผู้ทำมาแล้วมาเป็นฐานคิด

2. การกำหนดภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในที่นี้เป็นการมองภาพลักษณ์ในมิติที่เป็นภาพอนาคต ซึ่งเป็นการกำหนดเป้าหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการคาดการณ์ไปในอนาคตร่วมกันของชุมชน ในช่วงปี พ.ศ.2546-2555 (10 ปี) เนื่องจากภายใน ระยะเวลาดังกล่าวเป็นระยะเวลาที่มนุษย์สามารถคาดการณ์ได้โดยไม่เกินความเป็นจริง

3. ชุมชนรอบเขาหลวงประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นเพียงเครื่องมือหนึ่งที่ชุมชนใช้สร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของคนในชุมชนและผู้มาเยือน ตลอดจนทำให้เกิดการทำงานร่วมกันของคนในชุมชนและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเท่านั้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการสื่อสารที่ชุมชนรอบเขาหลวงใช้เป็นแนวทางในการจัดการ และกำหนดเป้าหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนตนเอง

2. สะท้อนภาพความต้องการและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของชุมชนเอง โดยชุมชนและเพื่อชุมชน

3. ได้ตัวอย่างชุมชนนำร่องด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ที่เกิดขึ้นจริง โดยชุมชนอื่น ๆ สามารถนำผลการวิจัยไปเป็นแนวทางหรือปรับใช้ เพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนเอง ให้เป็นรูปธรรมอย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับศักยภาพ ในพื้นที่ของตนเอง

ภาพที่ 1 แสดงชุมชนรอบเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่อง "ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการสื่อสารเพื่อกำหนดภาพลักษณ์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ศึกษากรณี: ชุมชนรอบเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช" ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาประกอบการพิจารณาปรากฏการณ์ โดยแบ่งเนื้อหาเป็น 5 ส่วน คือ 1) แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 2) การท่องเที่ยวโดยชุมชน 3) การสื่อสารเพื่อชุมชน 4) ภาพลักษณ์ที่พึงปรารถนา และ 5) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.1 นิยามและความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การศึกษาค้นคว้าเพื่อรวบรวมนิยาม และความหมายคำว่า "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" นั้น ได้มีความพยายามกระทำกันในหลาย ๆ สถาบัน ทั้งต่างประเทศและในประเทศไทย ทั้งนี้ เพื่อกำหนดทิศทางการทำงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากรายงานสรุปผลการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ จัดทำโดย สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540) ได้กำหนดนิยามของ "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" ว่า คือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติ มีเอกลักษณ์ เฉพาะท้องถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน"

จากนิยามข้างต้น สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540) ได้อธิบายเพิ่มเติมในแต่ละข้อความ เพื่อความสมบูรณ์ขององค์ประกอบจากลักษณะพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

อะไร (What)

การท่องเที่ยว กระบวนการท่องเที่ยวมีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยว การตลาดการท่องเที่ยวและการบริการ การท่องเที่ยวที่มีการเดินทางเข้ามาเกี่ยวข้อง

การท่องเที่ยวจึงเป็นกระบวนการที่ตอบสนองความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายทางสังคมและเศรษฐกิจ

มีความรับผิดชอบ เป็นการขยายกระบวนการท่องเที่ยว ที่ครอบคลุมถึงรูปแบบการท่องเที่ยวและพฤติกรรมที่มีความรับผิดชอบต่อการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม ทั้งที่เป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว การบริการท่องเที่ยว การตลาด นักท่องเที่ยวรวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้อง

ที่ไหน (Where)

แหล่งธรรมชาติ หมายถึง แหล่งดึงดูดทางธรรมชาติ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของการท่องเที่ยว แหล่งธรรมชาตินี้อาจมีองค์ประกอบเฉพาะที่เป็นธรรมชาติ หรือองค์ประกอบอื่น ๆ จุดเน้นของการท่องเที่ยวคือ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในแหล่งธรรมชาติ ที่สำคัญคือ ความหลากหลายทางชีวภาพ แหล่งธรรมชาตินี้อาจไม่จำกัด หรือจำเป็นต้องเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามที่กำหนดไว้ก็ได้ หากมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในพื้นที่ใด ก็สามารถทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้

มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น หมายถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของแหล่งท่องเที่ยว จุดหมายการท่องเที่ยวเป็นอัตลักษณ์ หรือเป็นลักษณะที่แท้จริงของสถานที่นั้น หรือเกิดขึ้นเฉพาะถิ่น ไม่เหมือนใคร ทั้งนี้มุ่งเน้นที่ระบบนิเวศของพื้นที่ที่สำคัญ

เอกลักษณ์เฉพาะถิ่น นอกจากจะเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวแล้ว ยังเป็นสิ่งที่ต้องรักษาไว้ไม่ให้ถูกทำลาย หรือเปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องจากการท่องเที่ยว หากมีการเปลี่ยนแปลงต้องเป็นไปตามธรรมชาติ

มีวิธีการอย่างไร (How)

กระบวนการเรียนรู้ เป็นกระบวนการ ที่ขาดไม่ได้ของการท่องเที่ยวประเภทนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นในทุกขณะและทุกขั้นตอนของการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งจะทำให้มีการสัมผัสประสบการณ์ที่ดี และมากขึ้นตามลำดับ เพื่อให้บรรลุซึ่งวัตถุประสงค์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การเรียนรู้ร่วมกันในหมู่ผู้ที่เกี่ยวข้อง การเรียนรู้ไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะนักท่องเที่ยวเท่านั้นแต่รวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งผู้บริหารแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ นักท่องเที่ยว และประชาชนท้องถิ่น

อยู่ภายใต้การจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องมีการจัดการที่ดี ถูกต้องตามหลักวิชาการ ต้องมีการเตรียมการวางแผนพัฒนา และปฏิบัติอย่างถูกต้อง

สิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว จะต้องได้รับการจัดการเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบทั้งต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่และสิ่งแวดล้อมโดยรวม สิ่งแวดล้อมในที่นี้ หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่เป็นทรัพยากรของแหล่งธรรมชาติและหรือวัฒนธรรมที่มีอยู่

การท่องเที่ยว หมายถึง การจัดการท่องเที่ยวที่ครอบคลุมทั้งด้านการจัดการ ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว การบริการ และการตลาดที่ถูกต้องเหมาะสม

การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น หมายถึง การมีสิทธิในการควบคุมดูแลกระบวนการท่องเที่ยว โดยมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นการสำรวจ การวางแผน การจัดการดำเนินการ ซึ่งนอกจากจะก่อให้เกิดรายได้หรือผลประโยชน์ต่อท้องถิ่นแล้ว ยังชี้ถึงความสำคัญของท้องถิ่น และเป็นกระบวนการเรียนรู้สู่การพัฒนาความสามารถ ในการพึ่งตนเองของชุมชนด้วย

การจัดการที่มีลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง ท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วม ในที่นี้อาจหมายถึงชุมชนหรือประชาชนหรือองค์กรปกครองท้องถิ่นก็ได้ ทั้งนี้ ควรเป็น องค์กรท้องถิ่นที่เป็นของประชาชนอย่างแท้จริง ประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้กำกับองค์กร อย่าง เป็นประชาธิปไตย ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ความสำคัญ และเน้นประชาชนใน พื้นที่ระบบนิเวศเป็นหลัก

มีจุดประสงค์อะไร (For What)

มุ่งให้เกิดจิตสำนึก เป็นการระบุดึงวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวหรือกระบวนการเรียนรู้วิธีการจัดการที่ถูกต้อง มุ่งให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเกิดจิตสำนึก มีภาวะจิตที่ดี และ รู้ตัว สามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้า ประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส ด้วย กายอย่างแท้จริง ไม่เพียงแต่มีความเข้าใจเท่านั้น หากแต่สามารถปฏิบัติได้อย่างเป็นธรรมชาติ โดยอัตโนมัติ

การรักษาระบบนิเวศ มุ่งให้เกิดการรักษาระบบนิเวศไม่ให้เกิดทำลาย หรือเปลี่ยนแปลงไป คงสภาพการมีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างมีสมดุลให้นานที่สุด

มีความยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะส่งผลต่อเนื่องถึงการท่องเที่ยวยั่งยืน ของทุกองค์ประกอบ อยู่ในกระบวนการพัฒนาที่ 21 ซึ่งเป็นผลจากการประชุมสุดยอดสิ่งแวดล้อมโลก ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2535

1.2 องค์ประกอบหลักที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540) ได้ดัดแปลงแนวคิด เรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของ ราล์ฟ บัคลีย์ (Ralf Buckley) 5 ประการ คือ 1) เป็น การท่องเที่ยวที่มีการจัดการดูแลอย่างยั่งยืนด้วยรูปแบบและการบริหารที่ถูกต้อง 2)เป็นการท่องเที่ยวบนพื้นฐานของธรรมชาติ 3) มีการศึกษาเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมหรือสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก 4)

เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ และ 5) สร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว และพัฒนามาเป็น องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ด้าน คือ ด้านพื้นที่ท่องเที่ยว ด้านการจัดการ อย่างยั่งยืน ด้านกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น กล่าวคือ

1.2.1 องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องเนื่อง กับธรรมชาติเป็นหลัก มีธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งนี้ รวมถึงแหล่งวัฒนธรรม และ ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ ดังนั้น องค์ประกอบด้านพื้นที่จึงมีพื้นฐานอยู่ กับธรรมชาติ

1.2.2 องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ และ จะต้องไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืน ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ ควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน

1.2.3 องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อ กระบวนการเรียนรู้ ให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ สร้างความตระหนัก และปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้อง ทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง อาจกล่าวได้ว่า เป็นการ ท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา

1.2.4 องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยว ที่คำนึงถึงการมี ส่วนร่วมของชุมชน ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการ ก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต การได้รับผลตอบแทนกลับ มาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งเที่ยว โดยท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการควบคุมพัฒนาการ ท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ซึ่งท้องถิ่นในที่นี้เริ่มจากระดับรากหญ้าจนถึงองค์กรปกครองท้องถิ่น รวมทั้งการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้เสีย เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม ของชุมชน

หากลักษณะการท่องเที่ยวใด มีองค์ประกอบหลักครบทั้ง 4 ก็จัดว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ หากขาดข้อใดข้อหนึ่งไป ความสมบูรณ์ก็จะลดน้อยลงตามลำดับ จน อาจต้องมีการจัดการส่งเสริมหรือทำให้การท่องเที่ยวนั้น เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นต่อไป

อย่างไรก็ตาม จากรายงานสรุปของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540) ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับเกี่ยวกับคุณลักษณะเฉพาะประการหนึ่งของ "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" คือ การมุ่งเน้นในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเพื่อประสานการท่องเที่ยวกับความพึงพอใจในการเรียนรู้และสัมผัสกับระบบนิเวศ ซึ่งมีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดกับความสนใจในประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการพัฒนาอารยธรรมที่รวมเอาลักษณะวัฒนธรรมที่มีวิถีชีวิตแบบธรรมชาติหรือเป็นส่วนหนึ่งในระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว

จากลักษณะเฉพาะนี้เอง ที่ทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ใช้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แม้ว่าจะมีความคาบเกี่ยวกันในพื้นที่ก็ตาม ในทำนองเดียวกันการท่องเที่ยวธรรมชาติก็อาจมิใช่จะเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งหมด ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้เอง แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ จึงมีเพียงบางส่วนที่จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทำนองเดียวกันแหล่งท่องเที่ยวหนึ่ง ๆ อาจมีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวแบบอื่น ๆ ได้

และเพื่อให้เกิดความชัดเจน ในแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนรอบเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช จำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ จากลักษณะดังกล่าวข้างต้น ดังนี้

1) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบปกติหรือแบบประเพณีนิยม ที่มุ่งเน้นความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก และเน้นการเสริมรายได้ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ

2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไม่ใช่สิ่งตรงข้ามกับการท่องเที่ยวแบบคณะใหญ่ เพราะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ได้ถูกจำกัดที่ขนาดของการท่องเที่ยว แต่จำกัดที่รูปแบบกิจกรรม และขนาดที่เหมาะสมกับพื้นที่ นักท่องเที่ยวกลุ่มเล็ก ๆ สามารถทำลายสิ่งแวดล้อมได้เช่นเดียวกันหรือมากกว่านักท่องเที่ยวคณะใหญ่หากปราศจากการจัดการที่ดี การจัดการท่องเที่ยวคณะใหญ่ในทิศทางและภายใต้รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อาจจัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคณะใหญ่ได้

3) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไม่จำเป็นต้องมีการจัดการที่ง่าย ราคาถูก หรือมีรูปแบบการท่องเที่ยวที่ยากลำบาก มีรายได้จากการท่องเที่ยวน้อย เพียงแต่มีการจัดการที่ดี มีการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ มีการประสานความเข้าใจกับนักท่องเที่ยวและให้

ประโยชน์ที่เหมาะสมตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวแล้ว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอาจตอบสนองนักท่องเที่ยวได้ทุกกลุ่ม ทุกระดับ และมีรายได้สูงได้เช่นกัน

4) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ให้ความสำคัญกับการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกมากกว่าให้ความพึงพอใจอย่างไม่มีขอบเขตของนักท่องเที่ยว ดังนั้น จึงต้องมีการประสานความเข้าใจ กันอย่างเหมาะสม และอาจมีระดับของความเข้มงวดตลอดกระบวนการจัดกิจกรรม

2. การท่องเที่ยวโดยชุมชน

2.1 แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน

พจนานุกรม (2541 อ้างในสินธุ สโรบล 2546: 58-60) หยิบยกประเด็นการประชุมสุดยอดสิ่งแวดล้อมโลก ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2535 ซึ่งมุ่งเน้นในเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน และก่อให้เกิดกระแสสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ประการ คือ

- 1) กระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก
- 2) กระแสของตลาดการท่องเที่ยวมีปริมาณนักท่องเที่ยว "แบบมีคุณภาพ" ที่ต้องการศึกษาเรียนรู้หรือมีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม อันเป็นประเด็นหลักของสังคมโลกเพิ่มขึ้น
- 3) กระแสการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในความหมายของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจากประชาชนระดับรากหญ้า เพื่อบรรลุซึ่งแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวในแนวทางดังกล่าว มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอศ.) ได้คิดค้นรูปแบบ "การจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน" ขึ้นในปี 2537 ซึ่งเป็นกิจกรรมภายใต้โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ เพื่อให้เป็นอีกทางเลือกที่สามารถตอบสนองและพัฒนาสู่กระบวนการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนได้ ภายใต้มิติอันหลากหลายและเป็นองค์รวม ดังนี้

(1) มิติด้านสิ่งแวดล้อม

กิจกรรมการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการเรียนรู้ และร่วมมือกันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งจำกัดให้เกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด

(2) มิติด้านการเมือง

กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของการรณรงค์การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับล่าง โดยการสร้างกระบวนการวางแผนและการตัดสินใจในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

(3) มิติสังคมและวัฒนธรรม

มุ่งให้กิจกรรมการท่องเที่ยวสร้างสรรค์การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนต่างวัฒนธรรม (เมือง-ชนบท) เพื่อเพิ่มความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งการเท่าทันต่อวัฒนธรรมแบบเมืองที่เติบโตอย่างไร้รากฐาน

(4) มิติด้านเศรษฐกิจ

มุ่งให้กิจกรรมการท่องเที่ยว นำไปสู่การกระจายรายได้ และผลกำไรที่เกิดจากการท่องเที่ยวเกิดกับชุมชนอย่างแท้จริง ประชาชนในพื้นที่จะเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนา และควบคุมการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนเอง ภายใต้มิติที่ไม่ขัดแย้งกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

จากกรอบแนวคิด เรื่อง "การจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน" ข้างต้น อาจประมวลสรุปได้ว่า คือ "การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่มีการทำงานประสาน ประโยชน์ครอบคลุมด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน เป็นนัยยะแห่งความหมายใหม่ ที่ชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว จะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการ ซึ่งชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในรูปแบบการบูรณาการดังกล่าว เราอาจเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า "การท่องเที่ยวโดยชุมชน "

ด้วยเหตุนี้ การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Base Tourism: CBT) จึงเป็น กระบวนทัศน์ใหม่ที่เป็นทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยว ที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการ กำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากร และเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ ในท้องถิ่นด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตและวิถีการผลิตของชุมชนมา ใช้เป็นต้นทุน หรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพ ของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการดำเนินงานตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียน โดยเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลานและเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น ตลอดจนคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมและสังคม โดยชุมชนจัดการ โดยชุมชน เพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของและสิทธิในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (สินธุ์ สโรบล: สืบค้นเมื่อ 2546, จาก www.vijai.org.)

2.2 บทบาทของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

ปรัชญาการณ์ ไชยคช (2546) อธิบาย บทบาทของชุมชนที่จะเข้าไปร่วมส่งเสริมหรือดำเนินการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 2 ประการ ดังนี้

1) บทบาทตามสิทธิกฎหมาย

รัฐบาลไทยได้ลงนามรับหลักการปฏิญญาของ UN ในการประชุม Rio Summit 1992 ได้นำหลักการ Agenda 21 ไปปรับปรุงกฎหมายในรัฐธรรมนูญ ฉบับใหม่ที่ประกาศใช้บังคับ เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2540 นั้น โครงสร้างทางสังคมของประเทศได้เปลี่ยนไป โดยเฉพาะ มิติทางด้านสังคม การรวมตัวกันขององค์กรชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ กล้าเรียกร้องในสิทธิ เริ่มเรียนรู้เรื่องผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา นำบทเรียนและประสบการณ์ ที่เกิดขึ้นจากผลกระทบทางการท่องเที่ยวมาทบทวน โดยอาศัยกฎหมายรัฐธรรมนูญ ที่เอื้อประโยชน์ และเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรมากขึ้น เช่น มาตรา 46 ที่บัญญัติว่า "โดยอาศัยกฎหมายรัฐธรรมนูญที่เอื้อประโยชน์ และเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการดูแลรักษาทรัพยากรมากขึ้น" มาตรา 46 บัญญัติว่า "บุคคล ซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ ถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ชุมชนใช้ความคิดทบทวน และหันมาทวงสิทธิของตัวเอง ที่จะปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ มรดกทางวัฒนธรรม ทู่นทางสังคม ที่มีอยู่มากขึ้น

2) บทบาทของชุมชนทางสังคม

ถือเป็นกลไกที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ที่ชุมชนสามารถนำมาเป็นเครื่องมือในการ ส่งเสริม ดำเนินการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยอาศัยกระบวนการที่เริ่มจากการแลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกันของคนในชุมชน จัดเวทีชาวบ้านเรียนรู้จากประสบการณ์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น การทำวิจัยชุมชนของคนในชุมชนเอง การสร้างเครือข่าย เป็นต้น โดยยึดพื้นฐานการเรียนรู้ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในสังคมท้องถิ่น มุ่งสู่ความยั่งยืน มาตรการเหล่านี้ จะช่วยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และช่วยประชาสัมพันธ์รูปแบบการท่องเที่ยวของชุมชนไปในตัว ด้วย ดังเช่น ชุมชนบ้านกรุงชิง อำเภอหนองพิกัด จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้จัดทำแผนแม่บทชุมชนเพื่อการพัฒนาในทุก ๆ ด้านต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมถึงเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แผนแม่บทชุมชนดังกล่าว ได้ถูกใช้เป็นแนวทางที่สำคัญให้กับชุมชนอื่นที่มีความคิดริเริ่มจะดำเนินการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แผนดังกล่าวไม่เพียงแต่จะช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่เข้มแข็งของ

ชุมชนให้เป็นที่รับรู้แล้ว แต่ยังไม่สะท้อนถึงความสามารถของชุมชนที่จะจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้และอาศัยความสามารถของคนในชุมชนเองได้ ถือว่าการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน จะช่วยส่งเสริมและประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่แต่ละชุมชนดำเนินการให้ชุมชนอื่นได้เรียนรู้ และขยายไปสู่การสร้างเครือข่ายในระดับที่สูงขึ้น เช่น เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภาคใต้ ซึ่งได้รวมเอาชุมชนที่ดำเนินการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของแต่ละจังหวัดมารวมกันได้ อย่างเป็นรูปธรรม

3. การสื่อสารเพื่อชุมชน

3.1 แนวคิดและความหมายการสื่อสารเพื่อชุมชน

กรอบแนวคิดเรื่องการสื่อสารเพื่อชุมชน มีรากฐานและพัฒนาการเชื่อมโยงผ่านการบูรณาการกรอบแนวคิดด้านการเมืองการปกครอง สังคมวิทยา มานุษยวิทยา จิตวิทยา และสื่อเพื่อการพัฒนาเข้าด้วยกัน ปารีชาติ สถาปิตานนท์ (2546) ประมวลสรุปว่า "การสื่อสารเพื่อชุมชน เป็นกระบวนการสื่อสารอย่างเป็นระบบของกลุ่มบุคคลที่หลากหลาย ในเชิงระนาบ (Horizontal Communication) ผ่านช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย (various communication channel) ในประเด็นที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับสมาชิกของแต่ละชุมชน ภายใต้การเคารพกฎกติกาของสังคมประชาธิปไตยและความร่วมมือของภาคีพันธมิตรในพื้นที่ ในการขับเคลื่อนพลังชุมชนไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน และการมีคุณภาพชีวิต (quality of life) ที่ดี"

คำว่า "ชุมชน" ในการวิจัยครั้งนี้ มีความหมายในมิติที่เป็นพื้นที่ คือ เป็นชุมชนที่มีอาณาเขตพื้นที่โดยรอบติดกับเขาหลวง สมาชิกในชุมชนมีการติดต่อสื่อสารกันในลักษณะเป็นเครือข่ายที่รู้จักในชื่อ "เครือข่ายชุมชนรอบเขาหลวง" ภายใต้ระยะเวลาและบริบทหนึ่ง สำหรับยุทธวิธีการสื่อสารของชุมชน ในที่นี้ ได้แก่ ระบบการสื่อสารต่างๆ ที่เข้าถึงชุมชน ภายใต้การสื่อสารในระดับบุคคล ระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน และระหว่างชุมชน

นอกจากนี้จะยังให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ลักษณะของสาร ที่มีการนำเสนอในชุมชน โดยเฉพาะในด้านการแสวงหาความสมดุลของการสื่อสารในพื้นที่ด้านต่างๆ อาทิ ความเห็นพ้องต้องกันหรือความหลากหลาย การแก้ไขปัญหาที่ปรากฏหรือการสร้างบริบททางการสื่อสารใหม่ การควบคุมการกระทำของสมาชิกในชุมชนหรือการสนับสนุนทางอารมณ์ ลักษณะของข้อมูลเชิงความคิดหรือการเร้าความรู้สึกการให้ข้อมูลด้านเดียวหรือหลากหลายด้าน การสะท้อนการตัดสินใจของผู้นำในระดับต่างๆ แบบรวบอำนาจหรือเน้นการมีส่วนร่วม

ขณะเดียวกัน เมื่อพิจารณาจากมุมมองของสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่หลากหลายในชุมชน ประเด็นหนึ่งที่ถูกวิพากษ์ให้ความสำคัญ คือ สถานภาพของสื่อในชุมชนในการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการประชาธิปไตยของการสื่อสารในพื้นที่ โดยประเด็นที่ใช้ในการวิเคราะห์ได้แก่ องค์ประกอบของสื่อในมิติของการเป็นช่องทางที่กระตุ้นให้เกิดการไหลเวียนของข้อมูล ในลักษณะการเป็นช่องทางที่เน้นการสื่อสารแบบทางเดียวหรือการสื่อสารแบบสองทาง การเป็นช่องทางที่ต้องอิงข้อมูลข่าวสารแบบเป็นลายลักษณ์อักษรหรือเป็นภาษาพูด (written & oral message) ตลอดจนการเป็นช่องทางที่เน้นความเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ เป็นต้น

โดยที่บทบาทของการสื่อสารในชุมชน (ปาริชาติ สถาปิตานนท์, 2546 เรื่องเดียวกัน) มีดังนี้

- 1) การสื่อสารเป็นเสมือนที่มาของปัญหาต่างๆ ในชุมชน โดยการสื่อสารที่ได้รับ การกล่าวถึงในมุมมองนี้ มักได้แก่ การสื่อสารมวลชนในรูปแบบต่างๆ อาทิ รายการโทรทัศน์ ที่เน้นการนำเสนอความรุนแรง รายการบันเทิงที่ส่งเสริมสภาพล่อแหลมทางพฤติกรรมต่างๆ เป็นต้น
- 2) การสื่อสารเป็นเสมือนเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาในชุมชน อันนำไปสู่การค้นพบทางออกที่เหมาะสมสำหรับแต่ละชุมชน โดยการสื่อสารในมุมมองนี้ อาจได้แก่ การสื่อสารระดับบุคคล กลุ่มบุคคล หรือการสื่อสารสาธารณะที่เน้นการพูดคุยกันแบบเปิดเผย จริงใจ และไว้วางใจต่อการ และความแน่นแฟ้นของคู่สื่อสาร (Participants) ในอันที่จะแก้ไข ปัญหาต่างๆ ให้ ลุล่วงไป
- 3) การสื่อสารเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของชุมชน โดยการสื่อสารในที่นี้ได้แก่ สื่อพื้นบ้าน สื่อประเพณีต่างๆ ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน อันเป็นจุดสร้างความแตกต่างระหว่างชุมชนหนึ่งๆ กับชุมชนอื่นๆ และเป็นจุดสะท้อนความเชื่อมโยงระหว่างรากฐานเชิงวัฒนธรรมของชุมชน
- 4) การสื่อสารเป็นเสมือนดัชนีชี้วัดความสันติสุขในชุมชน โดยการสื่อสารในที่นี้ ได้แก่ การสื่อสารในเชิงการรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน การเคารพประเพณีในชุมชน และ การใช้เวทีการสื่อสารในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การไกล่เกลี่ย ประนีประนอมความกัน การแสวงหาแนวทางในการยุติความขัดแย้ง ตลอดจนการประเมินคุณภาพของสื่อบันเทิงแขนงต่าง ๆ ที่ช่วยสร้างสรรคความสุขให้กับสมาชิกในชุมชน

3.2 คุณลักษณะของการสื่อสารชุมชน

เพื่อให้เข้าใจแนวคิดและความหมายเรื่องการสื่อสารเพื่อชุมชนมากขึ้น จำเป็นต้องทำความเข้าใจเรื่องคุณลักษณะของการสื่อสารชุมชนด้วย ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ (2546) ได้อธิบายสรุปในเอกสารประกอบการประชุมเชิงวิชาการ 25 ปีนิเทศศาสตร์พัฒนาการ: บทบาทและทิศทางต่อสังคมไทย (2546) ไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

3.2.1 เป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) ที่ผู้ส่งสาร และผู้รับสาร สามารถมีปฏิริยาโต้ตอบ (Interactivity) กันอยู่ตลอดเวลา ทั้งในลักษณะที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ ลักษณะการสื่อสารสองทาง ทำให้สถานะของผู้ส่งและผู้รับสารไม่ตายตัว แต่จะมีการผลัดเปลี่ยนบทบาทอยู่ตลอดเวลา

3.2.2 ทิศทางการไหลของข่าวสาร (Flow of Information) การสื่อสารชุมชนนั้น การหลั่งไหลของข่าวสารจะมีทิศทางที่หลากหลาย มาจากทุกทิศทาง ทั้งจากบนลงล่าง (Top-down) แบบล่างสู่บน (Bottom-up) และแบบแนวนอน (Horizontal) ดังนั้น ข่าวสารจึงอาจไหลจากนักวางแผนพัฒนาไปสู่ชาวบ้าน จากสื่อมวลชนไปสู่ผู้รับสารในชนบท ในเวลาเดียวกัน ชาวบ้านอาจส่งข่าวสารขึ้นไปยังเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือมีการแลกเปลี่ยนติดต่อส่งข่าวสารระหว่างกลุ่มชาวบ้านด้วยกัน

3.2.3 เป้าหมายของการสื่อสารชุมชน มีวิธีการและแง่มุมหลายแง่มุมที่จะกำหนดเป้าหมายของการสื่อสารเพื่อชุมชน ตัวอย่างเช่น

(1) การกำหนดเป้าหมายโดยการใช้ระดับผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นเกณฑ์การสื่อสาร ชุมชนจะมีเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้เกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ ดังนี้

(1.1) ระดับชุมชน เป็นการสื่อสารที่มีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน ระดับหน่วยงานนอกชุมชน เป็นการสื่อสารที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงองค์กรหรือหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องกับด้านการพัฒนาและการสื่อสาร

(1.2) ระดับสังคมส่วนรวม เป็นการสื่อสารที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในระดับกว้าง

(2) การกำหนดเป้าหมายโดยสอดคล้องกับทิศทางการไหลของข่าวสาร ในแง่มุมนี้อาจกำหนดเป็นเป้าหมายของการสื่อสารชุมชนได้เป็น 3 เป้าหมายย่อย คือ

(2.1) เพื่อทำการถ่ายทอดข่าวสารข้อมูลและโน้มน้าวชักจูงใจ มักได้แก่ ทิศทางการไหลของของข่าวสารจากบนลงล่าง (อย่างไรก็ตาม ทิศทางการไหลแบบอื่นๆ ก็ใช้เป้าหมายนี้ได้เช่นกัน)

(2.2) เพื่อเป็นช่องทางแสดงออกซึ่งตัวตนของชุมชน อันอาจจะหมาย รวมถึงแต่การแสดงออกซึ่งความต้องการของชุมชนไปจนกระทั่งถึงการแสดงออกซึ่งสิทธิ ศักดิ์ศรี ภูมิปัญญาของชุมชนด้วย

(2.3) เพื่อพัฒนาความเป็นตัวเองของบุคคล ในหน่วยงานที่เล็กลง มากกว่าชุมชน การสื่อสารชุมชนจะทำหน้าที่คล้าย ๆ เป็นเวทีแห่งการศึกษาเรียนรู้ ที่ช่วยให้ศักยภาพของปัจเจกบุคคล ได้พัฒนาสร้างสรรค์อย่างเต็มที่

(2.4) เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นและดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะประการสำคัญของกระบวนการทัศน์การพัฒนาแนวใหม่ แทนการพัฒนาที่แต่เดิมเคยตอบสนองความต้องการของรัฐเป็นหลัก

3.2.4 หน้าที่ของการสื่อสาร หน้าที่ของการสื่อสารชุมชนประกอบด้วย

(1) หน้าที่ในการแสดงออก (Expressive Function) คือทั้งบุคคลและกลุ่มสามารถแสดงความเป็นตัวของตัวเองออกมาเพื่อที่จะสร้างเอกลักษณ์ของตนเองได้

(2) หน้าที่ทางสังคม (Social Function) คือ การเข้ามามีส่วนร่วมในการสื่อสาร เพื่อจะสร้างความรู้สึกร่วม เป็นชุมชนเดียวกัน

(3) หน้าที่ให้ข้อมูลข่าวสาร (Information Function) เป็นหน้าที่พื้นฐานของการสื่อสารโดยทั่วไป หากทว่าในการสื่อสารชุมชนนั้น ทิศทางการไหลของข่าวสาร ต้องเป็นไปอย่างรอบด้าน ดังนั้น ผู้เข้าร่วมกระบวนการสื่อสารทุกคนจึงต้องได้แลกเปลี่ยนข้อมูล และความรู้ เพื่อยกระดับความเข้าใจ และความรู้ในเรื่องการสื่อสาร และทักษะการถ่ายทอด ไปยังบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชน

(4) หน้าที่ในการควบคุมการปฏิบัติการ (Control Active Function) การสื่อสารจะเป็นช่องทางนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อปรับปรุงหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของบุคคลและชุมชนได้เนื่องจากการสื่อสารชุมชนมีลักษณะเป็นการสื่อสารแบบสองทางที่มีขั้นตอนของการปฏิกริยาป้อนกลับ (Feedback)

3.3 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication)

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นรูปแบบหนึ่งที่สำคัญของการสื่อสารชุมชน หากกล่าวเฉพาะในระดับชุมชนแล้ว กาญจนา แก้วเทพ (2542) ระบุว่า เป้าหมายของการสื่อสารแบบมี

ส่วนร่วม มีดังนี้

(1) เป็นการกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเอง เช่น การนำเอาภูมิปัญญาของชาวบ้านมาเผยแพร่ในวงกว้าง

(2) เพื่อสร้างความมั่นใจให้ชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วม และเพื่อให้เห็นคุณค่า ความคิดและความเชื่อของเขา เช่น เมื่อมีการนำเอาแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจแบบพอเพียง มาเผยแพร่ในวงกว้าง และคนทั่วไปให้การยอมรับผ่านการแสดงทัศนะผ่านสื่อ ก็จะทำให้ชุมชนมีความมั่นใจในคุณค่าของตนเอง

(3) เพื่อสร้างทักษะในการสร้างสื่อให้กับชุมชน เพื่อเป็นช่องทางที่ชุมชนจะส่งข่าวสารออกไปจากจุดยืน มุมมองและทัศนะของตนเอง

(4) เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความรู้สึก ปัญหา วิธีการวิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาจากทัศนะของชุมชน

(5) ผลจากการสื่อสารของชุมชน ที่อาจเกิดจากการริเริ่มของบางส่วนเสียของชุมชนหรือจากชุมชนใดชุมชนหนึ่ง จะช่วยยกระดับความมีสติและความรับผิดชอบ ให้กับทั้งชุมชนหรือชุมชนอื่น ๆ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ เราต้องยอมรับว่า ผลจากการใช้กระบวนการทัศน์การพัฒนาแบบบนล่าง ไม่เพียงแต่จะไม่ได้ผลตามที่คาดหวังเอาไว้เท่านั้น หากทว่ายังทิ้งร่องรอยแห่งความสูญเสียในเชิงภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเอาไว้ด้วย กล่าวคือ ชาวบ้านจะเกิดวัฒนธรรมแห่งการพึ่งพา การรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก และไม่เชื่อมั่นว่าตนเองจะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยความสามารถ ของตนเอง

(6) เนื่องจากเนื้อหาของการสื่อสารชุมชนนั้น จะเน้นเรื่องราวที่มีสาระประโยชน์ต่อชีวิตของชุมชนเอง ดังนั้น สื่อประเภทนี้จึงช่วยเพิ่มสัดส่วนของการสร้างสื่อที่มีสาระให้แก่ชุมชนให้มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น เพื่อถ่วงดุลย์กับการสื่อสารที่มุ่งเน้นแต่ความบันเทิง และการหลีกเลี่ยงปัญหาที่สื่อจากภายนอกพยายามอัดฉีดเข้าไปในชุมชน

4. ความหมายและคุณลักษณะของภาพลักษณ์

4.1 ความหมายของภาพลักษณ์

นักวิชาการด้านการประชาสัมพันธ์หลายท่านได้ให้ความหมายคำว่า "ภาพลักษณ์ (Image)" ที่ใกล้เคียงกัน ตัวอย่างเช่น

Lesley (อ้างถึงในวิรัช ลภีรัตนกุล, 2540: 76) ผู้เชี่ยวชาญด้านการประชาสัมพันธ์ที่มีชื่อเสียงผู้หนึ่งได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับคำว่า ภาพลักษณ์ ว่า

ภาพลักษณ์ (Image) หมายถึง ความประทับใจของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ที่มีต่อ
องค์การ สถาบัน บุคคล กลุ่มบุคคล ซึ่งความประทับใจดังกล่าวมีรากฐานมาจากผลกระทบ
ระหว่างบุคคลกับสิ่งนั้น ๆ

Robinson และ Barlow (Public Relation Journal ฉบับ September, 1959
อ้างถึงในวิรัช ลภีรัตนกุล, 2540: 77) อธิบายว่า ภาพลักษณ์ หมายถึง ภาพที่เกิดขึ้นในจิตใจ ซึ่ง
บุคคลมีความรู้สึกนึกคิดต่อองค์การสถาบัน ภาพในใจดังกล่าวของบุคคลนั้น ๆ อาจจะได้มา
จากทั้งประสบการณ์ทางตรง (Direct Experience) และประสบการณ์ทางอ้อม (Indirect
Experience) ของตัวเอง

มานิต รัตนสุวรรณ (2527: 20) ให้ความหมายไว้ว่า ภาพลักษณ์ คือความประทับใจ
ใจในสิ่งที่เรารู้สึกต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือคนใดคนหนึ่งหรือองค์การใดองค์การหนึ่ง ซึ่งจะเรียกว่าชื่อ
เสียงก็ได้

วิรัช ลภีรัตนกุล (2540: 77) สรุปความหมายของคำว่าภาพลักษณ์ ไว้ดังนี้
ภาพลักษณ์ในด้านวิชาการประชาสัมพันธ์ หมายถึง ภาพที่เกิดขึ้นในใจ (Mental
Picture) ของคนเรา อาจเป็นภาพที่มีต่อสิ่งมีชีวิตหรือสิ่งไม่มีชีวิตก็ได้ เช่น ภาพที่มีต่อบุคคล
(Person) องค์การ (Organization) สถาบัน (Institution) ฯลฯ และภาพดังกล่าวนี้อาจเป็นภาพ
ที่สิ่งเหล่านั้น (บุคคล องค์การ สถาบัน ฯลฯ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง) สร้างให้เกิด ขึ้นแก่จิตใจเรา หรือ
อาจเป็นภาพที่เรานึกสร้างให้เกิดขึ้นแก่จิตใจเรา หรืออาจเป็นภาพที่เรานึกสร้างเองก็ได้

ดังนั้น ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในที่นี้ จึงเป็นภาพความรู้สึกนึกคิดที่
เกิดขึ้นในจิตใจของชาวบ้านชุมชนรอบเขาหลวง ที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวง

4.2 คุณลักษณะของภาพลักษณ์

ภาพลักษณ์มีลักษณะที่สำคัญดังนี้

1. ภาพลักษณ์เกิดจากความประทับใจ

ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความประทับใจ ซึ่งขึ้นอยู่กับประสบการณ์และข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับองค์การที่ประชาชนได้รับและสิ่งเหล่านี้ จะก่อตัวขึ้นเป็นความประทับใจ ซึ่ง
อาจจะเป็นความประทับใจที่ดีหรือไม่ดีก็ได้ แล้วแต่พฤติกรรมหรือการกระทำขององค์กร เช่น

ธนาคารต้องการมีภาพลักษณ์ที่ "ให้ความสำคัญกับลูกค้าทุกคนเท่าเทียมกัน" องค์กรหรือธนาคารนั้น จะต้องประพฤติในสิ่งดังกล่าวอย่างเคร่งครัด ซึ่งกลุ่มประชาชนที่เป็นลูกค้าสามารถประสบได้ด้วยตนเองหรือได้รับข้อมูลข่าวสารจากผู้อื่นที่มีประสบการณ์เหล่านั้นมา ก็จะทำให้เกิดความประทับใจที่ดี ซึ่งนำไปสู่การมีภาพลักษณ์ที่ดีตรงตามจุดประสงค์ของธนาคาร เป็นต้น

2. ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้และเปลี่ยนแปลงได้

ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้และเปลี่ยนแปลงได้เสมอ กล่าวคือ อาจเปลี่ยนจากภาพลักษณ์ที่ดีเป็นภาพลักษณ์ที่ไม่ดีหรืออาจเปลี่ยนจากภาพลักษณ์ที่ไม่ดี มาเป็นภาพลักษณ์ที่ดีได้ อันเนื่องมาจากสภาพการณ์ภายในหรือปัจจัยภายนอกองค์กรมากระทบ ดังนั้น องค์กรต่างๆ จึงจะต้องมีการสำรวจภาพลักษณ์ปัจจุบันขององค์กรอย่างสม่ำเสมอ เพื่อจะได้ทราบว่าภาพลักษณ์ขององค์กรเป็นอย่างไรและจะได้ส่งเสริม รักษาหรือแก้ไข ให้ภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กรคงอยู่ตลอดไป

3. ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่อยู่นิ่ง

หมายถึง ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่ต้องไม่ขัดแย้งกับความจริง แต่ภาพลักษณ์จะต้องถูกนำเสนออย่างสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกับความจริง นั่นคือปรัชญา นโยบาย ดำเนินงาน การประพฤติปฏิบัติรวมทั้งคุณภาพของสินค้าหรือบริการขององค์กร

4. ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่น่าเชื่อถือ

ภาพลักษณ์เป็นการสร้างภาพในใจของคนเราเกี่ยวกับบุคคล องค์กร สถาบัน หรือสิ่งต่างๆ ให้มันคงเป็นที่ยอมรับโดยอยู่บนพื้นฐานของความน่าเชื่อถือ การสร้างภาพลักษณ์จะไม่เกิดผลใดๆ ถ้าไม่มีความน่าเชื่อถือในบุคคล องค์กร หรือสถาบันนั้น

5. ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจน

ภาพลักษณ์ถูกสร้างขึ้นจากสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นการสร้างจินตนาการรูปธรรมเพื่อให้ตอบสนองดึงดูดใจและความรู้สึกทางอารมณ์ได้อย่างชัดเจนต่อกลุ่มประชาชน เช่น โรงแรมแห่งหนึ่งต้องการสร้างภาพลักษณ์ที่เต็มไปด้วย ความหรูหรา สะดวกสบาย การนำเสนอภาพลักษณ์นี้ให้ออกมาเป็นรูปธรรมด้วยภาพของสถานที่ ห้องพัก สิ่งอำนวยความสะดวกแก่แขกผู้มาพักในแผ่นพับแนะนำโรงแรม

6. ภาพลักษณ์จะต้องเป็นสิ่งที่ถูกทำให้ดูง่ายและแตกต่าง

นั่นคือภาพลักษณ์จะต้องชัดเจน ง่ายต่อการเข้าใจและจดจำ มีความแตกต่าง แต่สื่อความหมายได้ครบถ้วนตรงตามต้องการ เช่น เครื่องหมาย (Logo) คำขวัญ (Slogan) เป็นต้น ซึ่งก็คือการสร้างภาพลักษณ์ให้มีเอกลักษณ์ (Identity) ที่โดดเด่น นั่นเอง

4.3 ภาพลักษณ์ที่พึงปรารถนา

เป็นหนึ่งในประเภทของภาพลักษณ์ ที่ฝ่ายบริหารและพนักงาน มีความต้องการให้เกิดขึ้นกับหน่วยงาน สินค้าหรือบริการของหน่วยงาน หรือองค์การ (Frank Jefkins: 1977 P. 56-57, อ้างใน กนกนุช จันทรเฉลิม: หน้า 30) เช่น เป็นองค์การที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นสินค้าที่มีคุณภาพ ผลิตด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย เป็นองค์กรที่ให้ค่าตอบแทนที่ยุติธรรม แก่พนักงาน ฯลฯ ดังนั้นองค์กรจึงพยายามทำทุกอย่าง เพื่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่พึงปรารถนาขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นการกำหนดเป้าหมายที่องค์กรต้องการสร้างภาพลักษณ์อย่าง ชัดเจน

มิติเรื่องภาพลักษณ์ที่พึงปรารถนาในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนัยยะของการค้นหาภาพอนาคต (ผู้วิจัย) ที่ไม่มีสูตรสำเร็จใด ๆ จะสามารถบอกได้ว่า ภาพลักษณ์ที่พึงปรารถนาควรเป็นเช่นไร หรือคืออะไรบ้าง ทั้งนี้เพราะแต่ละชุมชนรอบเขาหลวงต่างมีศักยภาพที่ต่างกัน ดังนั้น สมาชิกในชุมชนนั้น ๆ ควรจะเป็นผู้พิจารณา กำหนดและเลือกสิ่งที่ยากเห็น อยากให้เป็นไปในชุมชน อันเป็นภาพลักษณ์อนาคตที่ชุมชนต้องการด้วยตัวเอง

สำหรับงานวิจัยนี้ เมื่อวิเคราะห์จากนิยามภาพลักษณ์ คุณลักษณะ และแนวคิดเรื่องภาพลักษณ์ที่พึงปรารถนา แล้วบูรณาการเข้ากับแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะพบว่า ชุมชนสามารถกำหนดภาพลักษณ์อนาคตการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีก 10 ปีข้างหน้าได้ โดยอาจควบคุมเนื้อหาในบริบททั้ง 4 ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ ด้านพื้นที่ท่องเที่ยว การจัดการอย่างยั่งยืน กิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น อย่างเหมาะสมกับจุดยืนของชุมชน

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นพรัตน์ มุณีรัตน์ (2541) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การสื่อสารในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนคีรีวง อ.ลานสกา จ.นครศรีธรรมราช" พบว่า

1) ประชาชนในชุมชนคีรีวง มองว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ก็คือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยมีความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในมิติที่หลากหลาย สามารถสรุปได้ 3 ประเด็น ได้แก่ (1) การท่องเที่ยวที่ไม่ทำลาย (2) การท่องเที่ยวที่ใช้ชีวิตกับชาวบ้าน (3) การท่องเที่ยวที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการ

2) รูปแบบการสื่อสารปรากฏขึ้นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนคีรีวง ประกอบด้วย 4 รูปแบบ คือ (1) การสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการ (2) การสื่อสารสองทางที่เป็นทางการและมีปฏิริยาโต้ตอบมาก (3) การสื่อสารสองทางที่เป็นทางการแต่มีปฏิริยาโต้ตอบน้อย และ (4) การสื่อสารทางเดียวที่ไม่เป็นทางการ

สาทิส สุขผ่องศรี (2543) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอสามสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช" พบว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนในปัจจุบันมี 3 รูปแบบ ได้แก่ ศึกษาวิถีชีวิตชุมชน ศึกษาธรรมชาติบนเขาหลวง และศึกษาวิถีชีวิตชุมชนรวมทั้งศึกษาธรรมชาติบนเขาหลวง แนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอนาคตจะดีขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนคีรีวงกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มี 2 ลักษณะ ได้แก่ ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับ และผลกระทบที่เกิดขึ้น ส่วนแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนคีรีวง สรุปได้ว่า รูปแบบควรดำเนินการโดยองค์การบริหารส่วนตำบลกำโลน ร่วมกับพหุภาคีที่เกี่ยวข้องจึงจะเหมาะสม โดยจัดการ 4 ด้าน ตามหลักการพื้นฐานที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ การจัดการ พื้นที่ท่องเที่ยว การจัดการกิจกรรม และกระบวนการ การจัดการการมีส่วนร่วมของชุมชน และการจัดการที่ยั่งยืนในทุก ๆ ด้าน

อุทัย ทักษิณธรรม (2542) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยประชาชนในท้องถิ่น กรณีศึกษา:หมู่บ้านคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอสามสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช" พบว่า เมื่อได้จัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในหมู่บ้านคีรีวงและพื้นที่บางส่วนของอุทยานแห่งชาติเขาหลวงตามแนวทางของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยแล้วการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถลดปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวในรูปแบบประเพณีนิยมได้บางเรื่อง ปัญหาอาชญากรรม ความปรารถนาทางศิลปะที่เสื่อมลง เป็นต้น แต่มีบางปัญหาที่ยังคงอยู่ เช่น ความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว การบุกรุกที่สาธารณะ การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมและประเพณี เป็นต้น นอกจากนี้ ยังไม่สามารถหาข้อสรุปที่ชัดเจนได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะสามารถรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น ป่าไม้และสัตว์ป่าได้จริงตามหลักการ ซึ่งยังเป็นที่ยกเถียงอยู่จนถึงทุกวันนี้ และยังพบว่า การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ในทางปฏิบัติแล้วยากที่จะทำให้เป็นไปตามแนวความคิด เรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ได้กล่าวไว้ จึงได้นำผลจากการศึกษาถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหามาหาแนวทางในการแก้ปัญหา และนำเสนอรูปแบบการ

จัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้ผู้ที่ เกี่ยวข้องทั้งหมดทั้งประชาชนในท้องถิ่นเอง และ นักท่องเที่ยว ได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมาให้ความสนใจดูแลรักษาสภาพแวดล้อมเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการพัฒนาการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต่อไป

DRU

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในลักษณะสหวิทยาการ (Interdisciplinary Subject) เพื่อการตีความ (Interpretative) และอธิบายปรากฏการณ์แบบเข้มข้น (Thick description) เพื่อให้เห็นภาพรวมของสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยใช้แนวคิดเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวโดยชุมชน การสื่อสารเพื่อชุมชนและภาพลักษณ์ที่พึงปรารถนามาพิจารณาอธิบายปรากฏการณ์ด้วยการวิเคราะห์ SWOT การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการใช้แบบสอบถาม

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นเฉพาะประชากรที่เป็นชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวง 3 อำเภอ และ 2 กิ่งอำเภอ คือ ชุมชนคีรีวง และชุมชนบ้านวังลุง อำเภอลานสกา ชุมชนพิปูน อำเภอพิปูน ชุมชนพรหมคีรี อำเภอพรหมคีรี ชุมชนกรุงชิง กิ่งอำเภอนบพิตำ ชุมชนช้างกลาง กิ่งอำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช และคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จากองค์กรชุมชน 6 องค์กร ที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในเขตพื้นที่รอบเขาหลวง ประกอบด้วยตัวแทนประชากรชาวบ้านจากหมู่บ้านรอบ ๆ เขาหลวง ทั้ง 3 อำเภอ และ 2 กิ่งอำเภอ ดังนี้

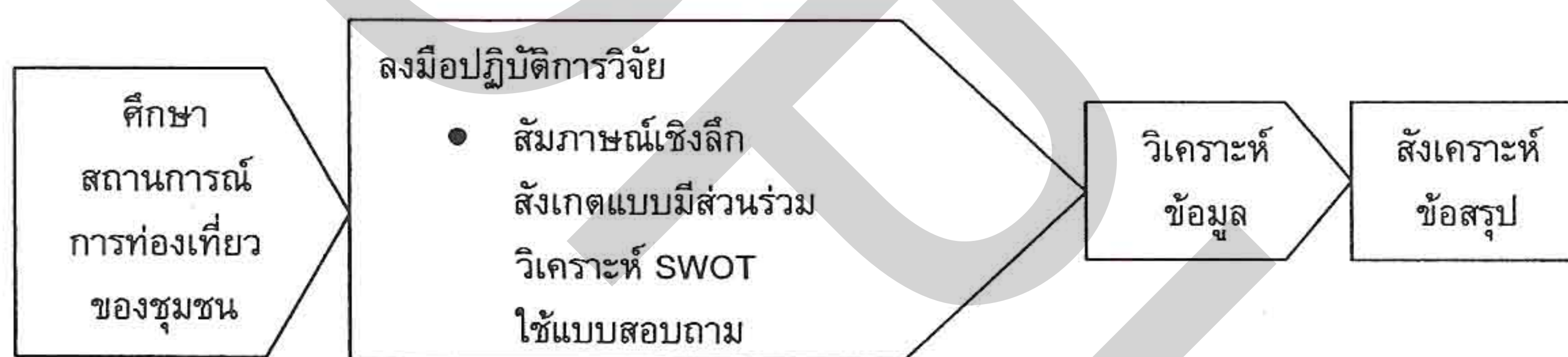
1.ชมรมอนุรักษ์เขาหลวง บ้านวังลุง	12	คน
2.ชมรมบ้านมนุษยชาติรักเขาหลวง	7	คน
3.ชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บ้านคีรีวง	10	คน
4.ชมรมอนุรักษ์ บ้านเกิดกรุงชิง	10	คน
5.กลุ่มรักษ์เขาหลวง	8	คน
6.กลุ่มอนุรักษ์ช้างกลาง	5	คน
รวม	52	คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ร่วม และการใช้แบบสอบถาม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลตามความเหมาะสมกับลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจำเป็นต้องทำความเข้าใจ และสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับแหล่งข้อมูลให้มากที่สุด โดยผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการดำเนินการวิจัย เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล เป็น 4 ขั้นตอน คือ การศึกษาชุมชน พื้นที่รอบเขาหลวง การลงมือปฏิบัติการวิจัย วิเคราะห์ข้อมูล และสังเคราะห์ข้อสรุป ดังแผนภาพที่ 1 และมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 2: แสดงขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1: การศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวชุมชนรอบเขาหลวง

ในขั้นตอนนี้ นอกจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเบื้องต้น จากเอกสารรายงานการวิจัย บทความทางวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแล้ว ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสำรวจสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน โดยเข้าร่วมกิจกรรมเดินป่าศึกษาธรรมชาติสู่ยอดเขาฝามีกับชมรมอนุรักษ์เขาหลวง บ้านวังลู่ พร้อมกับการสังเกตพฤติกรรมลูกหาบ และผู้ร่วมเดินทาง รวมทั้งพบปะทำความรู้จักกับชาวบ้านเจ้าของพื้นที่ พุดคุยอย่างไม่เป็นทางการ เกี่ยวกับเรื่องสถานการณ์และการจัดการด้านการท่องเที่ยวของชุมชนรอบ ๆ เขาหลวงและมีโอกาสได้เข้าประชุมร่วมกับเครือข่ายชุมชนเขาหลวง ทำให้ผู้วิจัยได้มุมมองเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศปัจจุบัน (2546) วิธีการสื่อสารรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงความ

รู้สึกนึกคิดและข้อคิดเห็นของชุมชนอันหลากหลายที่สะท้อนถึงความต้องการและปรารถนาในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอนาคต ซึ่งเป็นเป้าหมายร่วมกันของชุมชน

ขั้นตอนที่ 2: การลงมือปฏิบัติการวิจัย

ขั้นตอนนี้ เป็นขั้นตอนของการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยการผสมผสานเครื่องมือการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ SWOT และการใช้แบบสอบถาม โดยผู้วิจัยลงพื้นที่ด้วยตนเอง

ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-informant interview) หรือผู้บอกข้อมูล ในที่นี้ จะเป็นการซักถามชาวบ้านบางคนในชุมชนที่ผู้วิจัยเลือกขึ้นมา เพราะเขามีคุณสมบัติพิเศษคือ มีความกล้าและรู้จักแสดงออก สามารถอธิบายให้ข้อมูล ขณะที่บางคนสามารถตั้งข้อสังเกตและข้อสรุปบางประการได้ ซึ่งความพิเศษของผู้บอกข้อมูลหลักในการวิจัยนี้ ไม่ได้หมายความว่าเขาจะเป็นตัวแทนของคนทั้งชุมชน แต่อยู่ที่ว่าเขาเป็นสมาชิกของกลุ่มที่เป็นกระแสหลักของชุมชนและเป็นคนค่อนข้างร่วมสมัย

สำหรับการค้นหาผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยคัดเลือกด้วยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) ด้วยการขอให้ชาวบ้านช่วยระบุชื่อและหรือแนะนำผู้รู้ ที่เป็นสมาชิกองค์กรชุมชนที่มีบทบาทในการจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนของตน แล้วเอาชื่อที่ชาวบ้านแต่ละชุมชนเอ่ยถึงซ้ำกันมากที่สุดมาเป็นจุดเริ่มต้น ทำลักษณะนี้เรื่อยไปจนครบทั้ง 6 ชุมชน ได้ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดรวม 39 คน ได้แก่

1.ชมรมอนุรักษ์เขาหลวง บ้านวังลู่	10	คน
2.ชมรมบ้านมนุษยชาติรักเขาหลวง	5	คน
3.ชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บ้านคีรีวง	8	คน
4.ชมรมคนรักบ้านเกิดกรุงชิง	8	คน
5.กลุ่มรักษ์เขาหลวง	6	คน
6.กลุ่มอนุรักษ์ข้างกลาง	2	คน

ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มคนเหล่านี้ ได้เอื้อประโยชน์ในขั้นตอนของการตรวจสอบข้อมูลได้เป็นอย่างดี

2.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก

เป็นการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้านผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นการพูดคุย ทั้งรายบุคคลและเป็นกลุ่มอย่างเป็นกันเอง โดยใช้ภาษาท้องถิ่นภาคใต้ ในการสื่อสาร เนื่องจากผู้วิจัย เป็นคนจังหวัดนครศรีธรรมราช จึงทำให้ง่ายที่จะสร้างความสัมพันธ์และชาวบ้านในชุมชนยินดีที่จะตอบคำถามซึ่งทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงจากปากชาวบ้านเอง ระหว่างการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะใช้การสังเกตกิริยาท่าทาง สีหน้าและน้ำเสียงประกอบด้วย และทุกครั้งของการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะขออนุญาตใช้เทปบันทึกเสียง เพื่อเก็บรายละเอียดจากการสัมภาษณ์ ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี สำหรับการจดบันทึก ผู้วิจัยจะใช้จดประเด็นสำคัญ ๆ จากการสัมภาษณ์และการสังเกตสิ่งที่ได้พบเห็นหรือพูดคุยนอกรอบในแต่ละวัน ส่วนการบันทึกภาพ นับเป็นวิธีการเก็บข้อมูลที่สำคัญอีกวิธีหนึ่งที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญ เพื่อใช้เป็นภาพประกอบในรายงานและการนำเสนอผลวิจัย ในงานประชุมวิชาการ เรื่อง "การวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" วันศุกร์ที่ 14 พฤศจิกายน 2546 ณ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

ประเด็นหลักในการสัมภาษณ์ จะประกอบด้วยแนวคำถามที่เกี่ยวกับความคิดเห็น เรื่อง การจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชาวบ้านในชุมชน ทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านพื้นที่ท่องเที่ยว การจัดการ กิจกรรมและกระบวนการ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในปัจจุบันและอนาคต รวมถึงรูปแบบการสื่อสารของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.2 การสนทนากลุ่ม

ในการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยทำได้เพียง 3 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านวังสูง พิปูน และพรหมคีรี ด้วยข้อจำกัดเรื่องวันเวลาว่างของชาวบ้านที่ไม่ตรงกัน เพราะต้องทำงาน บ้างติดภารกิจอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ทุกครั้งก่อนการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยจะนัดหมายชาวบ้านก่อน เพื่อกำหนดวันเวลา และสถานที่ ที่จะทำการสนทนากลุ่มตามที่ได้ให้สัมภาษณ์สะดวกที่สุด ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นที่ร้านน้ำชา ได้ฤกษ์บ้านและลานหน้าบ้าน

2.3 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ในการสังเกตแบบมีส่วนร่วมนั้น ผู้วิจัยได้ปฏิบัติภารกิจตั้งแต่เริ่มเข้าไปศึกษาสำรวจพื้นที่ สถานการณ์การท่องเที่ยว และคลุกคลีทำความรู้จักกับชุมชนโดยการเข้าร่วมกิจกรรมเดินป่าศึกษาธรรมชาติเขาหลวงกับชมรมอนุรักษ์เขาหลวงบ้านวังสูงจนจบกระบวนการ ทำให้เข้าใจ

และมองเห็นถึงสภาพโดยทั่วไปของชุมชนรอบเขาหลวงทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่เขาหลวง เหตุผลที่ชาวบ้านหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ และลุกขึ้นมาจัดการเรื่องการท่องเที่ยวกันเอง

2.4 การวิเคราะห์ SWOT

การวิเคราะห์ SWOT เป็นการวิเคราะห์สถานการณ์ด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวงในภาพรวม โดยผู้วิจัยรวบรวมจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสารเผยแพร่ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย รายงานฉบับสมบูรณ์การศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชุมชนคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอ ลานสกา ชุมชนกรุงชิง ตำบลกรุงชิง กิ่งอำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช (มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, 2544) เอกสารประกอบการสัมมนาเวทีนำเสนอความก้าวหน้าของเครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ตัวอย่างข้อมูลเหล่านี้พร้อมแก่การนำมาใช้ กอปรการลงพื้นที่ภาคสนามและการเข้าร่วมประชุมยุทธศาสตร์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้ช่วยให้ผู้วิจัยนำข้อมูลใหม่มาบูรณาการ และปรับให้มีความทันสมัย ประกอบด้วย

- 1.Strength (S) หมายถึง จุดแข็งหรือข้อดี ด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม
- 2.Weakness (W) หมายถึง จุดอ่อนหรือข้อเสีย หรือปัญหาที่เกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ท่องเที่ยวธรรมชาติ
- 3.Opportunity (O) หมายถึง โอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวงด้าน ต่าง ๆ อย่างยั่งยืน
- 4.Threat (T) หมายถึง แรงกดดันหรืออุปสรรคด้านต่าง ๆ ที่บั่นทอนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวง

2.5 การใช้แบบสอบถาม

การใช้แบบสอบถามผู้วิจัยกระทำระหว่างการวิเคราะห์ข้อมูลขั้นสุดท้ายของการเก็บรวบรวมข้อมูล มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการตรวจสอบข้อมูลและยืนยันผลการวิจัยกับแหล่ง ข้อมูลชาวบ้านผู้ให้ข้อมูลเองโดยตรง (คนเดิม) 39 คน และจากแหล่งข้อมูลบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมต่างกัน แต่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน เช่น ผู้นำชุมชน อบต. และครูอาจารย์ เป็นต้น ทั้งนี้ เพราะต้องการตรวจสอบข้อมูลเรื่องเดียวกันจากบุคคลที่หลากหลายออกไปว่า มีทัศนคติหรือมุมมองอย่างไร มีความสอดคล้องหรือขัดแย้งกันอย่างไร และเพราะอะไร โดยทำการสุ่มตัวอย่าง

แบบเฉพาะเจาะจงจากรายชื่อผู้เข้าประชุมค้นหาอนาคตยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยว
เมืองนคร ประกอบด้วยผู้แทนแต่ละชุมชนรอบเขาหลวง จำนวน 13 คน ได้แก่

1.ผู้แทนชุมชนบ้านวังลุง	2	คน
2.ผู้แทนชุมชนพรหมคีรี	2	คน
3.ผู้แทนชุมชนบ้านคีรีวง	2	คน
4.ผู้แทนชุมชนกรุงชิง	2	คน
5.ผู้แทนชุมชนพิปูน	2	คน
6.ผู้แทนชุมชนข้างกลาง	3	คน

ว่า ข้อมูลที่ได้และผ่านการวิเคราะห์ตีความข้อมูลของผู้วิจัยมานั้นถูกต้องหรือไม่ เหตุผลที่ผู้วิจัย
เลือกตรวจสอบข้อมูลด้วยมาตรการนี้ เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเจ้าของข้อมูล ได้
ตรวจเซ็นเซอร์ข้อมูลก่อนนำไปเผยแพร่ ซึ่งวิธีดังกล่าว นอกจากจะช่วยแก้ปัญหาเรื่องความลำ
เอียงของข้อมูล อันเนื่องจากการเข้าไปคลุกคลีกับชุมชนและผู้วิจัยเป็นคนในจังหวัดนครศรี
ธรรมราชแล้ว ยังช่วยยืนยันความเชื่อถือได้ของข้อมูลและรายงาน (Whyte, อ้างใน ปริชาติ สถา
ปัตตานนท์ สโรบลและคณะ: หน้า104) อีกด้วย

สำหรับการออกแบบสอบถามนั้น ผู้วิจัยลงมือปฏิบัติการหลังจากที่นำข้อมูล จาก
คำให้สัมภาษณ์เชิงลึกของชาวบ้านทั้ง 6 ชุมชน การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการวิเคราะห์
SWOT มา วิเคราะห์และตีความเนื้อหา จำแนกและจัดเป็นกลุ่มประโยคแล้วจึงสร้างเป็นแบบ
สอบถาม โดยผู้วิจัยเดินทางไปเข้าร่วมประชุมที่จังหวัดนครศรีธรรมราช คัดเลือก แจกและเก็บ
แบบสอบถามด้วยตนเอง

ขั้นตอนที่ 3: การวิเคราะห์ข้อมูล

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยแบ่งการวิเคราะห์ข้อมูล เป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นการวิเคราะห์สภาพการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาพรวมโดยทั่ว
ไป จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสำรวจภาคสนามของผู้วิจัย โดยใช้ SWOT Analysis

ตอนที่ 2 เป็นการวิเคราะห์จากประเด็นปัญหานำวิจัยทั้ง 3 ข้อ เพื่อ ค้นหาข้อสรุป
จากปรากฏการณ์ต่าง ๆ และ

ตอนที่ 3 เป็นการวิเคราะห์ผลการตรวจสอบข้อมูลของชาวบ้านผู้ให้ข้อมูลและผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ชุมชนรอบเขาหลวงจากแบบสอบถาม โดยหาค่าร้อยละ

ขั้นตอนที่ 4: การสังเคราะห์ข้อสรุป

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยจะได้นำข้อมูลที่จากการวิเคราะห์แล้วทั้งหมด มาประมวลสรุปเป็นผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ ดังปรากฏในบทที่ 5 ของรายงานการวิจัยเล่มนี้

สรุป

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นการวิเคราะห์สภาพการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยทั่วไป ทั้งจากเอกสาร และการลงภาคสนาม โดยใช้ SWOT Analysis

ตอนที่ 2 เป็นการวิเคราะห์จากประเด็นปัญหานำวิจัย เพื่อค้นหาข้อสรุป

ตอนที่ 3 เป็นการวิเคราะห์ผลการตรวจสอบข้อมูลของชาวบ้านผู้ให้ข้อมูลและผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ชุมชนรอบเขาหลวง จากแบบสอบถามโดยหาคำร้อยละ

ตอนที่ 1: การวิเคราะห์ SWOT สภาพการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวง

จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวงในภาพรวม จากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสารเผยแพร่ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย รายงานฉบับสมบูรณ์การศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บท การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชุมชนคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอ ลานสกา ชุมชนกรุงชิง ตำบลกรุงชิง กิ่งอำเภอ นบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช (มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ 2544) เอกสารประกอบการสัมมนา เวทีนำเสนอความก้าวหน้าของเครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น ตัวอย่างข้อมูลเหล่านี้พร้อมแก่การนำมาใช้ ประกอบกับการลงพื้นที่ภาคสนาม และการเข้าร่วมประชุมยุทธศาสตร์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้ช่วยให้ผู้วิจัยนำข้อมูลใหม่มา บูรณาการ และปรับให้ครอบคลุมมากขึ้น สรุปได้ดังนี้

1.1 จุดแข็ง ของสภาพการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวง

1) แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่รอบเขาหลวง ส่วนใหญ่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ มีการดูแลและการอนุรักษ์ค่อนข้างดี มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย มีศักยภาพสูงและเป็นเอกลักษณ์ ทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น และวิถีชีวิตชุมชน

- 2) ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่มีความสนใจ และต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และมีน้ำใจต่อนักท่องเที่ยว
- 3) มีรูปแบบของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่หลากหลาย
- 4) มีการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยองค์กรชุมชนมาเป็นเวลานาน
- 5) มีระบบสาธารณูปโภคที่เอื้ออำนวยความสะดวกต่อการจัดบริการการท่องเที่ยวในระดับหนึ่ง
- 6) เขาหลวงมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับกันแพร่หลายในหมู่นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และนักนิยมธรรมชาติ

1.2 จุดอ่อนของสภาพการณ์ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวง

- 1) ยังขาดหน่วยงานหรือองค์กรหลักที่รับผิดชอบในการวางแผนงาน การบริหารจัดการการบริการรวมถึงการเตรียมความพร้อมและการประสานความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวในชุมชน
- 2) ขาดผู้รับผิดชอบหลักที่มีศักยภาพสูงด้านการจัดการและเสียสละเวลาเพียงพอ
- 3) ขาดการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดนโยบาย เป้าหมายและการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวให้สอดคล้อง และมีทิศทางเดียวกัน
- 4) ขาดระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ทั้งเพื่อประสานงานกลางระหว่างชาวบ้าน องค์กรชุมชน องค์กรท้องถิ่น หน่วยงานของรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว
- 5) องค์กรบริหารส่วนตำบล มีบทบาทสนับสนุนการท่องเที่ยวในชุมชนค่อนข้างน้อยและไม่ชัดเจน
- 6) การประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน ไม่เป็นที่รับรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน
- 7) ไม่มีระบบการขนส่งติดต่อภายในระหว่างแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่
- 8) การให้บริการแก่นักท่องเที่ยวด้านระบบสาธารณูปโภคบางอย่าง อาทิ ระบบโทรศัพท์ และลานจอดรถไม่เพียงพอ ปัจจุบันยังคงเป็นปัญหาเรื้อรังที่เห็นได้อย่างชัดเจนในชุมชน ส่วนปัญหาขยะมูลฝอยยังมีปรากฏให้เห็น
- 9) ยังมีความแตกต่างทางความคิดและความขัดแย้งทางผลประโยชน์ขององค์กรต่าง ๆ ในชุมชนอยู่บ้าง
- 10) ตลาดการท่องเที่ยวมีลักษณะเป็นแบบตั้งรับ ขาดแผนการดำเนินการเชิงรุกด้านการท่องเที่ยวที่ชัดเจน

11) ขาดสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ไม่มีร้านค้าและร้านอาหารรองรับนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ

1.3 โอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวง

- 1) แหล่งท่องเที่ยว มีกระจายอยู่ทั่วไปทุกชุมชนรอบ ๆ เขาหลวง
- 2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวทางเลือก ที่เป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยวในปัจจุบันมากขึ้น
- 3) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นหนึ่งในแผนงานและนโยบายหลักของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
- 4) รัฐบาลมีนโยบายสนับสนุนการพัฒนาชุมชน ทั้งด้านการเรียนรู้ การอนุรักษ์ และผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยองค์กรชุมชน เช่น โครงการหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล เป็นต้น
- 5) ปัจจุบันมีสถาบันวิชาการหลายสถาบันมีความตื่นตัวและให้ความสนใจ เกี่ยวกับการศึกษาวิจัยเพื่อขยายองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น
- 6) สื่อมวลชนส่วนใหญ่ ให้ความสนใจและยินดีให้ความร่วมมือประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น

1.4 อุปสรรคการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวง

- 1) ยังขาดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและการบริหารจัดการท่องเที่ยวระหว่างชุมชน และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง
- 2) ยังมีความขัดแย้งทั้งทางความคิด และการประสานประโยชน์ จากการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนระหว่างชาวบ้าน องค์กรชุมชนและหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจท่องเที่ยว
- 3) การประสานความร่วมมือกับอุทยานแห่งชาติเขาหลวง และภาคธุรกิจเพื่อดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่อุทยานเขาหลวงขาดประสิทธิภาพ
- 4) แนวปฏิบัติของเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ ชาวบ้านและองค์กรในชุมชน ขาดความสอดคล้องกับนโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

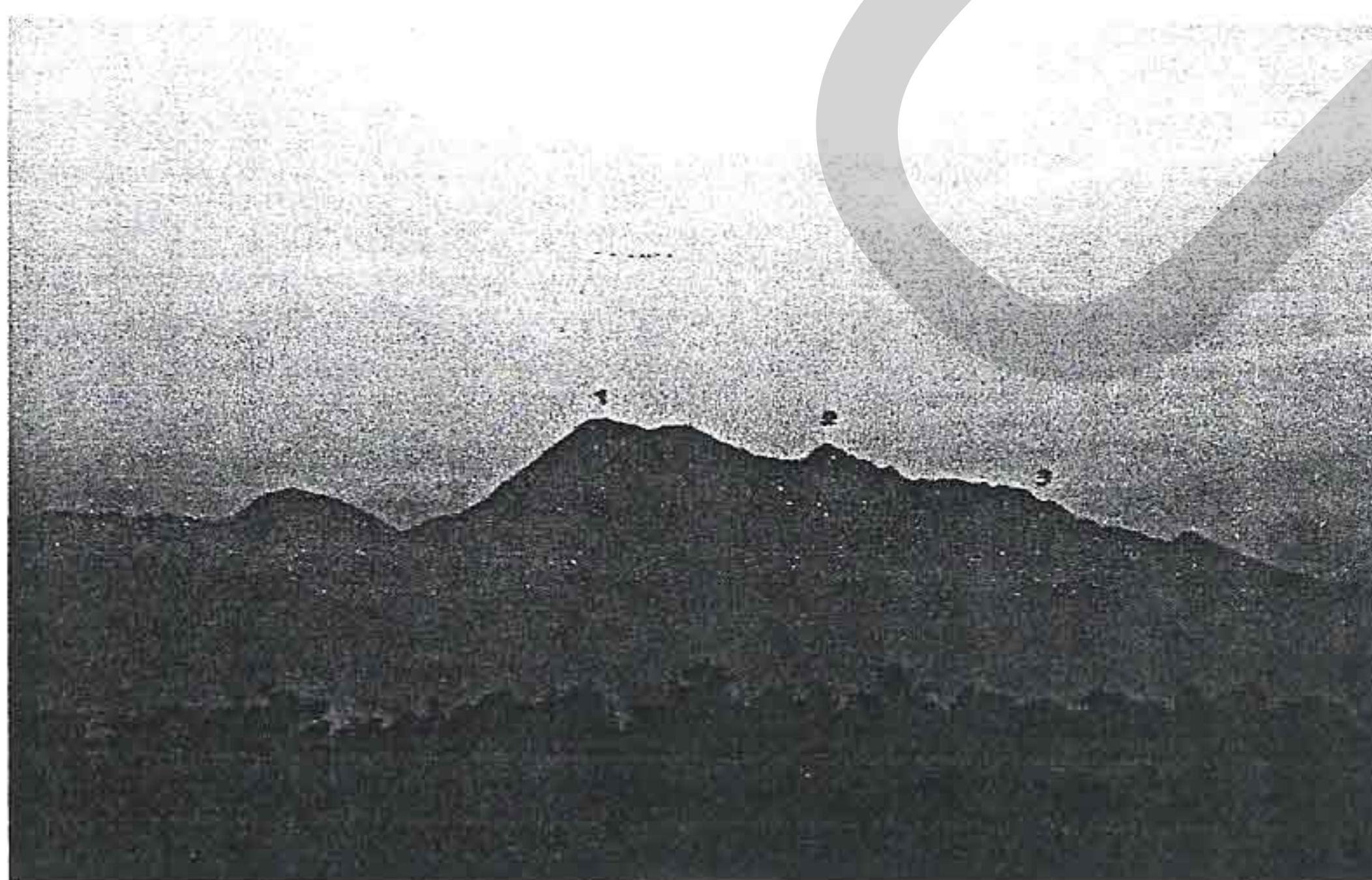
ตอนที่ 2: ยุทธศาสตร์การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนรอบเขาหลวง

1. ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนรอบเขาหลวง

จากการศึกษาสภาพปัจจุบันของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนรอบเขาหลวง โดยการศึกษาชุมชน วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) ในตอนที่ 1 ทั้งจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสังเกต และการสัมภาษณ์ สามารถวิเคราะห์ในเชิงยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวงถือปฏิบัติมาเป็นเวลานาน เกี่ยวกับพื้นที่ท่องเที่ยว วิธีการจัดการของชุมชน กิจกรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชน ปรากฏผล ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1: พื้นที่ท่องเที่ยว

จากการประเมินศักยภาพของพื้นที่สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในเอกสารโครงการศึกษาการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ กรณีศึกษาภาคใต้ โดยศูนย์วิจัยป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. 2538 พบว่า เขาหลวงเป็นพื้นที่ที่มีความสมบูรณ์ของทรัพยากร และมีความหลากหลายทางชีวภาพของสรรพสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ รวมทั้งยังมีภูมิทัศน์ที่สวยงามตามสภาพธรรมชาติสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งยอดเขาหลวงที่สูงถึง 1,835 เมตร ซึ่งถือว่าเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดในภาคใต้ เขาหลวงจึงเป็นพื้นที่ที่มีขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับสูง ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่หลากหลายแหล่งด้วยกัน ส่วนใหญ่ชุมชนจะเป็นผู้บุกเบิกและพัฒนา ซึ่งพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่ อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ และบางแห่งอยู่ในเขตการดูแลของชุมชน ซึ่งถือเป็นเงื่อนไขที่ดีในการให้คนในชุมชนช่วยกันค้นหารูปแบบ และแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและมุ่งไปสู่ความยั่งยืน

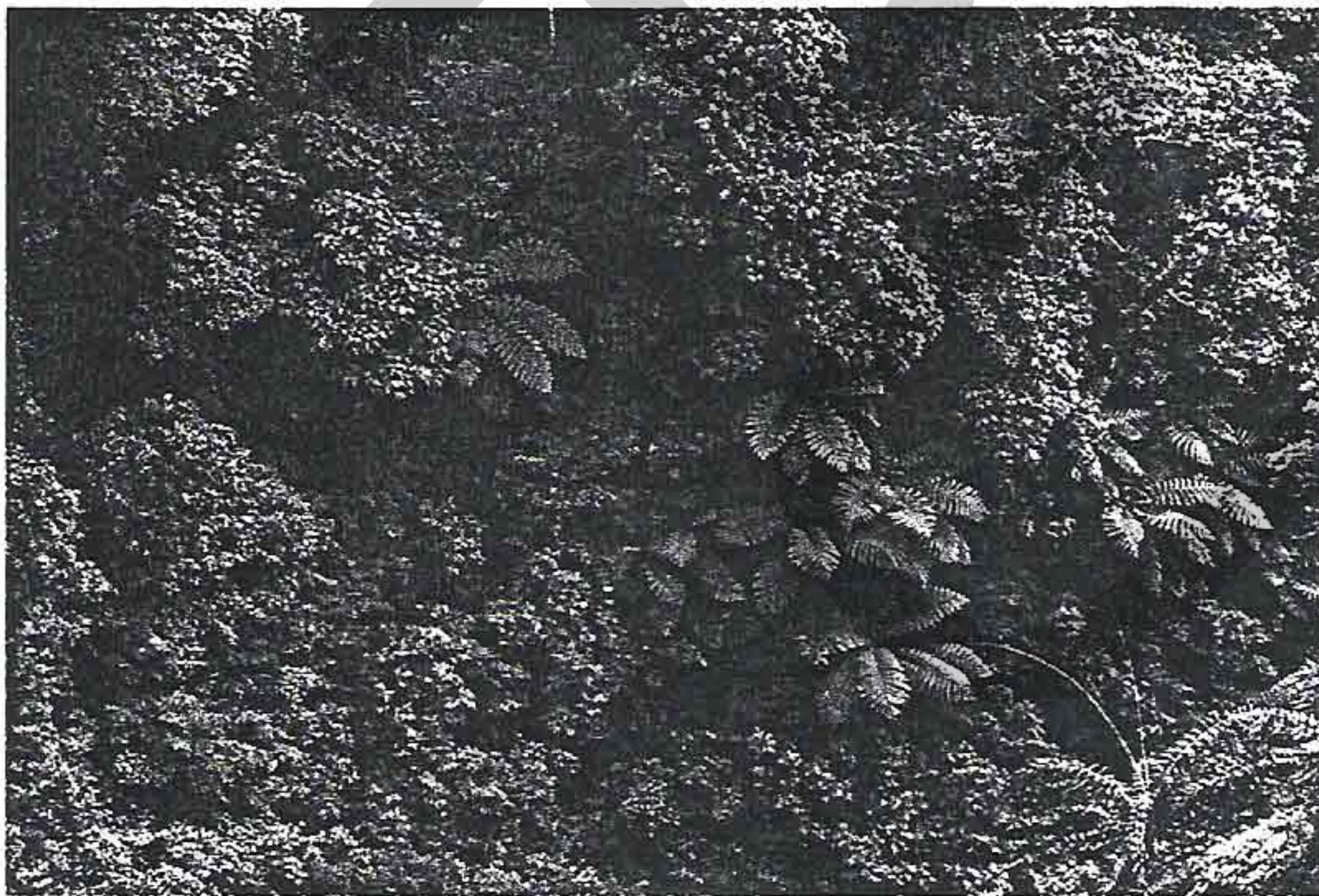

ภาพที่ 3 เขาหลวง ① คือยอดพรหมโลก แหล่งต้นน้ำของน้ำตกพรหมโลก
② คือยอดผามี่ (มีลักษณะเหมือนผามี่) และ ③ บริเวณจุดพักแรม “ผาเหยียบเมฆ”

เมื่อมาเยือนอุทยานถ้ำหลวงป่าฝนในเขตก่อนจีนที่ฮิวไคญ...
เรา...ดูจตุรัสแดนเศษสี่เหลี่ยมเล็ก ๆ ของโลกใบโตใบนี้... เท่านั้นเอง

ภาพที่ 4 ▲

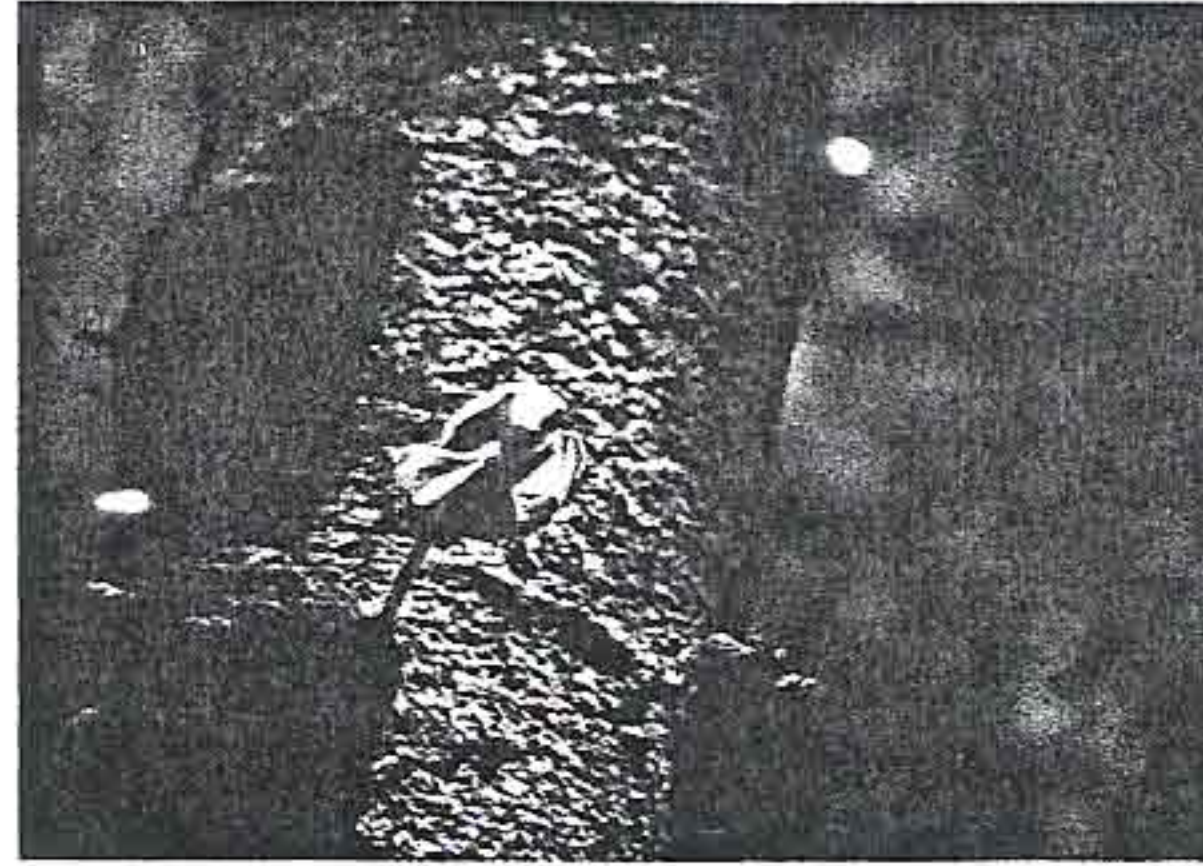
หน้าผาฆาสดำ...
จากจุดพักที่หน้าผาเขาหัวแดง....แลเห็น ฆาสดำ จีนเป็นกลุ่มใหญ่
ส่วนมากมันจะขึ้นอยู่ในหุบเขาที่มีไม้ยืนต้นคลุมหนาแน่น โดยเฉพาะใกล้แหล่งน้ำ
ในภานมี หวางเจี๊ว ที่ใช้ทำเฟอร์นิเจอร์อยู่ทางด้านมุลาวาวา
(บารสตอว....12 เมษายน 46)

ภาพที่ 5 ▲

กอนจันนินกับแอก
แอกนี้เจวบนเป็นตุเหวหวาโหลมพอกับที่วีนสวน
เป็นวณินขที่อนทา รอนมาจนในสวนนี้ แต่ไม่พอถือจน...เออเห็นแท้ล "ฮิวกา"

ภาพที่ 6 ▲

ไทรงเมว
ไดอินชื่อตัวแอกที่ ลึกถวน...ทำไม่พอ ไทรงเมว
ดูปาวที่วัดตมตมตมขานที่ในสวนอวอต้นตากับ "ฮิวกา" รอนเมวเออ
แอกนี้เจวบนินไปเดินตมที่ไดอินมาจกล่าพัน กสิบวพอนอวบินเอวววอจาย
หรือแอก ไทรงเมว มันขึ้นจันนี้ นินอ

ภาพที่ 7 ▲

แมวโปงปีกสว
ที่จันนินแอกจกการเดินทาว ทานกตางอการมาที่จันนินอว...
เป็นทาวทาล่ามีพอกสิกๆ เสือสอมีโหลมเอวเอวจกดิน
แมวโปงสวส่วนตัวมีนินอวการสวมาไฟด...
ตัวมีแมสสันจะไม่สลาสนัก แต่ทำไว้แอกอวอจกไปไดมกที่คือว

ภาพที่ 8 ▲

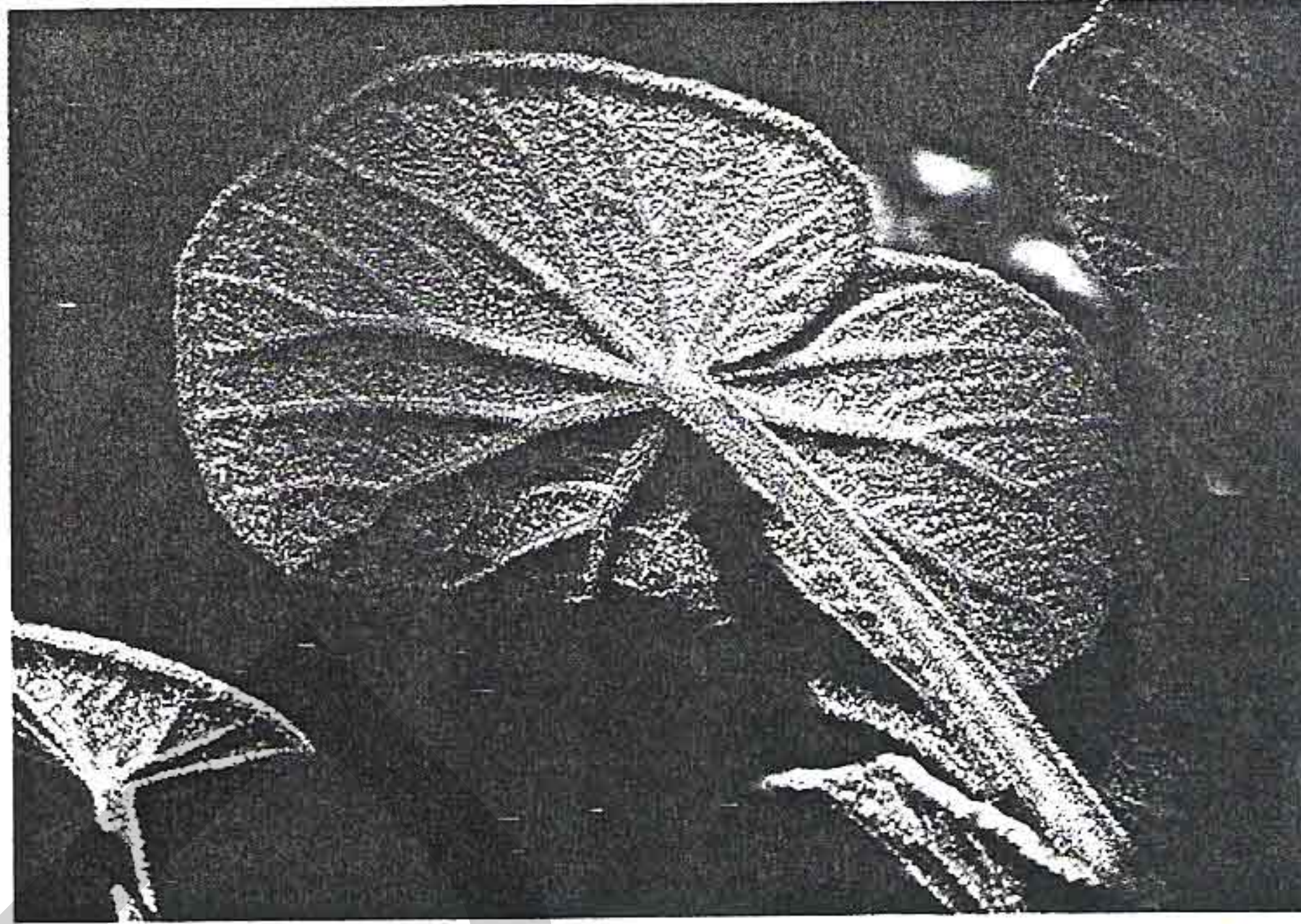
ที่จันนินอว... คืออวอวได้จกขาน
อว... อว... อว... อว... อว... อว...
ไม่ไดอินใจอว... อว... อว... อว...
อว... อว... อว... อว... อว... อว...
อว... อว... อว... อว... อว... อว...

ภาพที่ 9 ▲

ถ้าลิวเก็บสัณภวะเต็อมเดินทาวอจกจากตวเอออบเมม
เจ้าเอออวโหลม เจ้าดินที่นี้ ขันนินอวมาไฟด ในจวอแอกนินหัววินาที่

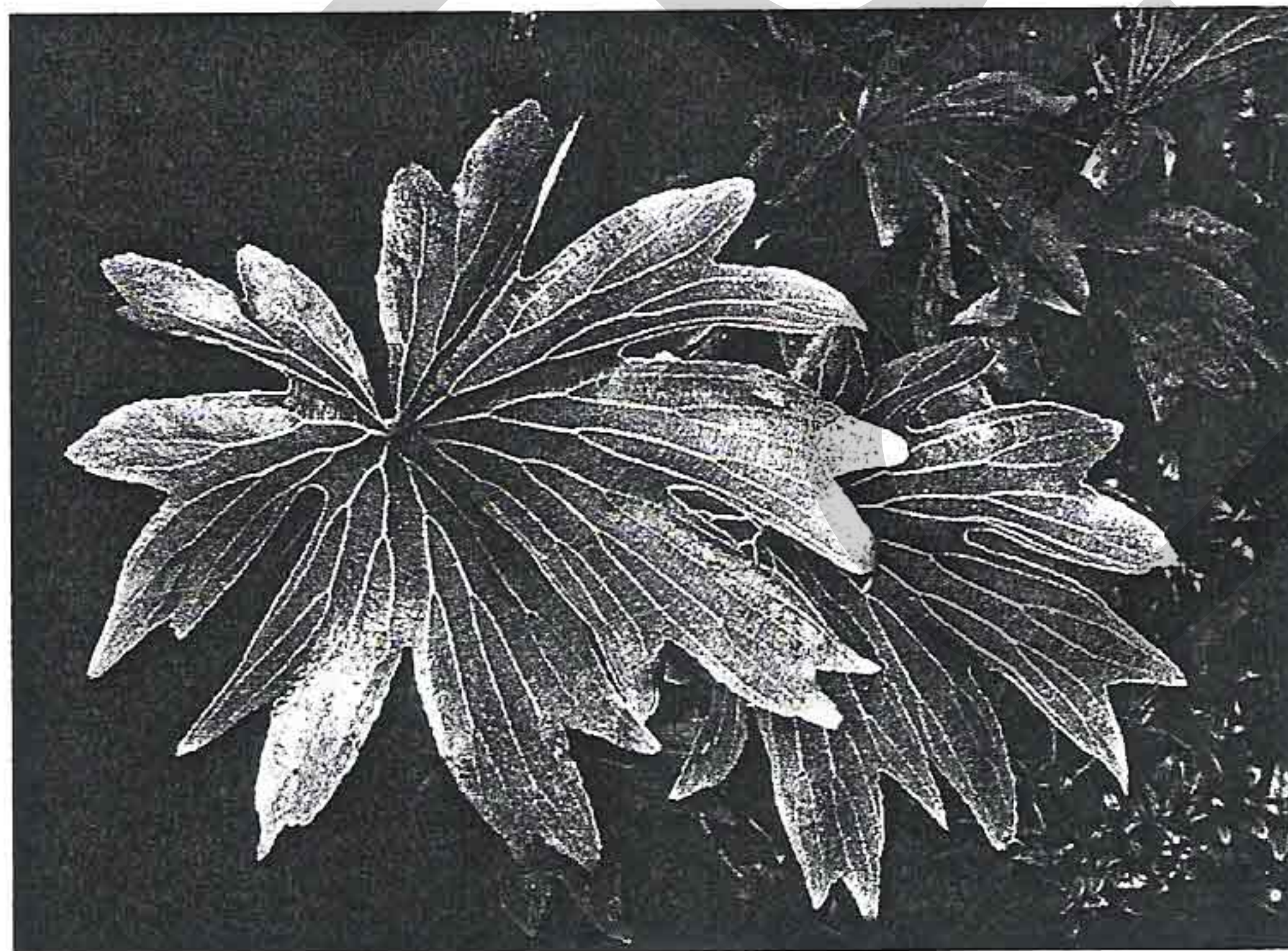
ภาพที่ 10 ▲

ซีโกเนีย

เท่าที่เห็นมีอยู่ ๒ ชนิด คือ แขนงมีขน กับแขนงไม่มีขน
 แขนงมีขนส่วนใหญ่ต้นเล็กกว่า แต่จีนเป็นกลุ่มใหญ่ สีแดงสดเหมือนกำมะหยี่
 แขนงไม่มีขน ดอกจะขาวกว่า มีดอกเล็ก ๆ สีชมพูเป็นช่อสวยงาม

ภาพที่ 11 A

ขี้เหล็กไทร Dipteris Conjugata (ภาพนี้ถ่ายที่จุดชมวิวดาหลายนม)
 ชื่อขี้เหล็กไทรกลับเป็นพืชหายากชนิดหนึ่ง
 มีมาตั้งแต่ยุคครีตไดโนเสาร์ของโลก(๑๔๐-๑๙๐ ล้านปี)
 มักพบที่ความสูงระดับ 1000 เมตรขึ้นไป...

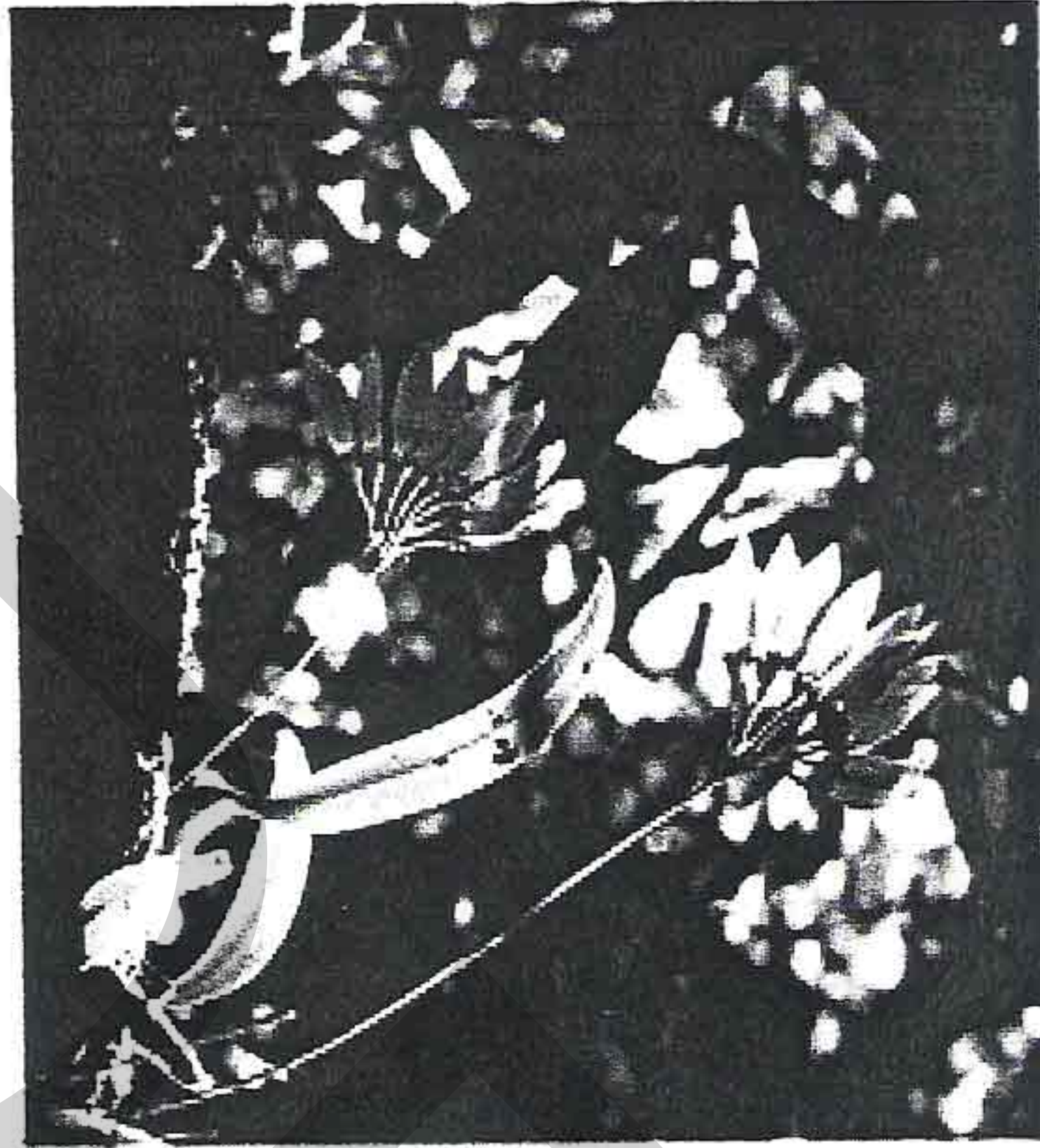
ภาพที่ 12 A

▶ ၁၂ မုလ္လ

၁၂ မုလ္လ
အပင်တစ်ခုဖြစ်ပြီး အရွယ်အစားအရ
အကြီးအကျယ် ဖြစ်နိုင်ပါသည်။

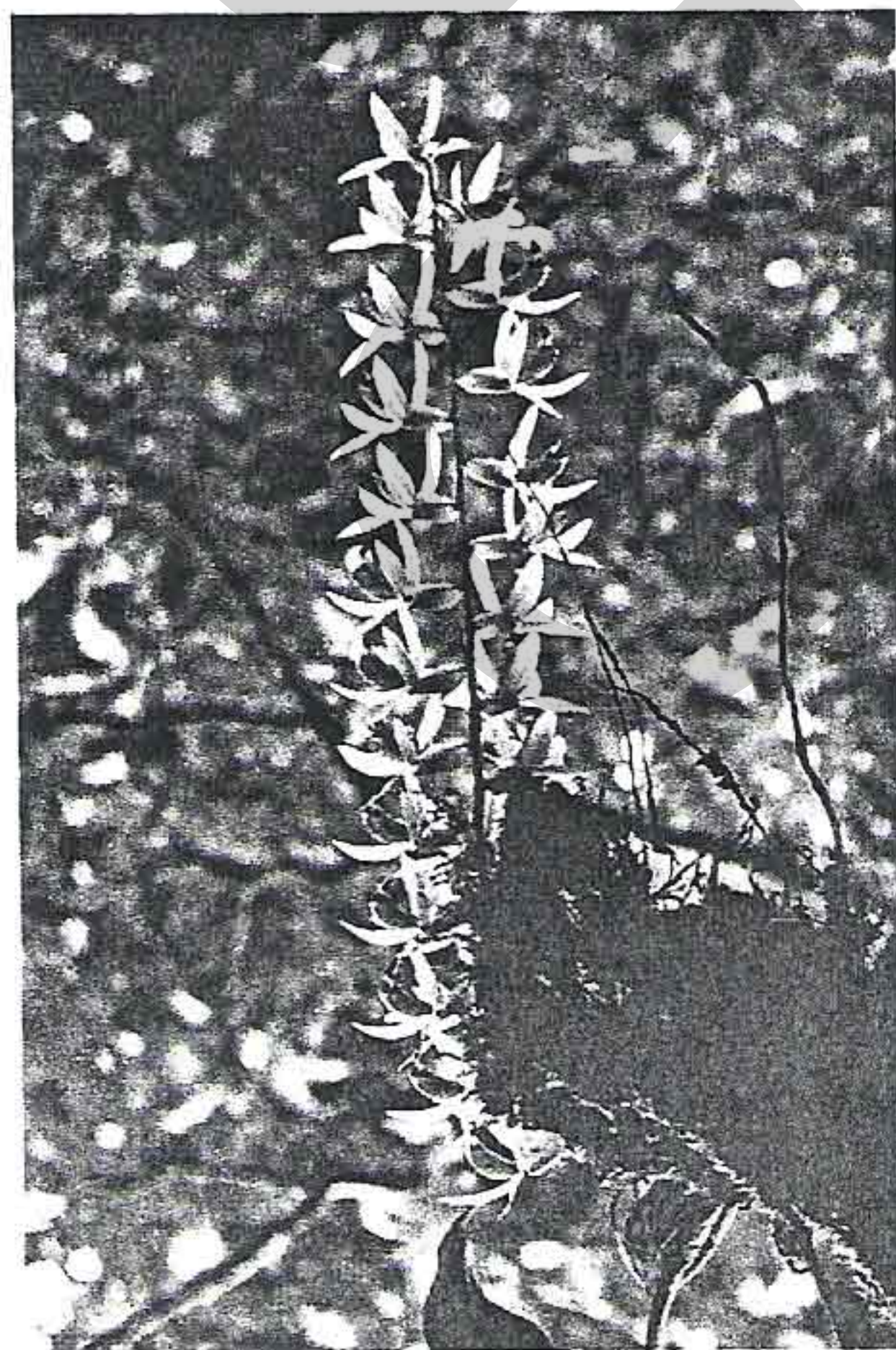
အပင်တစ်ခုဖြစ်ပြီး အရွယ်အစားအရ
အကြီးအကျယ် ဖြစ်နိုင်ပါသည်။
အပင်တစ်ခုဖြစ်ပြီး အရွယ်အစားအရ
အကြီးအကျယ် ဖြစ်နိုင်ပါသည်။

၁၂ မုလ္လ

▶ ၁၃ မုလ္လ

၁၃ မုလ္လ
အပင်တစ်ခုဖြစ်ပြီး အရွယ်အစားအရ
အကြီးအကျယ် ဖြစ်နိုင်ပါသည်။

ป่าดึกดำบรรพ์...

บนเส้นทางยาวจากยอดดงมี ชาวชวจะเห็นป่าดึกดำบรรพ์ในเขตก่อน
ที่แกเหือกถิ่นฮาวตุนปากวา อามชนากอนอาจจะมีสมมุติ
แต่เมื่อเขาหน้าฝน สันน้ำตาลบนลำต้นจะเปลี่ยนเป็นสีเงียว
จากมอส ตะไคร่น้ำ และมีชันต่ำอื่น ๆ ดูสวยงามและอีกลึกลับ

ภาพที่ 15 ▲

เขาเดินลงมาทางห้วยน้ำเย็น เมื่อตัดตัวลงมาสู่ดงที่มีน้ำตกใหญ่ ๆ หลายแห่ง
ที่ร่มดงก็จะเขงอทับ เฝ้านิดโนในสากได้มากขึ้น...
มหาสดำบนเขาหลวงเจ็ดได้ก็ 6 ชนิด จากจำนวน 9 ชนิดในเมื่อไท
เป็นตัวชีวิตความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าอีกชนิดหนึ่ง

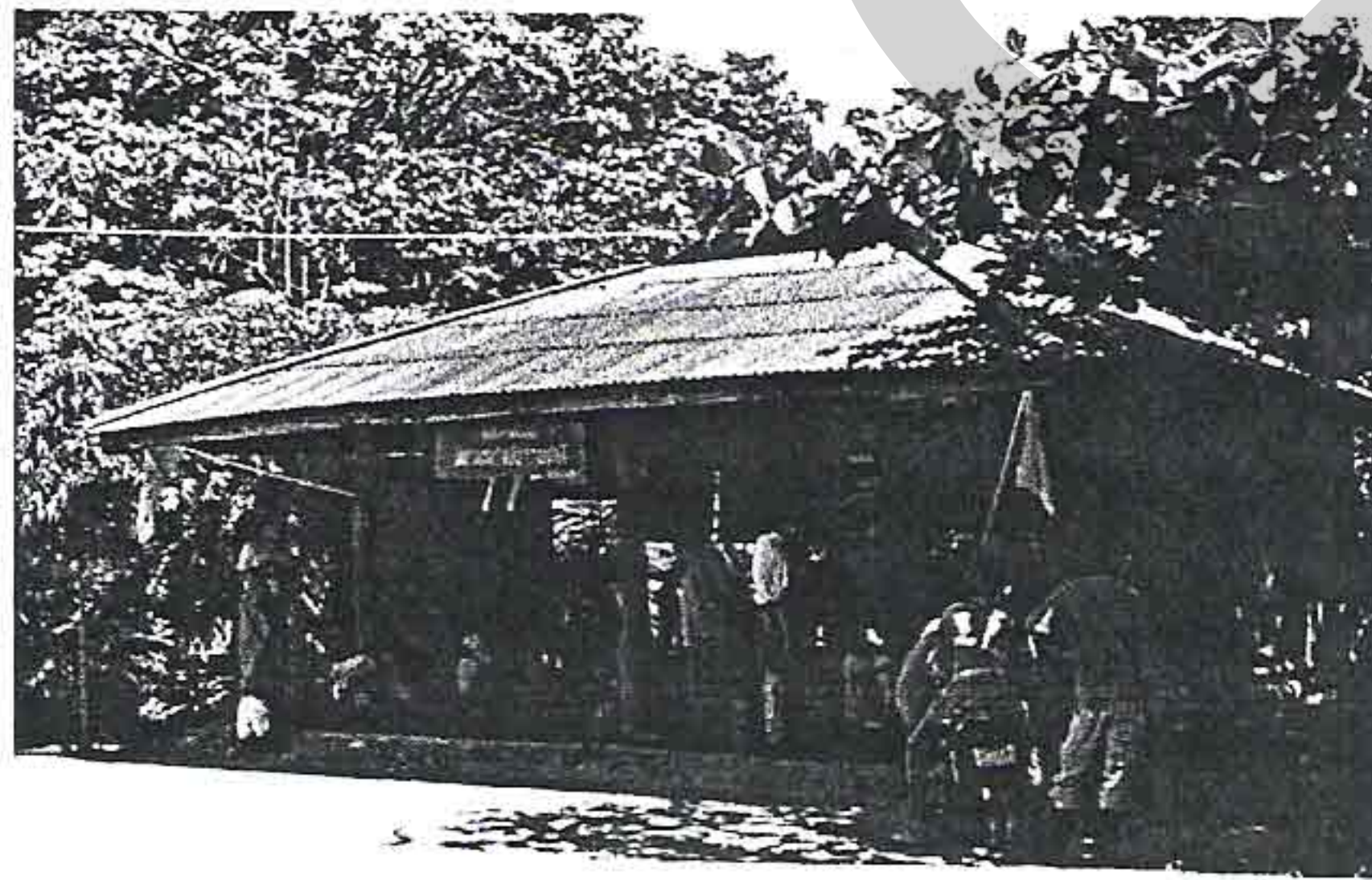
ภาพที่ 16 ▲

ภาพที่ 4-16 แสดงตัวอย่างความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ป่าเขาหลวง

ภายหลังจากเกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่และซุงถล่ม เมื่อปี พ.ศ. 2531 ชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวง อาทิ ชาวบ้านคีรีวงและชาวบ้านบ้านวังลุง ได้ริเริ่มและร่วมใจกันสำรวจธรรมชาติบนเส้นทางสู่ยอดเขาหลวง ด้วยความร่วมมือจากหลาย หน่วยงานภายนอกเพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์ผืนป่าเขาหลวง มีการก่อตั้งกองทุนเดิมสี่เขียวใส่เขาหลวง และองค์กรชุมชนในรูปแบบชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสร้างจิตสำนึกในการดูแลรักษาป่า และต้องการให้ธรรมชาติกลับมาเกื้อหนุนชุมชนอย่างเต็มทุกวันนี้ ชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวง ส่วนใหญ่ต่างตระหนักและมีจิตสำนึกหวงแหนพื้นที่ป่า ดังที่หน้าด้อย (นามสมมติ) บอกว่า

"... ภัยปี 31 เป็นความเจ็บปวดของคนรอบเขาหลวง ตั้งแต่ปี 15-23 ขา บ้านถางป่า ทำไร่เลื่อนลอย ทำสวนบนเขากันมาก ทั้งที่กรุงชิง วังลุง พรหมคีรี แล้วก็ที่ลานสกา เราถางป่ามามาก พอถึงที่สุด ธรรมชาติก็เปลี่ยนแปลง... ฝนตกผิดฤดู พอดกก็ตกมากเกินไป กลายเป็นน้ำป่าหลากอย่างแรง... ทั้งชีวิตผม ก็หนั้นแหละที่รุนแรงที่สุด...เราไปทำร้ายเขา เขาก็เลยต้อง ทำร้ายเราเหมือนลงโทษ เราเลยรู้เลยว่ามันเป็นกฎของธรรมชาติ ถ้าเราดีกับเขา เขาจะดีกับเรา..." (สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2546)

"... เรื่องการท่องเที่ยวนั้นเพิ่มมาทีหลัง ความสำนึกในธรรมชาติก็เริ่มมาตั้งแต่หลังน้ำท่วมใหญ่ ชาวบ้านมาคุยกัน จะทำอะไรไม่ให้เกิดเหตุการณ์แบบนี้อีก ทำปรีอ (อย่างไร) ให้คนรอบ (ภู) เขามีกินมีใช้แล้วก็อยู่กับป่าได้นาน ๆ ไปถึงลูกหลาน...จิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าจริง ๆ ผมว่า มันเริ่มจากตรงนี้...แล้วเราก็รวมตัวกันเป็นกลุ่มชาวบ้านช่วยกันไปสำรวจธรรมชาติ มีคนจากข้างนอกเข้า มาช่วยด้วยในช่วงแรก ๆ พอเริ่มมีเรื่อง (การท่องเที่ยว) เกี่ยว จากกลุ่ม ก็กลายเป็นชมรม ตอนนี้อยู่ชุมชนรอบเขาหลวงผมว่ามีครบนะครับ..." (ชิต นามสมมติ, สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2546)

ภาพที่ 17 แสดงที่ทำการชมรมอนุรักษ์เขาหลวง บ้านวังลุง

ยุทธศาสตร์ที่ 2: การจัดการของชุมชน

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนรอบเขาหลวง มีลักษณะการดำเนินงานในรูปแบบขององค์กรชาวบ้านที่มีชื่อเรียกคล้ายคลึงกัน ได้แก่ ชมรมอนุรักษ์เขาหลวง บ้านวังลุง ชมรมบ้านมนุษยชาติรักเขาหลวง ชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บ้านคีรีวง ชมรมคนรักบ้านเกิดกรุงชิง กลุ่มรักษ์เขาหลวงและกลุ่มอนุรักษ์ข้างกลาง สมาชิกแต่ละชมรมประกอบด้วยชาวบ้านจากหมู่บ้านรอบ ๆ เขาหลวง ทั้ง 4 อำเภอและ 2 กิ่งอำเภอ มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งการส่งเสริมอนุรักษ์และการหาแนวทางความร่วมมือในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เช่น มีการร่วมกันออกกฎระเบียบและข้อกำหนดต่าง ๆ เพื่อให้ทั้งชาวบ้านและนักท่องเที่ยวยึดเป็นแนวทางปฏิบัติ ดังที่ น้าสม (นามสมมติ) จากชุมชนวังลุง เล่าว่า

"...ถ้าคนมามาก มันก็ไม่ดีกับสภาพป่า ชมรมฯ ต้องจำกัดปริมาณนักท่องเที่ยว ... จะตั้งเกณฑ์ไว้ว่าจะรับแต่ละเที่ยว ไม่เกิน 15 คน ถ้าไปกันมาก จะกลายเป็นทำลาย..." (สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2546)

ขณะที่พี่ป่าว (นามสมมติ) จากชุมชนพรหมคีรี บอกว่า "... ชมรมเองก็มีกฎระเบียบที่ชัดเจน ก่อนที่นักท่องเที่ยวจะเดินป่าขึ้นเขา เราจะต้องบอกวิธีการปฏิบัติตัวในป่าให้เข้าใจตรงกันก่อน เช่น การทิ้งขยะในป่า ห้ามเก็บต้นไม้ ดอกไม้ ฯลฯ... เรื่องการใช้พื้นที่ท่องเที่ยวก็เหมือนกัน ชาวบ้านที่เป็นคนนำทางหรือว่าลูกหาบ ต้องรู้และเข้าใจสภาพป่าหรือธรรมชาติที่นี่ว่าจะเสียหายมากน้อยแค่ไหนเวลานำเที่ยวแต่ละครั้ง เพราะฉะนั้นถ้าเราไม่คิด เตรียมการก่อนไปใช้พื้นที่ คงแย่... เช่น บริเวณไหนจะใช้กางเต็นท์หรือผูกเปลได้ ตรงไหนใช้ทำ กับข้าวไม่ใช่ว่าขึ้นเขา เข้าป่าแล้วนี่ก็อยากจะกางป่าให้เป็นที่โล่งเตียน เพื่อกางเต็นท์ก็ทำ พันธ์ (แบบนี้) ไม่ได้เด็ดขาด..." (สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2546)

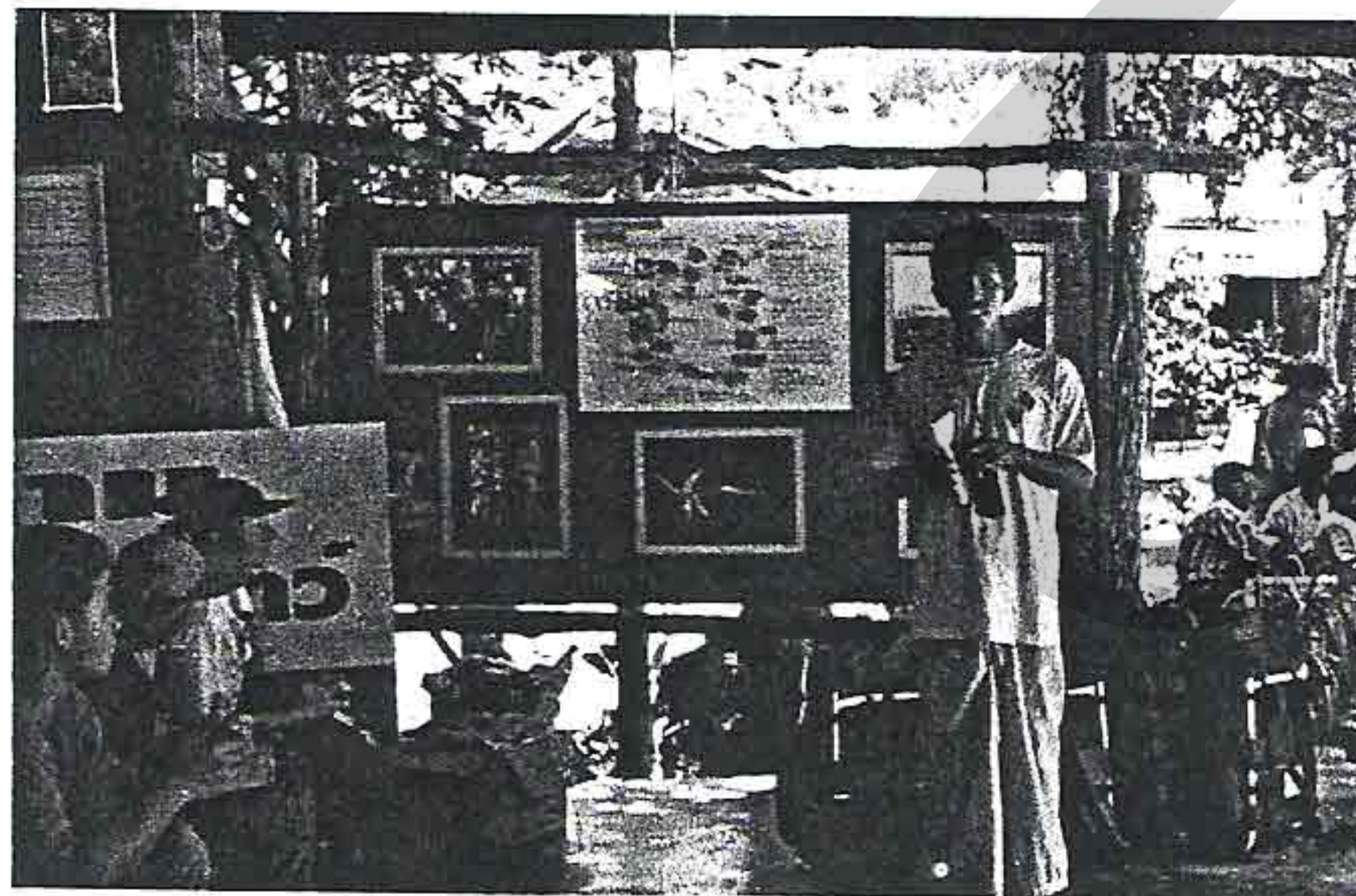
ส่วนน้าสม (นามสมมติ) ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า "...ระบบการจัดการของชมรม ฯ เรา จะแบ่งหน้าที่กันเป็นฝ่าย ๆ เช่น ฝ่ายทำความสะอาด ฝ่ายสำนักงาน ฝ่ายเพาะชำกล้าไม้ ฝ่ายดูแลความสงบเรียบร้อย ฝ่ายทัวร์ป่า ฯลฯ เวล่านักท่องเที่ยวมาเดินป่า ฝ่ายทัวร์ป่า ก็จะรับเรื่องใครจะนำทาง ใครหุงข้าวแลไฟ กางเต็นท์ จริง ๆ แล้วทุกคนก็คือลูกหาบทำทุกอย่างได้หมด..." (สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2546)

และจากการพูดคุยกับภรณ์ (นามสมมติ) ที่กรุงชิง เขาเล่าว่า

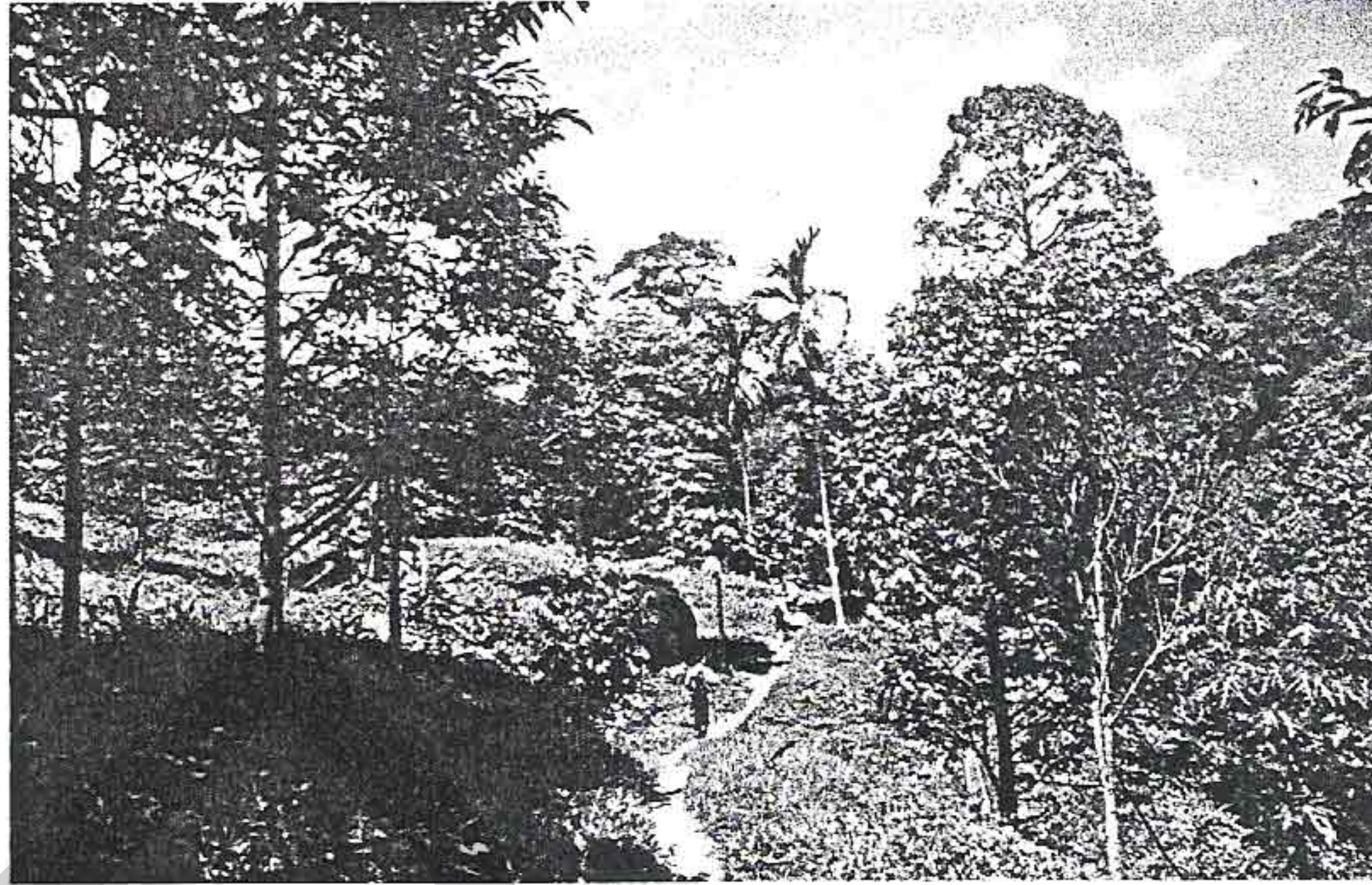
"...ผมทำสวน แต่เข้ามาช่วยอบต. ตั้งแต่เขาเริ่มทำเรื่องท่องเที่ยว 6-7 ปี ตอนนั้นเขาจ้างผมลูกจ้างแล้ว ที่กรุงชิงมีที่เที่ยวหลายที่ เช่น เดินป่าไปน้ำตก เข้าถ้ำ ล่องแก่ง ชมทะเลหมอกที่เขาเหล็ก ถ้านักท่องเที่ยวจองเข้ามา เราสามารถจัดการเรื่องเวลา ทำให้เป็นโปรแกรมเที่ยวไปครบทุกจุด จะไปเที่ยวตรงไหนก่อนหลัง ถ้านักท่องเที่ยวที่เป็นชาจรรยาเอง ขอล่องแก่งเลย ถ้าเรือว่างก็จัดให้ ถ้าเรือเต็ม ก็ต้องรอ ...ช่วงรอผมจะแนะนำ给他เที่ยวจุดอื่นก่อน แล้วค่อยลือคเรือไว้ให้ เขาก็ถือปฏิบัติกันแบบนี้ เป็นที่เข้าใจ..." (สัมภาษณ์ 18 กรกฎาคม 2546)

ขณะเดียวกันการจะปลูกฝังจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์ด้วย แม้จะมีระดับความเข้มแข็งต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ หากโดยภาพรวมแล้วคือมุ่งสู่การจัดการที่ยั่งยืน

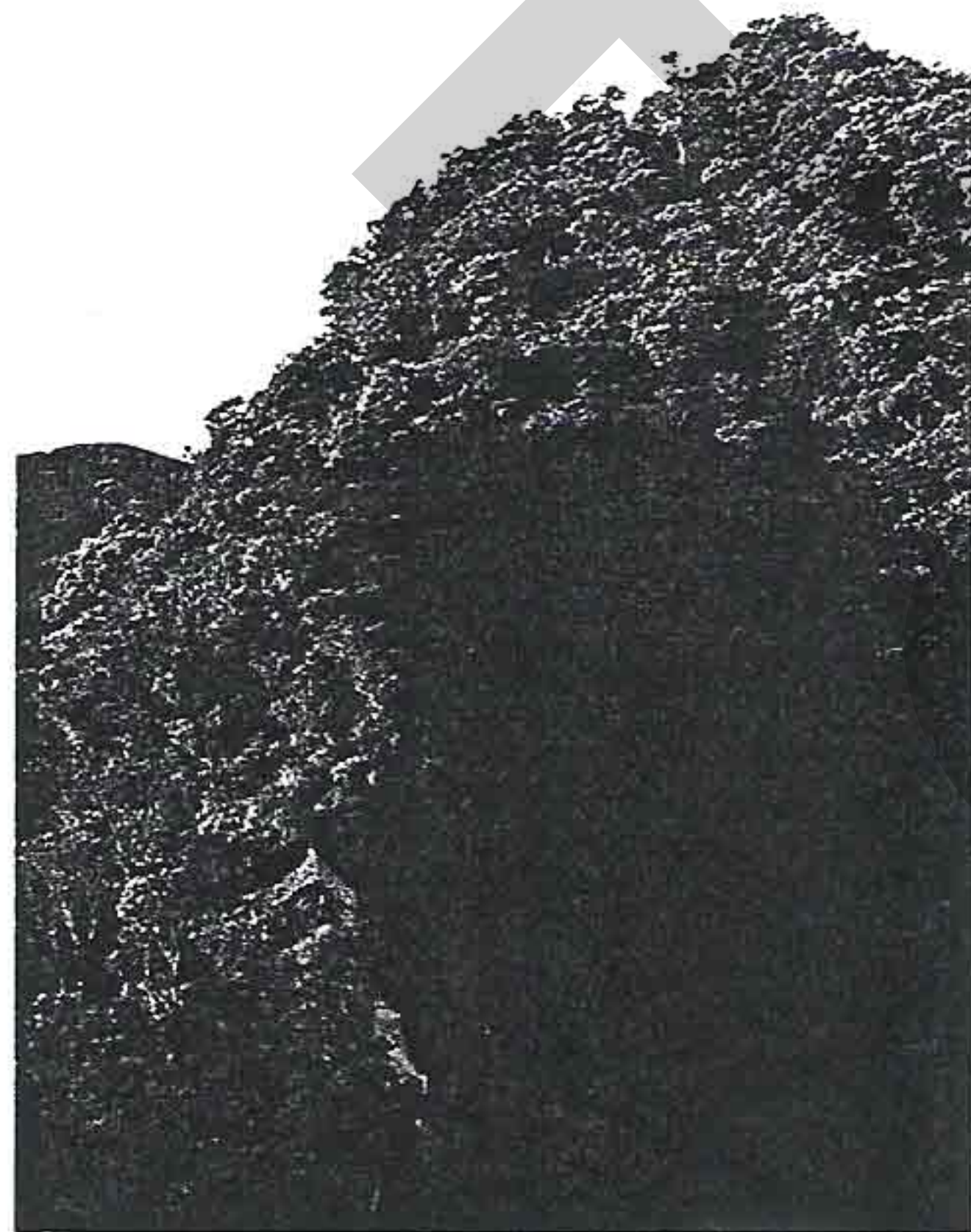
"...บ้านเรา มันอาชีพหลักคือทำสวน การท่องเที่ยว เป็นอะไรสักอย่าง ที่ทำให้ชาวบ้าน ได้รู้สึกหวงป่าหรือรักป่า ดูแลป่าให้มากขึ้นนะครับนะ ชมรมจัดเป็นทัวร์ป่าเชิงอนุรักษ์ ไม่ใช่เพื่อรายได้เป็นหลัก ผมบอกแล้วว่า เราไม่ใช่ธุรกิจ... นอกจากกิจกรรมของชมรม นอกจากทัวร์ป่าที่ว่ามาแล้ว เรายังมีกิจกรรมพิทักษ์ป่า จัด 2 เดือนครั้ง คือรวมพรรคพวกสมาชิกไปตรวจป่า คอยแลว่ามีคนไปลักตัดไม้บ้างไหม หรือว่าไปเที่ยวจับสัตว์พันธ์นี้...ตรงนี้อุทยานอนุญาตให้สิทธิพวกเราดูแลกันเอง..." (สัมภาษณ์ 18 กรกฎาคม 2546)

ภาพที่ 18 แสดงผู้นำทัวร์ป่าอธิบายวิธีการปฏิบัติตัวในป่าให้แก่นักท่องเที่ยว

ภาพที่ 19 แสดงเส้นทางเดินเท้าเข้าสู่ป่าเขาหลวง ช่วงแรกจะผ่านสวนสมรม (ผลไม้) ของชาวบ้าน
ที่ปลูกเรียงรายขนานไปตามสายน้ำตกของคลองใหญ่

ป่าเหี้ยบเมฆ...จุดมักเกิดดินถล่ม
เป็นสันจากกวาวราว 3-4 เมตร ขึ้นอีกสวน
หนึ่งท้องถั่วลันเตาไปทวดานที่ดงวันออก
ใจเป็นที่ทำถั่วและปลูกปาล์มอินโด มีต้นไม้
กำบังลมไฟเป็นอ่าวดี
สวนที่สันเขาใจเป็นทิวแถวต้นที่โตสี่สิบ
เกือบร้อยบวบยอด ๆ ขึ้นมากล้นมากก็ดง
หัวตะวันตะป็นพวงเป็นกออโสมเทศ
อินมอรวีไปไม่หันกันพวงพวง
โถงบนดินมาก ๆ พึงเดินบลาด
ก็มีสัตว์ไต่บนถนนพวง

หัวยอดเขาที่เห็น เป็นทิวแถวต้นดินของ
วันที่สอง...กองที่จะมีธอดดามี เป็นสัน
ทาวที่ลัดเลาะขึ้นตามสันเขาตลอด
เวลาเดินต้องระวัง 'กับระเบิด' ที่บริเวณ
ลานชาวมืดวอ

ภาพที่ 20 แสดงบริเวณตั้งเต็นท์พักแรม ที่ผาเหี้ยบเมฆ

ยุทธศาสตร์ที่ 3: กิจกรรมชุมชน

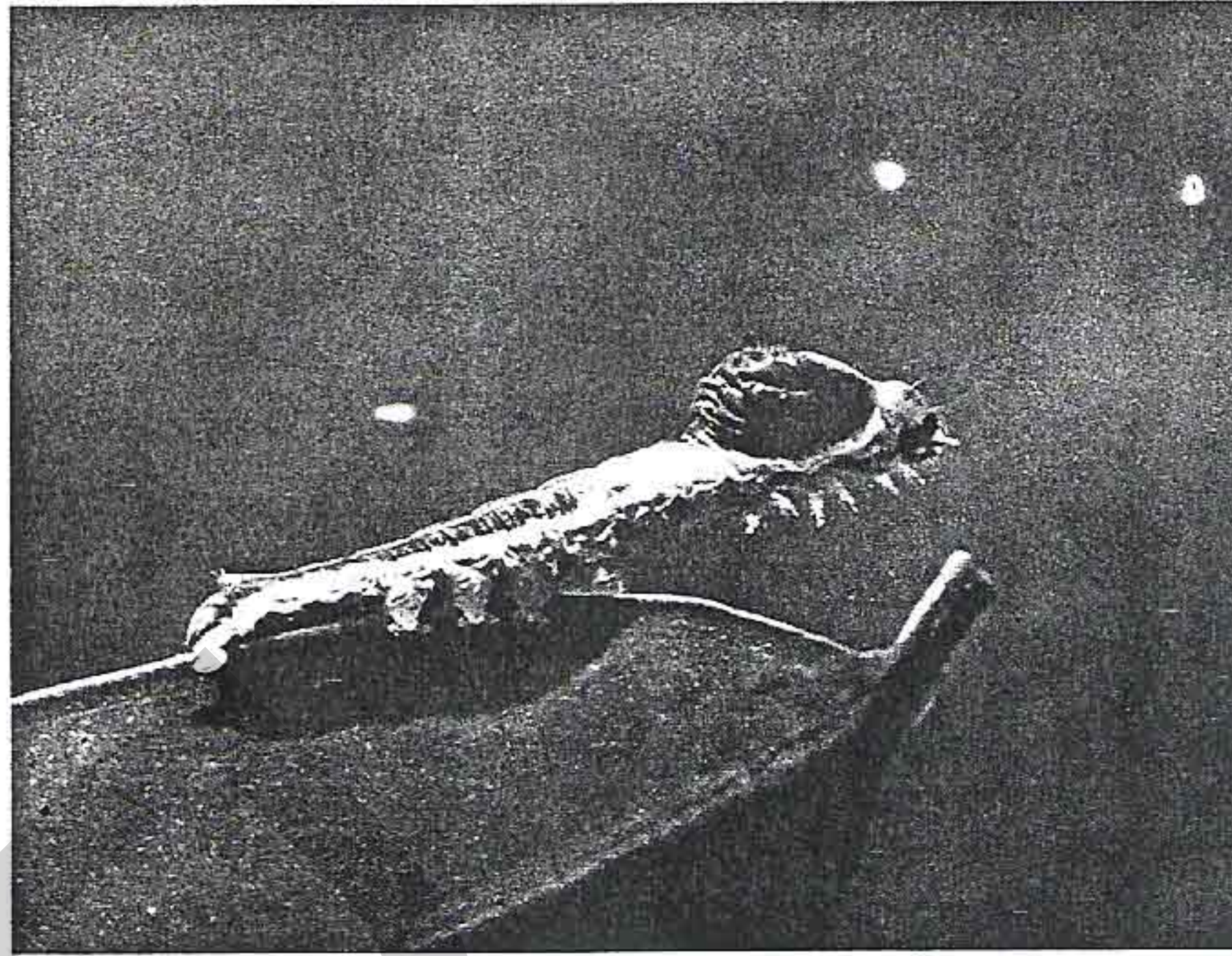
เนื่องจากเขาหลวง อุดมด้วยทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ และมีความหลากหลายทางชีวภาพ ส่งผลให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่เอื้อให้นักท่องเที่ยวได้มีประสบการณ์ตรงกับธรรมชาติบนพื้นที่ในแหล่งธรรมชาตินั้น ดังเช่น เส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติสู่ยอดเขาหลวง ยอดเขาฝ่ามี ยอดพรหมโลกและเส้นทางเดินป่ากรุงชิง ซึ่งทุกอย่างก้าวของการเดินป่าที่นี้หมายถึง นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับเส้นทางเดินป่าที่สมบูรณ์ เต็มไปด้วยพรรณไม้แปลกตาและทิวทัศน์อันสวยงามกับที่มงานชาวบ้านผู้รักในวิถีชีวิตและผืนป่าโดยตรง ขณะเดียวกันกิจกรรมการเดินป่าท่องเที่ยวธรรมชาติดังกล่าว ยังสร้างโอกาสให้กับชาวบ้านในชุมชนได้เรียนรู้เรื่องระบบนิเวศย่อยของท้องถิ่นของตนเองไปด้วย สามารถแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกับนักท่องเที่ยวได้ในระดับหนึ่ง โดยชาวบ้านสามารถนำเดินป่าศึกษาธรรมชาติ และทำหน้าที่เสมือนเป็น "นักรีวิวความหมายธรรมชาติ" หรือ "มัคคุเทศก์ท้องถิ่น" ได้ สอดคล้องกับที่ มิตร (นามสมมติ) บอกว่า

"...นักท่องเที่ยวที่มาตรงนี้ เป็นนักท่องเที่ยวที่มีจิตสำนึกอนุรักษ์ มีความรู้อยู่แล้ว บางคนบางกลุ่มมีลี้กเลยนะ บางครั้งเขาก็แนะนำพวกเรา สอนพวกเรามากเหมือนกัน ก็ได้เรียนจากคนข้างนอกอยู่เยอะ...อีกอย่างเวลานักท่องเที่ยวถามเรื่องต้นไม้ ผมก็ตอบได้อธิบายได้ บอกได้ เป็นชื่อบ้าน ๆ ที่เราเรียกกัน ภาษากลางหรือภาษาอังกฤษ...ผมก็ไม่รู้ ก็นักท่องเที่ยวนั้นแหละหลายคนมาแล้ว ช่วยบอก ผมถือว่านี่ได้เรียนกับนักท่องเที่ยวแต่ไม่หมดนะครับ สนุกแล้วก็ได้รับความรู้ แบบเดินไปคุยกันไป..." (สัมภาษณ์ 30 กรกฎาคม 2546)

และ ชัย (นามสมมติ) ยืนยันว่า

"...ลูกหาบหลายคนที่ชมรม ฯ ได้พบกับนักท่องเที่ยวที่เข้าใจเรื่องธรรมชาติ แล้วเขาก็มีความรู้เรื่องสัตว์ เรื่องพืชพรรณในป่า...ครั้งหนึ่งเราได้เข้าใจถึงคุณค่าของหนอน เขาอธิบายวงจรชีวิต และความงามเมื่อมันกลายเป็นผีเสื้อ..." (สัมภาษณ์ 30 กรกฎาคม 2546)

สำหรับ บ่าว (นามสมมติ) เล่าว่า "...นักท่องเที่ยวที่มา ชอบถามเรื่องดินฟ้าอากาศ ผมก็จะอธิบายตามประสบการณ์ เช่นปีที่แล้ว แล้งมาก มังคุดลูกเล็กนิดเดียว ปีนี้ฝนตกพริ้วเพรี้อ อากาศมันเปลี่ยน พอถึงคำว่าเปลี่ยน ก็จะมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับนักท่องเที่ยว เขาก็มีความรู้ เราก็ได้รับอะไร ๆ บ้าง ส่วนพวกเราก็พอมีความรู้ในท้องถิ่นที่เราอยู่ก็เลยคุยกัน..." (สัมภาษณ์ 30 กรกฎาคม 2546)

อีกไม่นาน เกาจะโต... เกาจะโต
เป็นผู้เสียสละ....

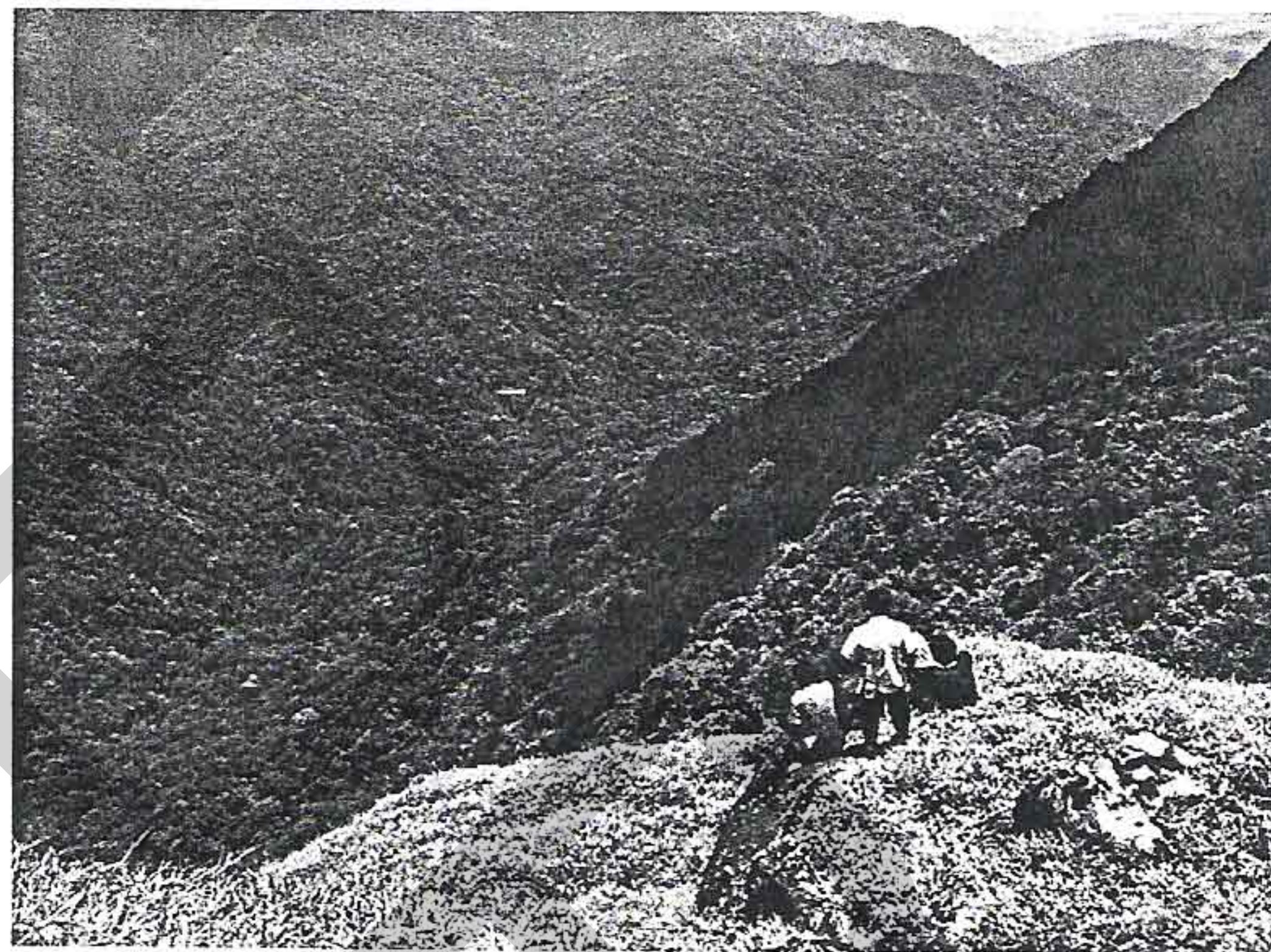
ภาพที่ 21 ตัวอย่างบทเรียนธรรมชาติที่ลูกหาบได้เรียนรู้ร่วมกับนักท่องเที่ยว

ดังนั้น ยุทธศาสตร์สำคัญของกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนรอบเขาหลวงจึงเป็นเสมือนการสร้างโอกาสให้คนในชุมชนได้ฝึกฝนเรียนรู้เรื่องการจัดการท่องเที่ยว และระบบนิเวศในท้องถิ่น สามารถนำความรู้ ไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักท่องเที่ยวได้ในระดับหนึ่งอย่างเหมาะสม ดังเช่นตัวอย่างของการบอกเล่าดังต่อไปนี้

"...นักท่องเที่ยวที่มาเดินป่ากรุงชิง เท่าที่ผมเจอ เขารู้เรื่องพันธุ์ไม้มาก ได้คุยได้แลกเปลี่ยนความรู้เรื่องต้นไม้กันส่วนใหญ่...บางต้นเราไม่รู้เขาไม่รู้...บางต้นเขาไม่รู้เราไม่รู้...นักท่องเที่ยวบางคนเขาอยากรู้ประวัติศาสตร์แหล่งท่องเที่ยวเหมือนกัน เช่น ตรงนี้เคยเป็นค่ายคอมมิวนิสต์เก่า...ผมเล่าได้ รู้จากคนรุ่นตายาย พ่อแม่...นักท่องเที่ยวบางคนเขาศึกษาพื้นที่ก่อนมาเที่ยวแล้วมาถามซ้ำ แบบว่าอยากรู้จากปากคนในพื้นที่จริง ๆ..." (ศักดิ์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 1 สิงหาคม 2546)

"...ตอนนี้ ผมเข้าร่วมอบรมเรื่องศักยภาพการนำเที่ยว ททท.จัด แต่ยังไม่จบนะครับ...เขาแนะนำเรื่องการพูด... คนได้เราก็อธิบายเสียงดัง ไม่ค่อยมีหางเสียง พวก...ครับ...ค่ะ... หน้าตาก็แลดู ๆ แถมมีหมวดเข้าไปอีก...นักท่องเที่ยวที่เขามาจากที่อื่น ยิ่งถ้าไม่ใช่คนใต้ด้วยกัน เขาก็กลัวเหมือนกัน...ตรงนี้ก็ฝึกให้พูด ทองแดงบ้างก็ไม่ว่ากัน หนุกอีกแบบ ... ส่วนการสื่อความหมายกับนักท่องเที่ยว เช่นว่าเราพาเขาไปเที่ยวที่จุดไหน ควรอธิบาย หรือ จุดเด่นของที่

นั้น ๆ ว่ามีอะไรน่าสนใจ ตรงนี้คนที่เข้าอบรมจะได้เรียนเรื่องพันธุ์ไม้ การดูผีเสื้อหรือ ว่านก ...บ้านเรายังมีของพวกนี้สมบูรณ์...เวลาอธิบายนักท่องเที่ยวจะได้พูดได้..." (เจี๊ยบ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 1 สิงหาคม 2546)

หุบเขานิรันดรม

จากหินสองเกลอ มอวลวิไปในป่าทึบเขี้ยวหนา เป็นหุบเขาลึก ดุ๊กลับ น้ำตกสองสามแนว นาดป่าเป็นทาวฮาวสีจาวออลิบลิขโกกาฬสำรวง หลัวจากที่ดณะเกาอวมได้สองวัน มีดณะชัวเดินป่าไดอไมมีดนน้าทาว นลัดหลวในป่าแตขนี้ จนทะเลไปออกที่บิปูน...

ภาพที่ 22 อีกตัวอย่างของการเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวบ้าน (ลูกหาบ)

ยุทธศาสตร์ที่ 4: การมีส่วนร่วมของชุมชน

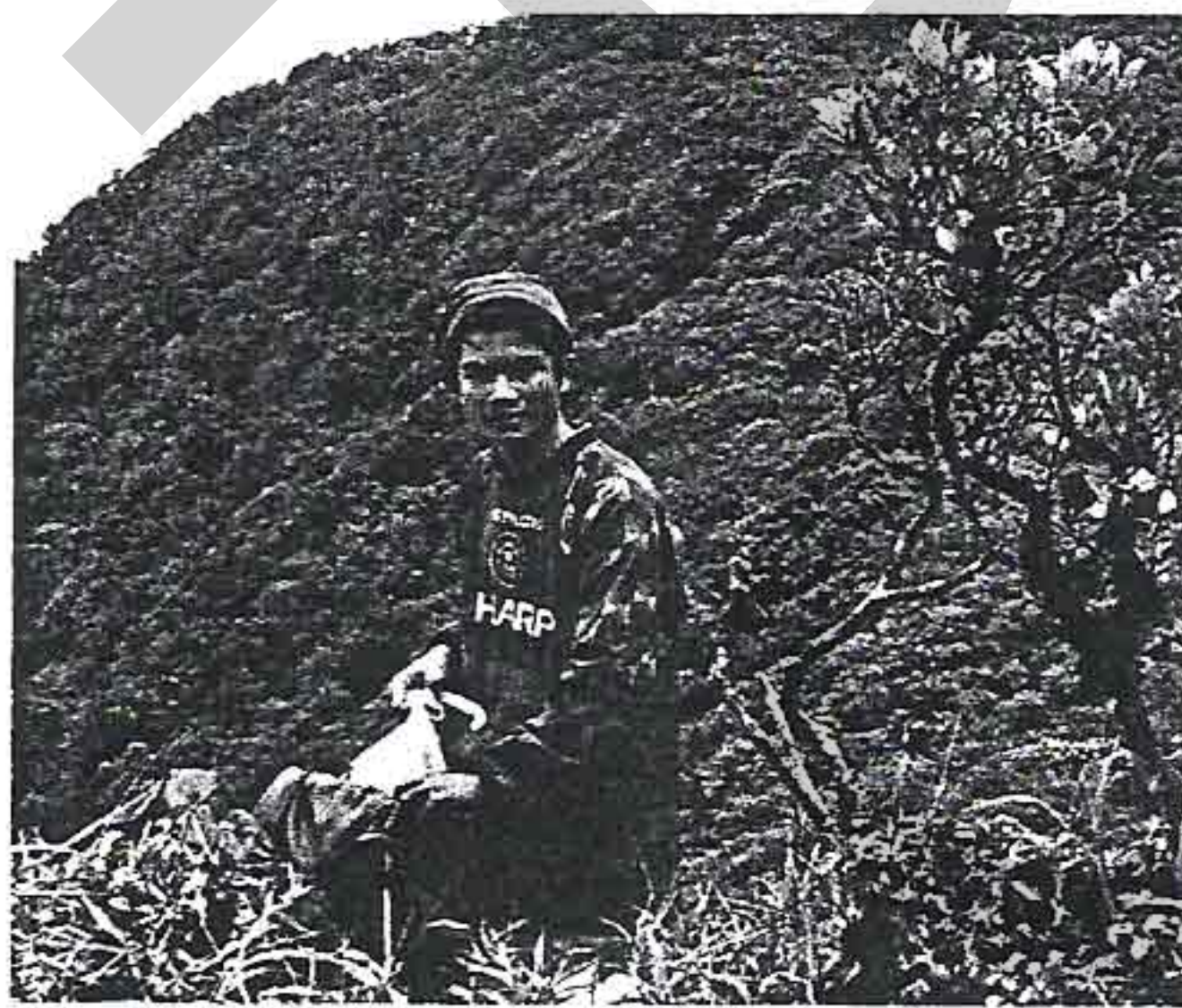
ประเด็นด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า ทุกชุมชนรอบเขาหลวงมีความตื่นตัว และสนใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยสังเกตจากการริเริ่มทำกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว ในรูปแบบต่าง ๆ ของชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวง ตัวอย่างเช่น กิจกรรมเดินป่าศึกษาธรรมชาติ โดยชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติ บ้านวังลุง อำเภอพรหมคีรี โครงการเดินป่าชมธรรมชาติ อุทยานเขาหลวง โดยชมรมบ้านมนุษยชาติรักษ์เขาหลวง ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี กิจกรรมท่องเที่ยวสันปันน้ำ โดยชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติเขาหลวง บ้านปลายอวน อำเภอพรหมคีรี กิจกรรมล่องแก่ง ชมไพร กับชุมชนคนรักบ้านเกิด ตำบลกรุงชิง อำเภอท่าศาลา กิจ

กรรมท่องเที่ยวตามเส้นทางเกษตรช้างกลาง โดยชมรมเกษตรท่องเที่ยวช้างกลาง กิ่งอำเภอ
ช้างกลาง

อย่างไรก็ตาม จากเอกสารการประชุมเครือข่ายชุมชนรอบเขาหลวง การสัมภาษณ์
และการสังเกต ผู้วิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนรอบเขาหลวงต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว
ดังกล่าวนี้ สามารถสรุปได้ 2 รูปแบบ คือ

1) รูปแบบของการมีส่วนร่วมโดยตรงในกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น การ
เป็นสมาชิกชมรมอนุรักษ์หรือกลุ่มท่องเที่ยวต่าง ๆ รับรู้ข้อมูลข่าวสาร และมีการประชุมกันเป็น
ประจำ ดังตัวอย่างคำบอกเล่า ต่อไปนี้

"...สาเหตุที่ได้เข้ามาในชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติ เนื่องจากจากบ้านไปตั้งแต่ยังเล็ก
และเมื่อกลับมาก็ได้ไปเที่ยวบนเขา ซึ่งไม่เคยรู้ว่าบนเขามีอะไร ก็เลยไปเที่ยว และมีความสนใจ
ความหลากหลายของธรรมชาติก็เลยสมัครเป็นสมาชิก ขณะนี้ชมรม ก็เลยให้ดูแลในส่วน ของ
ฝ่ายสำนักงาน และบริการนักท่องเที่ยว..." (ปรารถนา นามสมมติ, หนึ่งในผู้แทน จากชุมชน
วังลุง เข้าร่วมประชุมเครือข่ายชุมชนเขาหลวง, สัมภาษณ์ 17 กรกฎาคม 2546)

โฉมหน้าผู้นำสุดหล่อ นอห่อ หัวหน้าทีมในเดีวนี้
เก็บต้นไม้ความเป็นอนันท์มาสามปี ๑๕๖๖เงินเขาเงิน๑๕๖๖ ๑๑ แล้ว

ภาพที่ 23 ปอ ...หนึ่งในผู้นำทัวร์เดินป่าเขาหลวง ที่มากด้วยประสบการณ์

"...ผมอยู่กรุงชิง เป็นหนึ่งในทีมผีพาย พาคนไปล่องแก่ง...เพื่อนบางคนก็ขับรถรับ
ส่ง... กิจกรรมล่องแก่ง อดบ.จัดตัวเอง แต่ก็เข้าร่วมกับชมรม ๆ ด้วย...ปกติชมรมมีการประชุม
เกือบทุกเดือน ผมเข้าร่วมทุกครั้ง แสดงความคิดเห็น บอกปัญหาที่เจอกับนักท่องเที่ยวบ้าง..."
(เจี๊ยบ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 1 สิงหาคม 2546)

ภาพที่ 24 เจียบ...หนึ่งในทีมฝีพายมือดี

ภาพที่ 25 ล่องแก่งคลองกลาย ที่กรุงชิง...

2) รูปแบบของการมีส่วนร่วมทางอ้อม คือ ชาวบ้านมีสิทธิเป็นเจ้าของทรัพยากรท้องถิ่น แต่ยังไม่เข้ามาทำกิจกรรมการท้องถิ่นโดยตรง คอยรับฟัง รับรู้ถึงสภาพต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน แล้วออกมาแสดงความรู้สึกนึกคิดบ้างเป็นครั้งคราว เช่น ในการประชุมหมู่บ้าน ประจำเดือน การสนทนาระหว่างชาวบ้านกันเองในร้านน้ำชากาแฟ วงเหล้าหรือตลาด ดังตัวอย่างการบอกเล่าของ บ่าว (นามสมมติ)

"...สำหรับพี่แล้ว พี่จะใช้วิจารณญาณของตัวเองในการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน กิจกรรมไหนที่จะให้ประโยชน์สูงสุดกับชุมชนพี่จะเข้าร่วม เช่น โครงการเก็บขยะที่น้ำตกพรหมโลก มันช่วยทำให้พื้นที่สะอาด พี่เห็นด้วย...แต่ถ้าเห็นว่า กิจกรรมนี้จัดไปเพื่ออะไรสักอย่างที่พี่มองเห็น พี่จะหยุด แต่พี่ก็จะฟังว่ามันเป็นยังไง...คุย ๆ กันในตลาดบ้าง ร้านน้ำชาบ้าง..." (สัมภาษณ์ 30 กรกฎาคม 2546)

ภาพที่ 26 แสดงพื้นที่สาธารณะ (ตลาดเช้า) ที่ชาวบ้านมักใช้เป็นที่พูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ

ภาพที่ 27 แสดงพื้นที่สาธารณะ (ร้านน้ำชา) ที่ชาวบ้านมักจับกลุ่มและใช้เป็นที่พูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ

โดยที่ระดับของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้ง 2 รูปแบบ ของคนในชุมชนอาจจะต่างกันไปบ้าง และในบางพื้นที่ยังขาดการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือประสานงานกัน ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของชาวบ้านหลายคน

"...ถ้าจะให้ชาวบ้านทั่วไปมาทำเรื่องการท่องเที่ยวก็อาจจะไม่ค่อยมีเวลา เพราะยุ่งกับการทำสวนผลไม้.." (สุทธิรา นามสมมติ หนึ่งในตัวแทนกลุ่มสมาชิกเครือข่ายชุมชนเขาหลวง ที่เข้าร่วมประชุมเครือข่ายชุมชนเขาหลวง, สัมภาษณ์ 17กรกฎาคม 2546)

"...ทุกวันนี้ข้างกลางมีร้านอาหารมากมาย เป็นร้านอาหารที่เข้าใจ คำว่า ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เชิงเกษตรอย่างแท้จริง แต่บางกลุ่มก็ไม่เข้าใจ ก็คิดว่าไม่ใช่เรื่องของเรา ทำได้ก็ทำไป ผมก็เป็นห่วงว่าคนในพื้นที่ข้างกลาง จะมีที่ดินให้คนข้างกลางอยู่หรือไม่..." (กิตติ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 17กรกฎาคม 2546)

“...และถ้ามีเส้นทางท่องเที่ยวก็อย่าให้ทับเส้นกัน ผมกลัวมากถ้าทับเส้นกันเมื่อไหร่ ผลเสียหายก็จะเกิดการเกยกัน เช่น ถ้าผมพานักท่องเที่ยวจากวังลุ่มข้ามมาพรหมโลก ผมชี้แจงแยกขยะ ก็ทิ้งไว้ที่พรหมโลก เมื่อคนพรหมโลกไปวังลุ่มก็ทิ้งขยะไว้ที่วังลุ่ม นี่แหละคือปัญหา ทำให้สร้างความเบื่อบ่าให้กับผู้นำทัวร์...” (กิตติ นามสมมติ สัมภาษณ์ 17 กรกฎาคม 2546)

สิทธิ์ (นามสมมติ) ได้เล่าสถานการณ์ที่พินิจ ว่า “...การล่าสัตว์มีอยู่บ้าง เห็นได้ตามร้านอาหาร มันก็เป็นอาชีพของชาวบ้านมาตั้งแต่รุ่นปู่ ถ้าจะไปบอกก็ไม่ได้... และที่นี้ส่วนใหญ่ไม่ได้ตัดไม้เพื่อค้าขาย แต่จะตัดไม้เพื่อเอามาสร้างบ้าน ใช้พื้นที่ทำสวน...ชุมชนยังไม่มีที่เก็บขยะถาวร... มันมีแค่เฉพาะตำบล... ขาดการตั้งกลุ่มที่ถาวร อย่างผมตั้งกลุ่มรักษเขาหลวง เขาก็ว่าเป็นกลุ่มเถื่อน ไป เข้าร่วมทำไหม อยู่เฉย ๆ ดีกว่า...” (สัมภาษณ์ 17 กรกฎาคม 2546)

2. ยุทธวิธีการสื่อสารของชุมชนรอบเขาหลวง เพื่อกำหนดภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากข้อมูลในการสัมภาษณ์ การสังเกต และการเข้าไป มีส่วนในกิจกรรมกับชุมชนของผู้วิจัย พบว่า ยุทธวิธีการสื่อสารเป็นองค์ประกอบสำคัญ ประการหนึ่ง ในระบบการสื่อสารเพื่อชุมชน การศึกษาประเด็นยุทธวิธีการสื่อสารของชุมชน ที่เป็นข้อค้นพบจากยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนรอบเขาหลวงทั้ง 4 ประการข้างต้น สามารถอธิบายได้ว่า ทุก ๆ ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวงส่วนใหญ่ใช้ยุทธวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) 3 รูปแบบ คือ การมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล การมีส่วนร่วมในการรับฟังความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมแบบปรึกษาหารือ ผ่านช่องทางการสื่อสารโดยใช้กิจกรรมในพื้นที่เชิงกายภาพ ได้แก่ เวทีการประชุมสัมมนา เวทีการฝึกอบรม เวทีสาธารณะ และหอกระจายข่าว

1) การมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล

จากการเข้าร่วมประชุมเครือข่ายเขาหลวง ณ ชมรมบ้านมนุษยชาติรักษเขาหลวง อำเภอพรหมคีรี ซึ่งจัดโดย สกว. ร่วมกับ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2546 ของผู้วิจัยตลอดทั้งวัน เพื่อสังเกตการณ์และปฏิบัติการของชาวบ้านผู้เข้าประชุม พบว่า

ชาวบ้านซึ่งเป็นสมาชิกเครือข่ายชุมชนเขาหลวง ทั้ง 7 ชุมชนรอบเขาหลวง ได้ให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดีในการมาประชุม ตัวอย่างคำกล่าวแนะนำตัวของผู้เข้าร่วมประชุมหลายท่าน เช่น

พิทักษ์ (นามสมมติ) จากชุมชนพิปูน บอกว่า “...ครั้งแรกที่ได้มาร่วมกิจกรรมครั้งนี้ อยากจะร่วมมานานแล้วแต่ก็ไม่มีโอกาส...” (สัมภาษณ์ 17 กรกฎาคม 2546)

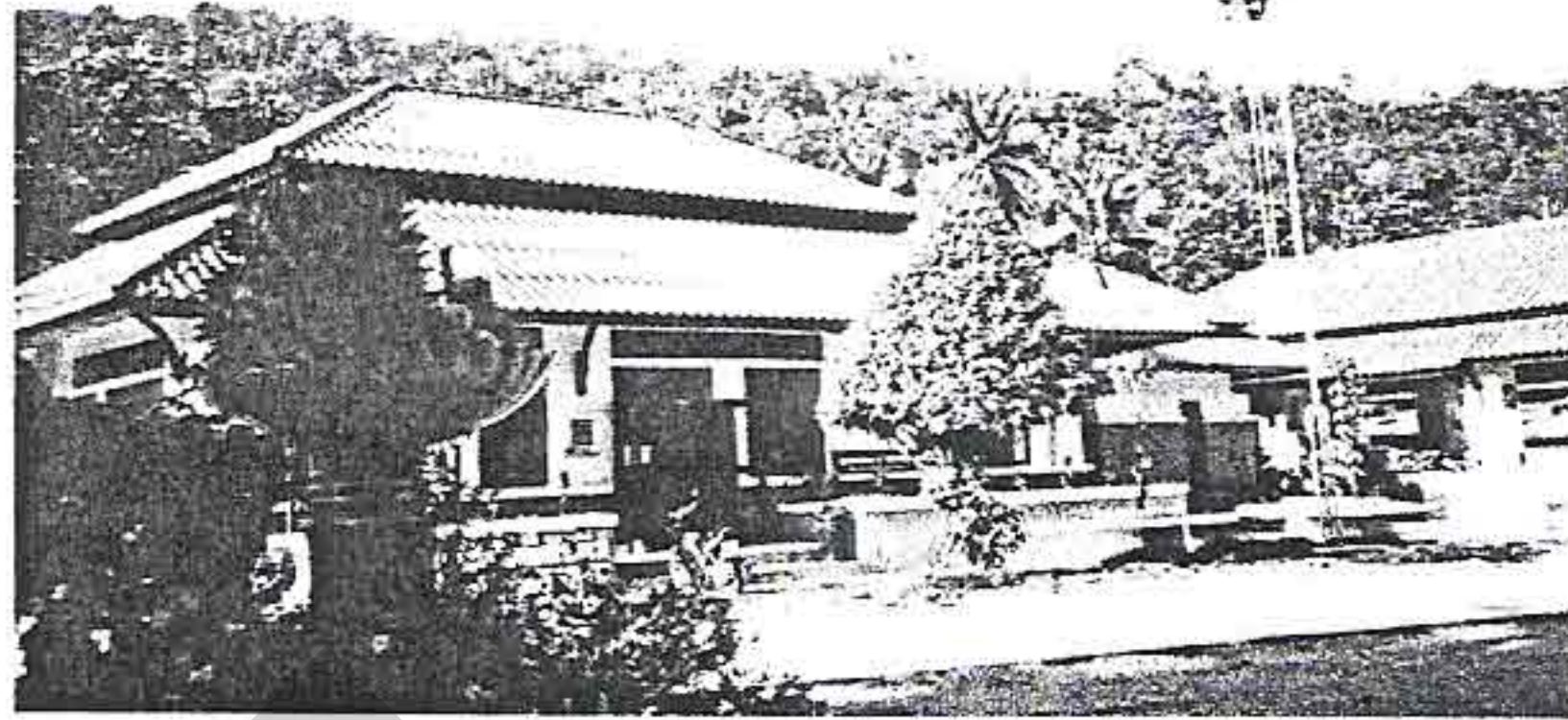
บุญช่วย (นามสมมติ) จากชุมชนพิปูน “...ครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ได้เข้าร่วมประชุม ก็ดีใจที่ได้มาร่วม และฟังปัญหาของแต่ละชุมชน พิปูนเองก็มีหลายเรื่องที่ยากนำเสนอ...” (สัมภาษณ์ 17 กรกฎาคม 2546)

กิตติ (นามสมมติ) สมาชิก อบต. ช้างกลาง “...หลาย ๆ คนที่นี่ ก็เห็นหน้าเห็นตากัน เคยได้ร่วมกิจกรรมกัน วันนี้ดีใจที่ได้มาร่วมระดมปัญหาอีกครั้ง เพื่อหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน” (สัมภาษณ์ 17 กรกฎาคม 2546)

นอกจากการใช้เวทีประชุมสัมมนา ดังกล่าวข้างต้น เพื่อเป็นช่องทางในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลของชาวบ้านแล้ว เวทีสาธารณะ เช่น การจัดนิทรรศการ การจัดทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์ หรือแม้แต่การใช้เทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ เช่น อินเทอร์เน็ต หรือหอกระจายข่าวชุมชน ก็เป็นช่องทางการสื่อสาร ที่ชาวบ้านบางชุมชนได้ริเริ่มใช้กันบ้างแล้ว

“...ไปร่วมจัดนิทรรศการเกี่ยวกับเขาหลวงของชมรมต่าง ๆ รอบเขาหลวง วันงาน ชาวสวนที่หน้าอำเภอ มันก็ได้เผยแพร่ ได้ให้ข้อมูล เหมือนเป็นการกระจายข่าวไปในตัว...ผมมีเพื่อน ที่เขาทำอินเทอร์เน็ตได้ ก็ได้ให้เขาช่วยเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยวที่พรหมคีรีบ้าง” (ชาย นามสมมติ, สัมภาษณ์ 18 กรกฎาคม 2546)

“...ที่คีรีวง เรามีเสียงตามสายกระจายข่าวทั่วหมู่บ้าน เราได้รู้เรื่องสำคัญ ๆ จากหอนี้แหละ...แต่ว่าบางจุดมันอับ ไม่ได้ยินก็มี..ก็อาศัยว่าไปเห็นโดยบังเอิญ เช่น มีอยู่ครั้งหนึ่ง ททท. ร่วมกับสมาคมเพื่อนเกลอเขาหลวง จัดอบรมนักสื่อความหมาย เป็นมักคุเทศก์ท้องถิ่น...ผู้ใหญ่บ้านว่าประกาศแล้ว ผมไม่ได้ยิน ไปเห็นที่หนังสือที่บ้านกลุ่มสมุนไพร...แต่ผมก็ยังไปสมัครอบรมทัน...” (สร นามสมมติ, สัมภาษณ์ 30 กรกฎาคม 2546)

ภาพที่ 28 แสดงหอกระจายข่าวที่บ้านคีรีวง

และจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านหลาย ๆ ท่าน ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับ "สาร" ที่ชาวบ้านนำเสนอ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการสื่อสารทางเดียว และการสื่อสารสองทาง กระทำในสถานการณ์ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการก็ตามพบว่า การนำเสนอสารนั้นมีทั้งที่เป็นแนวทางเชิงลบ (Negative Approach) และแนวทางเชิงบวก (Positive Approach) เพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง

(1) แนวทางเชิงบวก (Positive Approach)

ตัวอย่างเช่น การมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลเพื่อปลูกฝังเยาวชนในท้องถิ่น ให้มีจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นการสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการ แบบพ่อพูดคุยหรือสอนลูก และถ่ายทอดเรื่องราวผ่านประสบการณ์ตรงจากการเผชิญปัญหาหรือเหตุการณ์จริงในอดีต เพื่อเป็นแนวทางในการเข้าถึงความคิดความรู้สึกของลูกหลาน ซึ่งเป็นความคาดหวังในระยะยาว ที่สะท้อนภาพความร่วมมือกันสร้างภาพที่ชุมชนคาดหวังอยากเห็นในอนาคต

“...พ่อสอนมาตั้งแต่เล็ก ๆ อย่าไปยุ่งกับป่าบนที่สูง ห่าอะไรทำกินข้างล่างนี้แหละ ไปถางไปตัดป่า มันทำให้น้ำแห้ง ตอนนี่เราอาจไม่รู้รู้สึก แต่ต่อไปรุ่นลูกหลานมันจะลำบาก... ผมว่ายังไม่ต้องถึงหลาน ฟังจากคนแก่ ๆ เล่าว่า เมื่อก่อนเขาหลวงมีความสมบูรณ์ดีกว่านี่เยอะ...ตั้งแต่ น้ำท่วมใหญ่ครั้งนั้น ชาวบ้านเลยรู้สึกสำนึก...” (ชาติ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 2 สิงหาคม 2546)

“...ก็มีการจัดกิจกรรมเฝ้าระวังอนุรักษ์พิทักษ์ป่า จัดค่ายศึกษาธรรมชาติ เน้นให้เด็กรู้จักรับผิดชอบกับธรรมชาติ รักษาในธรรมชาติ ลักษณะกิจกรรมจะให้เด็กไปกินนอนในป่า ไปสัมผัสแล้วก็เรียนรู้ของจริงในป่าเลย...มีวิทยากรมาอธิบายเรื่องต้นไม้ ดินน้ำ นก ฯลฯ ...ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นถ้าเราไม่ช่วยกันดูแลรักษาธรรมชาติ รักษาป่า...” (สา นามสมมติ, สัมภาษณ์ 31 กรกฎาคม 2546)

(2) แนวทางเชิงลบ (Negative Approach)

บางครั้งชาวบ้านจะใช้วิธีการสร้างแรงกดดันผ่านแนวร่วม ในกรณีที่ผู้นำทางหรือลูกหาบละเลยการปฏิบัติหน้าที่ โดยวิธีการต่าง ๆ อาทิ การแสดงออกถึงความไม่พอใจ โดยชาวบ้านกันเองจะทำให้ดูเป็นตัวอวยง หรืออาจใช้วิธีการพูดตักเตือนผ่านบุคคลที่ชุมชนให้ความเคารพเชื่อถือ เพื่อให้ผู้นำทาง ได้รู้สึกสำนึกด้วยตนเอง เป็นต้น

“...แล้วตัวอย่างนะครับ นี่จากประสบการณ์ผม...หลังจากมีการประชาสัมพันธ์เขาเหมน (ส่วนหนึ่งของเขาหลวง) ผมพานักท่องเที่ยวขึ้นไป ก็พบขวดเหล้า ขวดเบียร์ (กระ)ป๋อง ปลากระป๋อง ฯลฯ อยู่บนเขาเต็มไปหมด ...ก็คงเป็นเพราะนักท่องเที่ยว แล้วก็ลูกหาบ ที่ไม่เข้าใจคำว่าเที่ยวแบบอนุรักษ์ ผมแล้วก็เพื่อน ๆ ช่วยกันเก็บ แล้วเอามากองที่ชมรม ให้ทั้งชาวบ้าน แล้วก็ลูกหาบ ได้แลกกันเลย ว่านี่เป็นผลของการขายของ (เขาเหมน) ไม่กี่วัน ถ้ายังเป็น แบบนี้จะมีอะไรเหลือให้ลูกหลาน... ทำอย่างนี้แหละให้คนข้างล่างเห็นกันเอง คิดเอง เรียนรู้เอง ไม่ต้องบอก ไม่ต้องสั่ง หรือห้ามอย่าทำนะ...ผมว่าชาวบ้านหรือนักท่องเที่ยวเขา คิดเองได้...” (ติ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 1 สิงหาคม 2546)

“...เรามีหอกระจายข่าวสามารถพูดคุยได้ตลอดวัน ว่าที่ผ่านมามีภัยธรรมชาติอะไรเกิดขึ้นบ้าง วิกฤตอะไรบ้างที่ส่งผลมาจากการบุกรุกทำลายป่า...ให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนแหล่ง (พูด) เสียงตามสาย...” (อ้วน นามสมมติ, สัมภาษณ์ 30 กรกฎาคม 2546)

2) การมีส่วนร่วมในการรับฟังความคิดเห็น

สำหรับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการรับฟังความคิดเห็นของชุมชน จากการสัมภาษณ์ พบว่า มีลักษณะเป็นการสื่อสารสองทาง ในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการผสมผสานกัน ซึ่ง วรรณ (นามสมมติ) บอกว่า

"...เวลาอบต. จะเชิญประชุมเรื่องท่องเที่ยว ผมได้รับหนังสือประจำ แล้วบางที่ถ้าผมเจอเพื่อนในตลาด (ตลาด) หรือว่าร้านน้ำชา ผมก็จะบอกต่อ ชวนเพื่อนมาประชุมกัน ...ส่วนมาก ก็จะพูดคุยเรื่องปัญหาการทำงาน มีอะไรจะให้ อบต.ช่วยบ้าง ...ถ้ามี ผมก็จะบอก ...ให้ข้อคิดเห็นมั่ง (บ้าง) ฟังมั่ง (บ้าง) พูดมั่ง (บ้าง) ผมว่าดีนะ...ช่วย ๆ กัน..." (สัมภาษณ์ 31 กรกฎาคม 2546)

"...ปกติสมาชิกชมรมอนุรักษ์เขาหลวง บ้านวังลุง จะมีการประชุมทุกวันที่ 25 ของทุกเดือน ถ้ามีปัญหาอะไรก็พูดคุยกันตรงที่ประชุม...การนัดประชุม เป็นที่รู้กันว่าวันที่ 25 เป็นวันประชุมประจำเดือนของชมรม ถ้ามีเรื่องเร่งด่วน ก็จะใช้วิธีเรียกตามบ้าน เพราะสมาชิกอยู่หมู่บ้านแค่ว่า (ใกล้ ๆ) กัน บอกต่อ ๆ กันได้..." (สัมภาษณ์ น้าพันธ์ นามสมมติ, 16 กรกฎาคม 2546)

"...เวลาจะมีกิจกรรมสำคัญ ๆ ในชมรม เช่น จะจัดค่ายธรรมชาติให้เด็กในชุมชนหรือสมาชิกในชมรมเอง หรือเวลาที่มีกิจกรรมต้องไปข้างนอก ประธานก็จะเรียกประชุม เพื่อขอความเห็นบ้าง ขออาสาสมัครบ้าง ส่วนมากก็จะบอกกันล่วงหน้าสักอาทิตย์ ใครมาได้ก็มากัน คนที่ไม่ได้มาจะตามข่าวที่หลัง ถามจากเพื่อนบ้าง เจอที่ตลาด (ตลาด) ก็บอกกัน บางคน ก็ขี่รถเครื่อง (มอเตอร์ไซด์) มาบอกกันถึงบ้าน...แรกๆ (เมื่อวาน) ประชุมเป็น อย่างไม่บ้าง... ชมรมออกหนังสือเชิญประชุม ส่วนใหญ่ก็ได้รับความร่วมมือจากสมาชิก...ไม่ค่อยมีปัญหาอะไร " (สัมภาษณ์ ขวัญ นามสมมติ, 31 กรกฎาคม 2546)

3) การมีส่วนร่วมแบบปรึกษาหารือ

ประเด็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือของชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวง จากการสัมภาษณ์ พบว่า มีลักษณะเป็นการสื่อสารสองทาง ในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการผสมผสานกันเช่นเดียวกัน ซึ่งจะสังเกตได้อย่างชัดเจน จากการได้ร่วมวงสนทนากลุ่มที่ร้านชา บ้านวังลุง และการประชุมเครือข่ายชุมชนเขาหลวง ที่บ้านพรหมโลก โดยทั่วไปการปรึกษาหารือ จะเป็นประเด็นที่ชาวบ้านในชุมชน มีความคุ้นเคย สอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวันและเกี่ยวพันกับผลกระทบหรือผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน ดังเช่นที่ พี่เขาวลิต สิทธิฤทธิ์ จากกรุงชิง ผู้ดำเนินการประชุม ได้เปิดประเด็นไว้ เมื่อเริ่มประชุมว่า

"...สิ่งที่จะมาพูดคุยกันวันนี้ เรื่องแรก เรื่องให้พี่น้องทุกชุมชนได้มาแล้ว ให้ฟังเรื่องที่มีอยู่ในชุมชนทุกเรื่อง เพื่อช่วยกันสะท้อนสถานการณ์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ

หรือ เรื่องการท่องเที่ยวในชุมชนของตน อาจเป็นปัญหาที่มีอยู่หรือว่าเกิดขึ้นในแต่ละชุมชน ให้มาคุยหารือกัน เรื่องที่ 2 ก็มาช่วยหาแนวทางหรือทางออก ผมหมายถึงการช่วยกันจัดการกับ ปัญหา ที่เกิดขึ้น...” (17 กรกฎาคม 254)

และเมื่อผู้เข้าร่วมประชุม ได้นำเสนอปัญหา หรือสถานการณ์ในชุมชนของตน พี่ ชาวลิต จะสรุป เพื่อกระตุ้นให้ทุกคนได้มีส่วนร่วม เช่น

“... ถ้าฟังดู ผมมองว่านอกจากปัญหาภายในจากตัวชุมชนกรุงชิงแล้ว กระแสจาก คนนอกที่จะมาซื้อที่ ผมว่ามันน่าจะมีทั้งเงื่อนไขภายในและภายนอกที่เข้าไป ขอความคิดเห็น ของคนอื่นด้วยครับ เพราะรอบเขาหลวงทั้งหมด ผมว่าต้องช่วยกันออกความคิดเห็น เพื่อจะหา แนวทางแก้ไขกัน...” (17 กรกฎาคม 2546)

ขณะที่เวทีสนทนากลุ่มในสภากาแฟหรือร้านน้ำชา หรือแม้กระทั่งวงเหล้าของชาว บ้านที่จับกลุ่มกันพูดคุย ก็ยังคงเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต สภาพการณ์หรือปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนเช่นเดียวกัน ดังที่ น้ำสม (นามสมมติ) บอกว่า

“...ก็อย่างที่น้องรูนั่นแหละ...บ้านเรา...หัวเข้ามา (ตอนเช้า) ก็กินน้ำชากาแฟ ไปนั่ง กันตามร้านน้ำชาเป็นชั่วโมง มันเป็นศูนย์รวมชาวบ้านอย่างดีที่สุดที่หนึ่ง คุยกันได้หลายเรื่อง ใครทำ อะไร ที่ไหน บ้านเราตอนนี้มีปัญหาอะไร แกลงได้หมด...” (18 กรกฎาคม 2546)

ภาพที่ 29 แสดงผู้วิจัยกับกลุ่มชาวบ้าน ในร้านน้ำชากลางสวนยางพารา

ภาพที่ 30 ตามนำถิตย์ ไปส่งข่าวชาวบ้านเรื่องการประชุมเครือข่ายชุมชนเขาหลวง ซึ่งครั้งต่อไป พิปูนจะเป็นเจ้าภาพ

3. ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวงที่ชุมชนรอบเขาหลวงปรารถนา

การวิเคราะห์หาข้อสรุปซึ่งเป็นเป้าหมายร่วมกันของชุมชน เกี่ยวกับภาพอนาคตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวงที่ชุมชนปรารถนาจะให้เกิดในอีก 10 ปีข้างหน้า พบว่า ในอนาคตการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวงจะเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในบริบทขององค์ประกอบหลักสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้ง 4 ด้าน ดังนี้

3.1 เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในบริบทของพื้นที่แหล่ง ทรัพยากรอันหลากหลายของชุมชน

จากการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มของผู้วิจัย พบว่า ชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวง มองภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน ว่าควรจะเป็นการท่องเที่ยวที่มีการดำเนินการโดยชุมชน ในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากธรรมชาติเป็นหลักและมีเอกลักษณ์ เฉพาะถิ่น รวมถึงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ ดังนั้น การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของทรัพยากรที่หลากหลายของพื้นที่โดยรอบเขาหลวง จะยังคงตั้งอยู่บนแนวคิดที่เน้น และความสำคัญต่อการผสมผสานจุดมุ่งหมายของการอนุรักษ์ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม อัตลักษณ์ของชุมชน รวมถึงการเคารพศักดิ์ศรี การเคารพต่อ ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมของชุมชนท้องถิ่น โดยมีจุดมุ่งหมายให้ชุมชนท้องถิ่นมีสำนึก และความภาคภูมิใจในความเป็นชุมชนของตน สามารถอธิบายให้คนนอกหรือนักท่องเที่ยวได้รับรู้และเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นว่ามีความสวยงาม และมีคุณค่าอย่างไร ทั้งนี้ รวมไปถึงการให้ชุมชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ด้วย

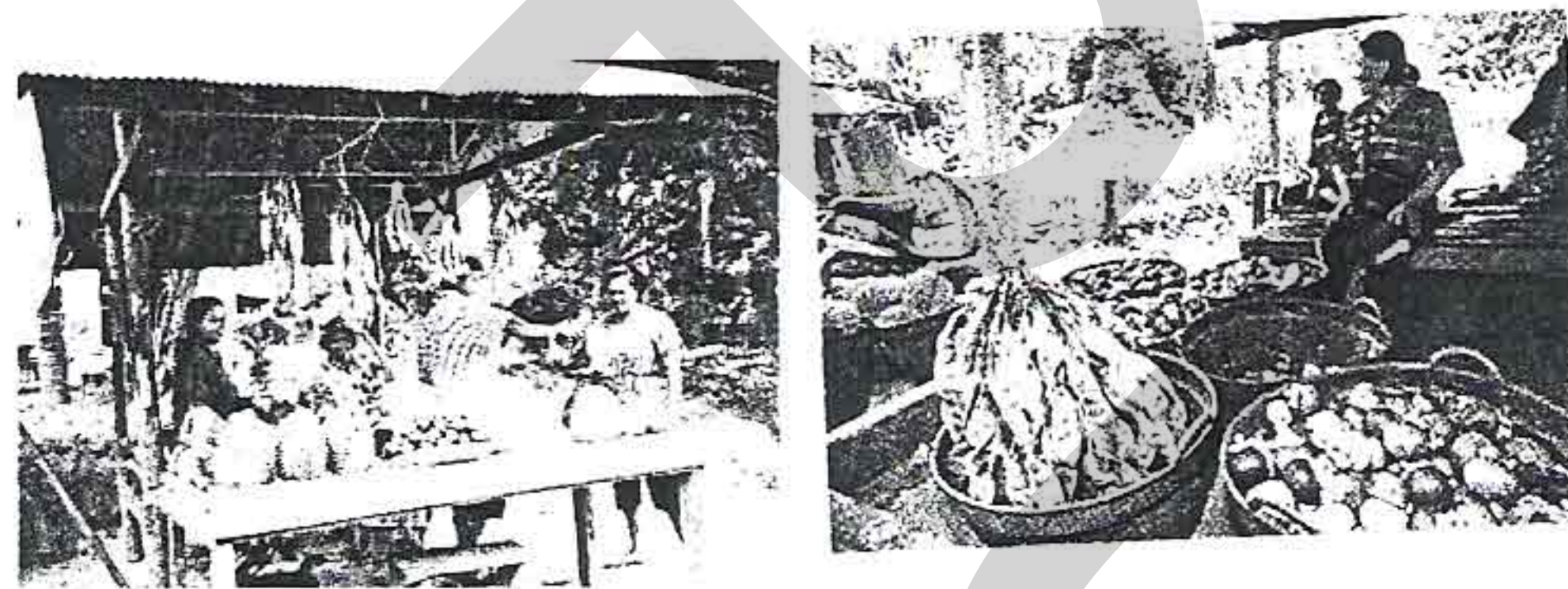
"...บ้านเรา มันอาชีพหลักคือทำสวน การท่องเที่ยวเป็นอะไรสักอย่าง ...ที่ทำให้ชาวบ้านได้รู้สึกหวงป่า หรือรักป่าดูแลป่าให้มากขึ้นนะครับนะ ชมรมจัดเป็นทัวร์ป่าเชิงอนุรักษ์ ไม่ใช่เพื่อรายได้เป็นหลัก ผมบอกแล้วว่า เราไม่ใช่ธุรกิจ... นอกจากกิจกรรมของชมรม นอกจากทัวร์ป่าที่ว่ามาแล้ว เรายังมีกิจกรรมพิทักษ์ป่า จัด 2 เดือนครั้ง คือรวมพรรคพวกสมาชิกไปตรวจป่า คอยแล้วมีคนไปลักตัดไม้บ้างไหม หรือว่าไปเที่ยวจับสัตว์พันธ์นี้... ตรงนี้อุทยานอนุญาต ให้สิทธิพวกเราดูแลกันเอง..." (รักษ์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 17 กรกฎาคม 2546)

"...ข้างกลาง เป็นส่วนหนึ่งของเขาหลวงอีกมุมหนึ่ง ที่มีความหลากหลายในด้านทรัพยากรท่องเที่ยว ทั้งป่าเขา น้ำตก แหล่งประวัติศาสตร์ที่ไม่ค่อยมีใครรู้ เช่น ถ้ำจมน้ำยม ที่เป็นกรุพระโบราณ ฯลฯ แล้วเป็นที่อยู่ของมนุษย์ยุคหิน...นักท่องเที่ยวน่าสนใจ รู้จักข้างกลาง

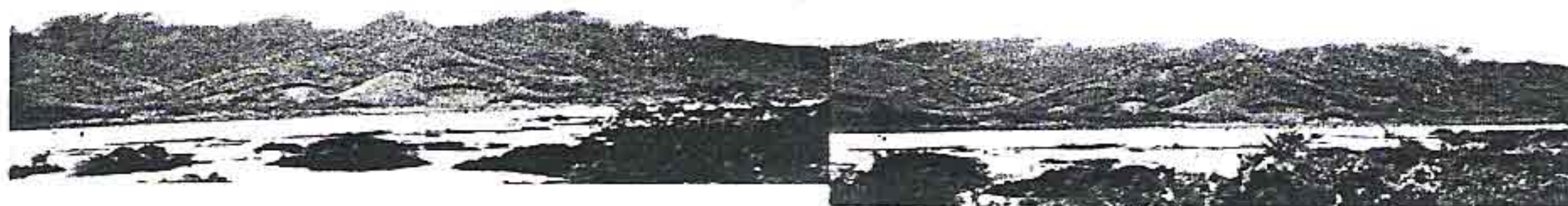
ว่าเป็นที่ที่ยิวเชิงเกษตร เราต้องไม่ลืมว่า ท่องเที่ยวเกษตรวันนี้ เราต้องข้องแวะกับป่า กับเขา กับผีป่า นางไม้...เรามากินผักกูดอย่างเดี๋ยวกงไม่พอ หรือมาซื้อแต่ผลไม้อย่างเดี๋ยวกงไม่คุ้ม ... มันยังมีอื่น ๆ อีกที่น่าจะทำรวมกันไป แล้วพัฒนาให้เป็นจุดขายของที่นี่ เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชาวบ้านทุกคนเข้าใจ แล้วภูมิใจในข้างกลาง..." (ดิ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 1 สิงหาคม 2546)

"...เรื่องการท่องเที่ยว ผมอยากให้เป็นอยู่แบบเดิมมากกว่า คือไม่อยากเห็นเป็นธุรกิจ อยากให้ชาวบ้านแบบพวกเราทำกันเองในแบบชมรมชาวบ้าน แบบที่เราทำกันอยู่แล้ว เป็นการท่องเที่ยวที่ทำโดยคนในชุมชนกันเอง ถ้าเป็นบริษัทเมื่อไหร่ ผมว่าความสำคัญของชาวบ้านจะน้อยลง อีกสิ่งหนึ่งที่ผมอยากเห็น คือให้คนข้างนอกเขามองว่า ชาวบ้านที่วังลูง เขาหลงเขาหวงธรรมชาตินะ..." (น้ำสม นามสมมติ, สัมภาษณ์ 18 กรกฎาคม 2546)

"...เราคงต้องมาคิดในมุมที่เราทำได้ ทำตามกำลังของเราให้ดีที่สุด พิပ္นกำลังมองทรัพยากรที่หลากหลาย แต่ขณะเดียวกันพิပ္นก็มีสถานที่ท่องเที่ยวจากอ่างเก็บน้ำทั้ง 2 ที่ ซึ่งเป็นเรื่องราวที่คนพิပ္นกำลังคิดกันอยู่..." (สัมภาษณ์ 2 สิงหาคม 2546)

ภาพที่ 31 วิธีชีวิตคนในชุมชน ที่เห็นการทำสวนผลไม้เป็นหลัก ในภาพมีทั้งชายปลีก และชายส่งที่ปลูกกันมากได้แก่ มังคุด เงาะ ทุเรียน และสตอ

ภาพที่ 32 อ่างเก็บน้ำที่พิပ္น ในอนาคตกำลังจะถูกพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญอีกที่หนึ่ง ที่ชาวพิပ္นจะมีความภาคภูมิใจ

3.2 เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในบริบทของการจัดการ

การพิจารณาในประเด็นนี้ เน้นการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนเงื่อนไขของการจัดการที่มีความรับผิดชอบ ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม รวมทั้งมีการจัดการที่ยั่งยืน ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต โดยให้ความสำคัญระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับธรรมชาติ ในฐานะเป็นวิถีชีวิตที่เกื้อกูลในระบบนิเวศเดียวกันไม่อาจแบ่งแยกออกจากกันได้ ภายใต้หลักการที่ว่า คนที่ดูแลรักษาทรัพยากรย่อมสมควรได้รับประโยชน์จากการดูแลรักษา นั้น (สินธุ สโรบล: สืบค้นเมื่อ 2546, จาก www.vijai.org.)

"...ถ้าเราไม่ดูแลรักษาหม่อตัวเอง มันก็บูด ใครจะมาล้างให้เรา ถ้าเราไม่แลกันเองผมอยากให้ธรรมชาติอยู่กับเรานาน ๆ อย่าให้หมด ถ้ามันเสื่อมลงวันไหนแล้ว มันหมดวันนั้นแหละ เหมือนเขาหลวง วันนี้...ถ้าว่าขึ้นไปเที่ยวแล้ว ทั้งขยะ ทั้ง (กระ) ปองปลา ขึ้นไปแล้วตัดไม้ มาทำฟืน ทำกันมาก ๆ ต่อไป...ไม่รู้ว่าจะขึ้นไปและอะไร ขึ้นไปแลกกองขยะ แลดอกไม้ที่ถูกตัด มันก็หมดกัน พวกเรานี่แหละที่ต้องช่วยกัน เรากินต้องอยู่กับเขาหลวงอีกนาน ...ถึงลูกหลาน..." (หน้าต่อม นามสมมติ, สัมภาษณ์ 18 กรกฎาคม 2546)

"...ผมอยากให้สภาพธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยวที่นี่เหมือนเดิม อยู่ไปนาน ๆ ที่นี้จะให้มันอยู่นาน ๆ ก็ต้องพวกเรานี่แหละเป็นหลัก คือ ชาวบ้านในชุมชนเองต้องสำนึกเอง ถ้าอยากให้ป่า ให้เขา ให้น้ำ มันอยู่ ก็ต้องเริ่มที่ตัวเอง พูดยกันง่าย ๆ..." (เจี๊ยบ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 2 สิงหาคม 2546)

3.3 เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในบริบทของกระบวนการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

การพิจารณาในประเด็นนี้ จะเน้นให้มีการสร้างระบบการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยต้องการให้มีการศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้ง เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์และความประทับใจเพื่อสร้างความตระหนัก และปลุกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อประชาชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

"...ทุกส่วนขององค์กร ทั้งภาครัฐ และเอกชน ต้องร่วมกันรณรงค์ ส่งเสริม และให้ความรู้ในหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ การเป็นเจ้าบ้านที่ดี คุณธรรมและ

จริยธรรม การส่งเสริมอาชีพของประชาชนในชุมชน...” (ศุภชัย นามสมมติ สัมภาษณ์, 1 สิงหาคม 2546)

อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่อาจจำกัดตัวเองอยู่แต่เพียงชุมชน หรือหมู่บ้านแห่งใดแห่งหนึ่งอย่างโดด ๆ ได้ แต่อาจมีการรวมตัวกันของชุมชนหลาย ๆ ชุมชน สร้างเป็นเครือข่ายการจัดการทรัพยากร หรือจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวร่วมกัน เพื่อให้การบริหารและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีเป้าหมายในการให้การเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ สร้างความตระหนัก และปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น ตลอดจนผู้ประกอบการท่องเที่ยว องค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม เพื่อการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่นและแหล่งท่องเที่ยว

“...คืออยากให้มีการจัดการในชมรมของแต่ละชมรม เช่นว่า มีภาพแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนตัวเอง มีกิจกรรมการท่องเที่ยวอะไรบ้างที่ชมรมทำ เบอร์โทรติดต่อกัน ฯลฯ ทำให้ชัดเจนแล้วเอาข้อมูลนี้ไปไว้กับทุกชมรมรอบเขาหลวง เวล่านักท่องเที่ยวมาเที่ยวมา ถ้าเขาถาม เราก็บอกหรือแนะนำเขาได้ ให้เขาไปเที่ยวที่นั่นที่นี้ต่อ ไม่ต้องไปผ่านคนกลาง หรือบางที เขาถามแต่เราไม่รู้...มันก็ไม่ประทับใจ...ชมรมบ้านมนุษยชาติเขาหลวง ทำเรื่องนี้อยู่ ผมพร้อมเรื่องข้อมูล ผมมองว่าต่อไปถ้าจะมาเที่ยวเขาหลวงปี...ไม่ใช่มีแค่ คีร์วงค์ วงลุง กรุงชิง พรหมคีรี แต่มันควรจะรวมถึงข้างกลาง แล้วก็พินด้วย...ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ แต่ทุกชมรมในชุมชนรอบเขาหลวงร่วมมือกัน ก็น่าจะได้ภาพใหญ่เรื่องการท่องเที่ยวที่นี่...” (บัว นามสมมติ สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2546)

3.4 เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในบริบทการมีส่วนร่วมของชุมชน

การพิจารณาการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านนี้ เป็นการคำนึงถึงความสำคัญ ในการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น หมายความว่ารวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทนโดยมีจุดหมายปลายทางในการกลับมาบำรุงดูแลรักษา และจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย

“...ชาวบ้านบางคนในบางพื้นที่ เขาคิดว่าพื้นที่ท่องเที่ยว คือหมู่บ้านที่มีน้ำตกแค่นั้น จริง ๆ แล้วการท่องเที่ยว มันไม่ได้หมายถึงชุมชนที่มีน้ำตก ชุมชนที่มีดอกดาหลาหรือวัด

เก่า ...ไม่ใช่อย่างนั้น คนขายมัน (น้ำมัน) ข้างทาง คนขายเหี่ยวห่อกล้วย (ข้าวต้มมัด) ข้างทาง ก็ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเหมือนกัน น่าจะเป็นพรรคนั้น...

...อยากได้อะไรเห็นภาพคนมาเยือนที่มาแล้วประทับใจ หมายความว่า โดยตัวเราเอง ต้องทำให้เขาประทับใจ ถ้าเขาไปแล้วกลับมาอีก มันก็เป็นโอกาสในการกระจายรายได้ให้คนในชุมชนโดยไม่รู้ตัว แล้วเอาผลประโยชน์อันนี้แหละ กลับไปดูแลเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากร แล้วก็ฟื้นฟูป่าได้ เพราะการท่องเที่ยวแบบนี้ มันต้องมีร่องรอยของการสักหรออยู่บ้าง เราใช้ประโยชน์จากป่าแล้ว เราก็ต้องคืนประโยชน์กลับไปยังป่าเหมือนกัน แล้วทุกคนก็น่าจะได้มีส่วนช่วยกัน..." (กิตติ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 1 สิงหาคม 2546)

ในทางปฏิบัติ ท้องถิ่นหรือชุมชน ควรมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี้อาจเริ่มต้นจากชุมชนระดับรากหญ้าจนถึง องค์กรการปกครองท้องถิ่น และอาจรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย จึงจะเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง

"...ให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วม หรือมีหุ้นส่วนในกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน...ทุกคนได้รับประโยชน์ โดยใช้วิถีวิถีชีวิตชุมชน เมื่อทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของหรือเป็นส่วนหนึ่งกิจกรรมท่องเที่ยว ทุกคนได้รับประโยชน์ ภาพลักษณ์ต่าง ๆ ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะดีขึ้นทุกด้าน..." (ศุภชัย นามสมมติ, สัมภาษณ์ 1 สิงหาคม 2546)

ตอนที่ 3 : เป็นการวิเคราะห์ข้อสรุปผลการวิจัยเพื่อการยืนยันคำตอบของชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวง 3 ประเด็น จากแบบสอบถามแทนการจัดประชุม โดยหาคำร้อยละ และนำเสนอในรูปแบบของตาราง

ประเด็นที่ 1 ผลการวิเคราะห์ยุทธศาสตร์ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนรอบเขาหลวงในปัจจุบัน ทั้ง 4 ด้าน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงผลการยืนยันคำตอบเป็นคำร้อยละของชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวงเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนรอบเขาหลวงในปัจจุบัน ทั้ง 4 ด้าน

ข้อความ	จำนวน (คน) (ร้อยละ)			
	ยืนยัน คำตอบ	ไม่ยืนยัน คำตอบ	ไม่แน่ใจ	ไม่ตอบ
1. เขาหลวงเป็นพื้นที่ที่มีขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับสูง แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติหลายแหล่งส่วนใหญ่ชุมชนจะเป็นผู้บุกเบิก และพัฒนา	44 (89.80)	3 (6.12)	2 (4.08)	-
2. วิธีการปฏิบัติต่อพื้นที่ท่องเที่ยวของคนในชุมชน อยู่บนแนวคิดของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสำคัญ	40 (81.63)	2 (4.08)	7 (14.29)	-
3. การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนรอบเขาหลวง มีลักษณะการดำเนินงานในรูปแบบขององค์กรชาวบ้าน เช่น ชมรม หรือกลุ่มอนุรักษ์	46 (93.88)	1 (2.04)	2 (4.08)	-
4. วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งองค์กรชุมชน โดยทั่วไปเพื่อต้องการส่งเสริมการอนุรักษ์และการหาแนวทางการร่วมมือในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เช่น การออกกฎระเบียบ ข้อกำหนดต่าง ๆ เพื่อให้ทั้งชาวบ้านและนักท่องเที่ยวยึดเป็นแนวทางปฏิบัติ รวมถึงการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ด้วยแม้จะมีระดับความเข้มข้นต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ แต่โดยรวมแล้วคือมุ่งสู่การจัดการที่ยั่งยืน	46 (93.88)	1 (2.04)	1 (2.04)	1 (2.04)
5. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนรอบเขาหลวง เป็นการสร้างโอกาสให้คนในชุมชนได้ฝึกฝนเรียนรู้เรื่องการจัดการท่องเที่ยว ระบบนิเวศในท้องถิ่น เพื่อให้สามารถนำความรู้นี้ ไปแลกเปลี่ยนหรือเรียนรู้กับนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม	44 (89.80)	2 (4.08)	2 (4.08)	1 (2.04)
6. ทุกชุมชนรอบเขาหลวง มีความตื่นตัวและสนใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีการทำกิจกรรมจริง แต่มีระดับของการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ต่างกัน บางพื้นที่ขาดการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือประสานงานกัน	35 (71.43)	10 (20.41)	3 (6.12)	1 (2.04)
7. การมีส่วนร่วมของชุมชนโดยตรงกับกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน คือ การเป็นสมาชิกชมรมอนุรักษ์หรือกลุ่มท่องเที่ยวต่าง ๆ รับรู้ข้อมูลข่าวสาร มีการประชุมกันเป็นประจำ	37 (75.51)	4 (8.61)	6 (12.24)	2 (4.08)
8. การมีส่วนร่วมของชุมชนทางอ้อม คือ ชาวบ้านมีสิทธิเป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยว แต่ยังไม่เข้ามาทำกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยตรง คอยรับฟังรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน แล้วออกมาแสดงความรู้สึกนึกคิดบ้างเป็นครั้งคราว เช่น ในการประชุมหมู่บ้านประจำเดือน การสนทนา ระหว่างชาวบ้านกันเองในร้านน้ำชา กาแฟ วงเหล้า หรือตลาด	43 (87.76)	2 (4.08)	2 (4.08)	2 (4.08)

จากตารางที่ 1 พบว่า

ยุทธศาสตร์ที่ 1: พื้นที่ท่องเที่ยว

ชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวง กว่าร้อยละ 89 ให้การยืนยันคำตอบด้านพื้นที่ท่องเที่ยวว่าเขาหลวงยังคงเป็นพื้นที่ที่มีขีดความสามารถ ในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับสูง มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติหลายแหล่งที่คงความสมบูรณ์ โดยส่วนใหญ่ชุมชนจะเป็นผู้บุกเบิกและพัฒนา สำหรับวิธีการปฏิบัติต่อพื้นที่ท่องเที่ยวของชาวบ้านในชุมชน กว่าร้อยละ 81 ให้ความสำคัญกับแนวคิดของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ยุทธศาสตร์ที่ 2: การจัดการของชุมชน

ชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวง ให้การยืนยันคำตอบ ในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนว่า มีลักษณะการดำเนินงานในรูปแบบขององค์กรชาวบ้าน เช่น ชมรม หรือกลุ่มอนุรักษ์ โดยทั่วไปมีวัตถุประสงค์เพื่อ ต้องการส่งเสริมการอนุรักษ์และการหาแนวทางการร่วมมือในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เช่น มีการออกกฎระเบียบหรือข้อกำหนดต่าง ๆ เพื่อให้ทั้งชาวบ้านกันเองและนักท่องเที่ยวได้ยึดเป็นแนวทางปฏิบัติ รวมถึงการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ด้วย แต่อาจจะมีระดับความเข้มข้นต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่ แต่โดยรวมแล้วก็คือ มุ่งสู่การจัดการที่ยั่งยืน มีสูงถึงกว่าร้อยละ 93

ยุทธศาสตร์ที่ 3: กิจกรรมชุมชน

ชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวง กว่าร้อยละ 89 ให้การยืนยันคำตอบต่อการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนว่า เป็นการสร้างโอกาสให้คนในชุมชนได้ฝึกฝนเรียนรู้เรื่อง การจัดการท่องเที่ยวและระบบนิเวศในท้องถิ่น เพื่อให้สามารถนำความรู้นี้ ไปแลกเปลี่ยนและเรียน รู้กับนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม และกว่าร้อยละ 71 ยืนยันว่า ทุกชุมชนรอบเขาหลวง มีความตื่นตัว และสนใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจริง มีการทำกิจกรรมจริง แต่อาจมีระดับของการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ต่างกันบ้าง

ยุทธศาสตร์ที่ 4: การมีส่วนร่วมของชุมชน

ชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวง มากกว่าร้อยละ 87 ให้การยืนยันคำตอบประเด็น การมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่จะเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน 2 วิธี คือ หนึ่ง ทางอ้อม กล่าวคือ ชาวบ้านมีสิทธิเป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยว แต่ยังไม่เข้ามาทำกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยตรง คอยรับฟังรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนแล้ว ออกมาแสดงความรู้สึกนึกคิดบ้างเป็นครั้งคราว เช่น ในการประชุมหมู่บ้านประจำเดือน

การพูดคุยระหว่างชาวบ้านกันเองในร้านน้ำชา กาแฟ วงเหล้า หรือตลาด ขณะที่ชาวบ้านเพียงร้อยละ 75 ยืนยันว่า วิธีที่สอง คือการมีส่วนร่วมโดยตรงกับกิจกรรมการท่องเที่ยว นั้น คือการเป็นสมาชิกชมรมอนุรักษ์หรือกลุ่มท่องเที่ยวต่าง ๆ รับรู้ข้อมูลข่าวสาร มีการประชุมกันเป็นประจำ

ประเด็นที่ 2 : ผลการวิเคราะห์ยุทธวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนรอบเขาหลวงเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงผลการยืนยันคำตอบเป็นคำร้อยละของชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวงเกี่ยวกับยุทธวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนรอบเขาหลวงเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ข้อความ	จำนวน (คน) (ร้อยละ)			
	ยืนยันคำตอบ	ไม่ยืนยันคำตอบ	ไม่แน่ใจ	ไม่ตอบ
1. การมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลของชุมชน				
1.1 ในชุมชนของท่านมีการกระจายข่าวและเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวให้ชาวบ้านได้รับรู้ด้วยการใช้เครื่องมือที่หลากหลายชนิด เช่น หอกระจายข่าว จดหมายข่าว การบอกปากต่อปาก กับคนในชุมชน	21 (42.86)	20 (40.82)	8 (16.33)	-
1.2 มีคนในชุมชนเคยเข้าร่วมอบรมหรือเรียนรู้ เรื่องการท่องเที่ยวและระบบนิเวศของท้องถิ่น สามารถนำนักท่องเที่ยวเดินป่า เรียนรู้เรื่องธรรมชาติได้	38 (77.55)	5 (10.20)	6 (12.24)	-
1.3 การปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์หรือหวงแหนธรรมชาติให้กับลูกหลาน คนในชุมชนใช้วิธีการบอกเล่า เรื่องที่เป็นอุทาหรณ์จากเหตุการณ์จริง ที่เคยมีประสบการณ์มาก่อน	41 (83.67)	2 (4.08)	4 (8.61)	2 (4.08)
1.4 ในการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน มักมีวาระเพื่อชี้แจงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเสมอ	24 (48.98)	12 (24.49)	13 (26.53)	-
1.5 การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ส่วนใหญ่เป็นการบอกปากต่อปากของนักท่องเที่ยว และทำแผ่นพับ บางชมรมเริ่มทำเว็บไซต์เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว และสำหรับชุมชนที่มีความพร้อม อาจมีการจัดนิทรรศการ ตามเทศกาลงานประจำปีของจังหวัดหรืออำเภอ	41 (83.67)	1 (2.04)	7 (14.29)	-

2. การมีส่วนร่วมในการรับฟังความคิดเห็นของชุมชน					
2.1	ในชุมชนมีการพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ่อยๆ ทั้งในร้านน้ำชา กาแฟ วงเหล้า ตลาด หรือที่ลานวัด ฯลฯ	40 (81.63)	3 (6.12)	6 (12.24)	-
2.2	ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกของชมรมท่องเที่ยวฯ ได้เล่าเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับชาวบ้านที่ไม่ได้เป็นสมาชิกอยู่บ่อยๆ	24 (48.98)	10 (20.41)	12 (24.49)	3 (6.12)
2.3	หน่วยงานภายนอก เช่น ททท. มวลัยลักษณ์ ฯลฯ เข้ามาขอความร่วมมือจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การอบรม การประชุม หรือ การวิจัยด้านการท่องเที่ยวร่วมกับชุมชนอยู่เสมอ	33 (67.35)	14 (28.57)	2 (4.08)	-
3. การมีส่วนร่วมแบบปรึกษาหารือของชุมชน					
3.1	ชาวบ้านในชุมชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะ การดำเนินการ การแก้ไขปัญหาเรื่องการท่องเที่ยวของชุมชน ฯลฯ ร่วมกันโดยใช้วิธีการประชุมที่มีผู้เข้าร่วมจำนวนมาก และทุกคนสามารถเข้าร่วมได้	26 (53.06)	10 (20.41)	13 (26.53)	-
3.2	ชาวบ้านในชุมชนสามารถแสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะ การดำเนินการ การแก้ไขปัญหาเรื่องการท่องเที่ยวของชุมชน ฯลฯ ด้วยการคุยกันแบบไม่เป็นทางการ	34 (69.39)	8 (16.33)	7 (14.29)	-
3.3	ชาวบ้านในชุมชนได้จัดตั้งชมรมหรือกลุ่มองค์กรท้องถิ่นเพื่อจัดกิจกรรมที่สนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในท้องถิ่น เช่น การขายสินค้าพื้นเมืองและการจัดล่องแก่งในบางพื้นที่ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ช่วยกระตุ้นให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมของชุมชนได้	39 (79.59)	9 (18.37)	1 (2.04)	-

จากตารางที่ 2 พบว่า ชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวงให้การยืนยันคำตอบด้านยุทธวิธีสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลของชุมชน

1.1 การปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์หรือหวงแหนธรรมชาติให้กับลูกหลาน คนในชุมชนมักใช้วิธีการบอกเล่าเรื่องราวที่เป็นอุทาหรณ์จากเหตุการณ์จริง ที่ตนเองเคยมีเคยมีประสบการณ์มาก่อน สูงถึงร้อยละ 83.67

1.2 การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นการบอกปากต่อปากของนักท่องเที่ยวและทำแผ่นพับ ขณะที่บางชุมชน เริ่มทำเว็บไซต์เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว และสำหรับชุมชนที่มีความพร้อม อาจมีการจัดนิทรรศการตามเทศกาลงานประจำปีของจังหวัดหรืออำเภอ คิดเป็นร้อยละ 83.67

1.3 มีชาวบ้านในชุมชนเคยเข้าร่วมอบรมหรือเรียนรู้เรื่องการท่องเที่ยว และระบบนิเวศของท้องถิ่น สามารถนำนักท่องเที่ยวเดินป่าศึกษาธรรมชาติได้ คิดเป็นร้อยละ 77.55

1.4 ในการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน มักมีวาระเพื่อชี้แจงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คิดเป็นร้อยละ 48.9

1.5 ในชุมชนมีการกระจายข่าว และเผยแพร่ข้อมูล เกี่ยวกับการท่องเที่ยวให้ชาวบ้านได้ รับรู้ด้วยการใช้เครื่องมือที่หลากหลาย เช่น หอกระจายข่าว จดหมายข่าว การบอกปากต่อปาก ในการสื่อสารกับคนในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 42.86

2. การมีส่วนร่วมในการรับฟังความคิดเห็นของชุมชน

2.1 ในชุมชนมีการพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศค่อนข้างบ่อยในร้านน้ำชา กาแฟ วงเหล้า ตลาดหรือที่ลานวัด สูงถึงร้อยละ 81.63

2.2 ชาวบ้านในชุมชนสามารถแสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ การดำเนินการ การแก้ไขปัญหาเรื่องการท่องเที่ยวของชุมชน ด้วยการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ คิดเป็นร้อยละ 69.39

2.3 หน่วยงานภายนอก เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ฯลฯ เสนอให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การอบรม การประชุมหรือการวิจัยด้านการท่องเที่ยวร่วมกับชุมชนอยู่เสมอ คิดเป็นร้อยละ 67.35

3. การมีส่วนร่วมแบบปรึกษาหารือของชุมชน

3.1 ชาวบ้านในชุมชนได้จัดตั้งชมรมหรือกลุ่มองค์กรท้องถิ่นเพื่อจัดกิจกรรม ที่สนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในท้องถิ่น เช่น การขายสินค้าพื้นเมือง การจัดล่องแก่งในบางพื้นที่ เป็นต้น กิจกรรมดังกล่าวนี้เป็นตัวอย่างกิจกรรมที่ช่วยกระตุ้นให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมกับชุมชนได้ คิดเป็นร้อยละ 79.59

3.2 ชาวบ้านในชุมชนสามารถแสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะในการดำเนินการแก้ไขปัญหาเรื่องการท่องเที่ยวของชุมชน ฯลฯ ด้วยการพบปะแบบไม่เป็นทางการ หรือการคุยกัน นอกกรอบได้ คิดเป็นร้อยละ 69.39

3.3 ชาวบ้านในชุมชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะในการดำเนินการ การแก้ไขปัญหาเรื่องการท่องเที่ยวของชุมชนร่วมกัน โดยใช้วิธีการประชุม ที่มีผู้เข้าร่วมจำนวนมาก และทุกคนสามารถเข้าร่วมได้ มีเพียงร้อยละ 53.06

ประเด็นที่ 3 ผลการวิเคราะห์ผลสรุปเกี่ยวกับเป้าหมายที่พึงปรารถนาในอนาคตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชุมชนร่วมกันกำหนด ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงผลการยืนยันคำตอบเป็นคำร้อยละของชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวงเกี่ยวกับผลสรุปซึ่งเป็นเป้าหมายที่พึงปรารถนาในอนาคตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชุมชนร่วมกันกำหนด

ข้อความ	จำนวน (คน) (ร้อยละ)			
	ยืนยันคำตอบ	ไม่ยืนยันคำตอบ	ไม่แน่ใจ	ไม่ตอบ
ในอนาคตการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวง จะ	44	1	1	3
1. เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนที่มีพื้นที่ท่องเที่ยวเป็นแหล่งทรัพยากรอันหลากหลายของชุมชนมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและยังคงให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	(89.80)	(2.04)	(2.04)	(6.12)
2. เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ที่มีจุดมุ่งหมายให้ชุมชนท้องถิ่นมีสำนึกและความภาคภูมิใจในความเป็นชุมชนของตน สามารถอธิบายให้คนนอกหรือนักท่องเที่ยวได้รับรู้ และเข้าใจในวิถีชีวิตท้องถิ่นว่ามีคุณค่าอย่างไร รวมถึงการให้ชุมชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ซึ่งกันและกันด้วย	43 (87.76)	1 (2.04)	3 (6.12)	2 (4.08)
3. เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน บนเงื่อนไขของการจัดการที่มีความรับผิดชอบ ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีการจัดการที่ยั่งยืน ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรและการจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกัน การกำจัดมลพิษและควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต โดยเน้นระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับธรรมชาติในฐานะเป็นวิถีชีวิตที่เกื้อกูลกัน	39 (79.59)	5 (10.25)	3 (6.12)	2 (4.08)
4. เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ที่มีการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อการเรียนรู้ โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งช่วยเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนัก และปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว คนในท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง	44 (89.80)	1 (2.04)	2 (4.08)	2 (4.08)

5. เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ที่มีการรวมตัวกันของชุมชนหลาย ๆ แห่ง สร้างเป็นเครือข่ายโดยการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวร่วมกัน เพื่อให้การบริหารและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีเป้าหมายในการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ สร้างความตระหนักและปลุกจิตสำนึกที่ถูกต้อง ต่อนักท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น ตลอดจนผู้ประกอบการท่องเที่ยว องค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง	39 (79.59)	5 (10.25)	4 (8.61)	1 (2.04)
6. เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นอย่างแท้จริง รวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน โดยมีจุดหมายปลายทางในการกลับมาบำรุงดูแลรักษา และจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย	42 (85.71)	3 (6.12)	3 (6.12)	1 (2.04)

จากตารางที่ 3 พบว่า

1. ในอนาคตการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวง จะเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ในบริบทของพื้นที่ที่มีความหลากหลายของแหล่งทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชน มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และคนในชุมชนจะยังคงให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คิดเป็นร้อยละ 89.80 โดยในอนาคตการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวง จะเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีจุดมุ่งหมายให้ชุมชนท้องถิ่นมีสำนึกและความภูมิใจในความเป็นชุมชนของตน สามารถอธิบายถึงคุณค่าในสิ่งที่ตนมีอยู่ ให้คนนอกชุมชนหรือนักท่องเที่ยวได้รับรู้ และเข้าใจในวิถีชีวิตท้องถิ่น ทั้งนี้รวมถึงการให้ชุมชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ซึ่งกันและกันด้วย คิดเป็นร้อยละ 87.76

2. ในอนาคตการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวง จะเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในบริบทของการจัดการ บนเงื่อนไขที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม รวมทั้งมีการจัดการที่ยั่งยืน ครอบคลุมการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและช่วยกันกำจัดมลพิษ รวมถึงควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต โดยเน้นที่ชุมชนท้องถิ่นกับธรรมชาติในฐานะเป็นวิถีชีวิตที่เกื้อกูลกันได้ คิดเป็นร้อยละ 79.59

3. ในอนาคตการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวง จะเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในบริบทของกระบวนการและกิจกรรม โดยที่กิจกรรมการท่องเที่ยวจะสร้างเสริมและเอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยจะมีการให้การศึกษาแก่ชุมชนเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ระบบ

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง "ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการสื่อสารเพื่อกำหนดภาพลักษณ์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนรอบเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช" โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในลักษณะสหวิทยาการ (Interdisciplinary Subject) เพื่อการตีความ (Interpretative) และอธิบายปรากฏการณ์แบบเข้มข้น (Thick description) เพื่อให้เห็นภาพรวมของสิ่งที่เกิดขึ้น โดยใช้แนวคิดเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวโดยชุมชน การสื่อสารเพื่อชุมชน และภาพลักษณ์ที่พึงปรารถนา มาพิจารณาและอธิบายปรากฏการณ์ ด้วยการวิเคราะห์ SWOT การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการใช้แบบสอบถาม สรุปผลการศึกษา ดังนี้

1. ยุทธศาสตร์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนรอบเขาหลวง

1.1 ด้านพื้นที่การท่องเที่ยว ผลจากการศึกษาสรุปได้ว่า

ชุมชนรอบพื้นที่เขาหลวงส่วนใหญ่มีจิตสำนึก และตระหนักในการดูแลรักษา และหวงแหนผืนป่าให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ ดังนั้น วิธีการปฏิบัติต่อพื้นที่ของชาวบ้านส่วนใหญ่จึงตั้งอยู่บนแนวคิดของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นสำคัญ

1.2 ด้านวิธีการจัดการของชุมชน ผลจากการศึกษาสรุปได้ว่า

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนรอบเขาหลวง มีลักษณะการดำเนินงานในรูปแบบ "ชมรม" และ "กลุ่ม" ซึ่งเป็นองค์กรชาวบ้าน กระจายตัวตามชุมชนรอบเขาหลวง ได้แก่ ชมรมอนุรักษ์เขาหลวง บ้านวังลุง ชมรมบ้านมนุษยชาติรักเขาหลวง ชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านคีรีวง ชมรมคนรักบ้านเกิดกรุงชิง กลุ่มรักษ์เขาหลวง และกลุ่มอนุรักษ์ข้างกลาง สมาชิกประกอบด้วยชาวบ้านจากหมู่บ้านรอบ ๆ เขาหลวง ทั้ง 4 อำเภอ และ 2 กิ่งอำเภอ มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งส่งเสริมการอนุรักษ์และการหาแนวทางความร่วมมือในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

1.3 ด้านกิจกรรมของชุมชน ผลการศึกษาสรุปได้ว่า

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชุมชนจัดขึ้น มีลักษณะที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยว ได้มีประสบการณ์ตรงกับธรรมชาติบนพื้นที่ในแหล่งธรรมชาติ โดยเฉพาะเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติสู่ยอดเขาหลวง ยอดเขาฝ่ามี และยอดพรหมโลก และเส้นทางเดินป่ากรุงชิง ขณะเดียวกันกิจกรรมดังกล่าว ยังเอื้อให้ชาวบ้านในชุมชนได้เรียนรู้เรื่องระบบนิเวศของท้องถิ่นของตนเองสามารถแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกับนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม แม้แต่ชาวบ้านเองยังสามารถนำเดินป่าศึกษาธรรมชาติ โดยทำหน้าที่เป็น "นักสื่อความหมายธรรมชาติ" หรือ "มัคคุเทศก์ท้องถิ่น"

1.4 ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า

ทุกชุมชนรอบเขาหลวง มีความตื่นตัวและสนใจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีการทำกิจกรรมจริง แม้จะมีระดับของการมีส่วนร่วมของชุมชนที่อาจต่างกันไปบ้าง หรือในบางพื้นที่ยังขาดการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือประสานงานกัน ซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนมีด้วยกัน 2 รูปแบบ คือ

1) เป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมโดยตรงในกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น การเป็นสมาชิกชมรมอนุรักษ์หรือกลุ่มท่องเที่ยวต่าง ๆ และรับรู้ข้อมูลข่าวสาร โดยการประชุมกันเป็นประจำ

2) เป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางอ้อม คือ ชาวบ้านมีสิทธิเป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยว แต่ยังไม่เข้ามาทำกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยตรง คอยรับฟัง รับรู้ถึงสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน แล้วออกมาแสดงความรู้สึกนึกคิดบ้างเป็นครั้งคราว เช่น ในการประชุมหมู่บ้านประจำเดือน การสนทนาระหว่างชาวบ้านกันเองในร้านน้ำชากาแฟ วงเหล้า หรือที่ตลาด เป็นต้น

2. ยุทธวิธีการสื่อสารของชุมชนรอบเขาหลวง

ผลจากการศึกษาสรุปได้ว่า ชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวง ใช้ยุทธวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) 3 รูปแบบ คือ 1) การมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล 2) การมีส่วนร่วมในการรับฟังความคิดเห็น และ 3) การมีส่วนร่วมแบบปรึกษาหารือ โดย

ลักษณะการสื่อสารจะเป็นการสื่อสารทางเดียว และการสื่อสารสองทาง กระทำในสถานการณ์ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ สำหรับ "สาร" ที่นำเสนอ มีทั้งที่เป็นแนวทางเชิงลบ (Negative Approach) และแนวทางเชิงบวก (Positive Approach)

3. ภาพลักษณ์อนาคตด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ชุมชนรอบเขาหลวงปรารถนา

ผลจากการศึกษาสรุปได้ว่า ในอนาคตการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวง จะเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน 4 บริบท คือ

3.1 บริบทของพื้นที่แหล่งทรัพยากรที่มีความหลากหลาย

จะมีการผสมผสานแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่เข้าด้วยกัน เป็นภาพที่ชาวบ้านในชุมชนจะมีจิตสำนึก และความภูมิใจในความเป็นชุมชนของตนเอง สามารถอธิบายให้นักท่องเที่ยวได้รู้ เข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นว่า มีความสวยงามและมีคุณค่าเพียงใด

3.2 บริบทของการจัดการท่องเที่ยว

จะเป็นการจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน อย่างมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและมีลักษณะที่เป็นการจัดการแบบยั่งยืน ครอบคลุมเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกัน รวมถึงควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต โดยเน้นที่การอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่นกับธรรมชาติ ในฐานะเป็นวิถีชีวิตที่เกื้อกูลกัน

3.3 บริบทของกิจกรรมท่องเที่ยว

จะยังคงเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อการเรียนรู้ โดยให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งจะเป็นกิจกรรมที่เพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์และความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนัก และปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยวและชาวบ้านในท้องถิ่น ซึ่งชุมชนรอบเขาหลวงจะสามารถทำได้โดยการรวมตัวกันของชุมชนหลาย ๆ แห่ง สร้างเป็นเครือข่ายการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวร่วมกัน เพื่อการจัดการกับทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนในท้องถิ่น เป็นต้น

3.4 บริบทการมีส่วนร่วมของชุมชนในการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทนี้ จะยังคงให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเริ่มต้นจากชาวบ้านจนถึงองค์กรการปกครองท้องถิ่น และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น อบต. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ฯลฯ ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการท่องเที่ยว เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น หมายรวมถึงการยกระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทน (รายได้) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการกลับมาช่วยบำรุงดูแลรักษา และจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืน

อภิปรายผล

1. ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนรอบเขาหลวง

จากผลศึกษาสภาพการณ์ปัจจุบันของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนรอบเขาหลวง โดยการศึกษาชุมชน วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) ศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสังเกต และการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับประเด็นยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวงใช้ เป็นแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับพื้นที่การท่องเที่ยว การจัดการ การจัดกิจกรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

1.1 ด้านพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

จากกรอบแนวคิดเรื่ององค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในมิติด้านพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว จะเห็นว่า ลักษณะของการท่องเที่ยวในรูปแบบดังกล่าว จะต้องเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเกี่ยวเนื่องกับธรรมชาติเป็นหลัก และมีธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น ทั้งนี้ อาจรวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศในพื้นที่ ดังนั้น องค์ประกอบด้านพื้นที่จึงมีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2540)

เนื่องจากลักษณะทางกายภาพของเขาหลวง ที่พื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงสภาพความสมบูรณ์ของทรัพยากรทางธรรมชาติ และมีความหลากหลายทางชีวภาพ พันธุ์พืช และสัตว์ป่า รวมถึงสรรพสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ทั้งยังมีภูมิทัศน์ที่ส่งผลและเอื้อให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวที่มีความงดงามตามธรรมชาติหลายแหล่งด้วยกัน ดังนั้น เขาหลวงจึงเป็นพื้นที่ ที่มีขีดความสามารถหรือศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสูง ซึ่งส่วนใหญ่ชุมชนจะเป็นผู้บุกเบิก ค้นหา และพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ครอบครัวชาวบ้านส่วนใหญ่มีจิตสำนึก และให้ความสำคัญในการดูแลรักษาผืนป่า อันเนื่องมาจากคนในชุมชนเคยเผชิญ และได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมครั้งใหญ่เมื่อปี พ.ศ. 2531 ซึ่งมีสาเหตุมาจากการตัดไม้ทำลายป่า เหตุการณ์ครั้งนั้น ได้สอนบทเรียนและกระตุ้นเตือนสติชาวบ้าน ในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติได้เป็นอย่างดี โดยชาวบ้านยอมรับว่าทรัพยากรธรรมชาติที่เคยมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์เมื่อครั้งอดีตกาล โดยเฉพาะทรัพยากรตามพื้นที่ป่าเขาได้มีภาวะขาดแคลนมากขึ้น เนื่องจากการปฏิบัติที่ไม่ถูกวิธีต่อธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม

จากความพยายามของชาวบ้านที่ต้องการจะฟื้นฟูธรรมชาติให้กลับมาเกื้อหนุนชุมชน อย่างเดิม เป็นผลให้ชุมชนลุกขึ้นมาหาวิธีการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติที่เหลืออยู่ ในมิติของการอนุรักษ์ ทั้งด้านแนวคิดและวิธีปฏิบัติต่อผืนป่าเขาหลวงด้วยความเคารพ ดังเช่นชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา ที่อาจกล่าวได้ว่า เป็นชุมชนแรกของภาคใต้ที่บุกเบิก ริเริ่ม และ พัฒนา เป็นชุมชนตัวอย่างที่มีการดำเนินการเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จนขยายผลไปยังชุมชนอื่น ๆ รอบเขาหลวง และจังหวัดใกล้เคียงในระยะต่อมา

1.2 ด้านวิธีการจัดการของชุมชน

จากกรอบแนวคิดเรื่ององค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในมิติด้านการจัดการประการที่สอง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อและไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมชุมชน มีการจัดการที่ยั่งยืน ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน

เนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนรอบเขาหลวง มีลักษณะการดำเนินงานในรูปแบบขององค์กรชาวบ้าน 2 ลักษณะคือ ชมรมอนุรักษ์ และกลุ่มอนุรักษ์ ตัวอย่างเช่น ชมรมอนุรักษ์เขาหลวงบ้านวังลูง ชมรมบ้านมนุษยชาติรักเขาหลวง ชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านคีรีวง ชมรมคนรักบ้านเกิดกรุงชิง กลุ่มรักษ์เขาหลวง และกลุ่มอนุรักษ์ข้างกลาง สมาชิกชมรมหรือกลุ่มดังกล่าวประกอบด้วยชาวบ้านจากหมู่บ้านรอบ ๆ เขาหลวง ทั้ง 4 อำเภอ และ 2 กิ่งอำเภอ วัตถุประสงค์ของการตั้งชมรมหรือกลุ่มข้างต้น โดยทั่วไปเพื่อมุ่งส่งเสริมการอนุรักษ์และการหาแนวทางความร่วมมือในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการร่วมกันออกกฎระเบียบ ข้อกำหนดต่าง ๆ เพื่อให้ชาวบ้านกันเอง และนักท่องเที่ยวถือปฏิบัติ รวมทั้งการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ด้วย ถึงแม้จะมีระดับความเข้มข้นต่างกันไปบ้างในแต่ละพื้นที่ หากโดยภาพรวมแล้วคือ มุ่งสู่การจัดการที่ยั่งยืน

โดยที่รูปแบบในการจัดการข้างต้น บทบาทสำคัญจะเป็นของสมาชิกในชมรมหรือกลุ่ม ที่ช่วยจัดสรรและแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบงานส่วนต่าง ๆ เหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึง บทบาทของชุมชนต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวตามกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ (2540) ที่เอื้อประโยชน์ และเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรมากขึ้น เช่น มาตรา 46 ที่บัญญัติว่า บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

ล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ชุมชนได้ใช้ความคิดทบทวนและหันมาทวงสิทธิของตัวเองที่จะปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ มรดกทางวัฒนธรรม และทุนทางสังคมที่มีอยู่มากขึ้น (ปรัชญากรณ์ ไชยคช ,2546)

1.3 ด้านกิจกรรมของชุมชนและกระบวนการ

องค์ประกอบในมิติด้านกิจกรรมและกระบวนการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะเป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ ให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ สร้างความตระหนัก และปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้อง ทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจาก เขาหลวงมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติ จึงส่งผลให้เกิดกิจกรรมท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชุมชนจัดขึ้นเสมือนเป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มีประสบการณ์ตรงกับธรรมชาติ บนพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติสู่ยอดเขาหลวง ยอดเขาผามี่ ยอดพรหมโลก และเส้นทางเดินป่ากรุงชิง กิจกรรมการเดินป่าศึกษาธรรมชาติดังกล่าวนี้ให้ประโยชน์ต่อคนในชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ เรื่องการจัดการท่องเที่ยว และระบบนิเวศในท้องถิ่น ตนเองสามารถแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกับนักท่องเที่ยวได้ในระดับหนึ่งชาวบ้านเองก็สามารถนำนักท่องเที่ยวเดินป่าศึกษาธรรมชาติ โดยทำหน้าที่เสมือนหนึ่งเป็นนักสื่อความหมายธรรมชาติหรือมัคคุเทศก์ท้องถิ่นไปในตัว (ดูตัวอย่างกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในภาคผนวก ค หน้า 105 และ ง หน้า 106)

อย่างไรก็ตามกิจกรรมที่เป็นจุดเด่นและมีความน่าสนใจของชุมชนที่นี่ คือ เป็นกิจกรรมที่ชุมชนได้ร่วมกันจัดการดูแลทรัพยากรของชุมชนมาก่อน โดยนำแนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมาประยุกต์เป็นกิจกรรมเริ่มต้นในระยะแรก ๆ แล้วพัฒนามาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่เอื้อต่อการศึกษาหรือเรียนรู้ธรรมชาติ ตัวอย่างชุมชนที่ค่อนข้างจะประสบความสำเร็จอย่างชุมชนวังลุง กิจกรรมการท่องเที่ยว ได้รับการพัฒนามาจากการอนุรักษ์ดูแลรักษาป่าของชุมชน มีการจัดการท่องเที่ยว โดยการนำเที่ยวบริเวณน้ำตกบ้านวังลุง ในช่วงแรก และเปิดเส้นทางศึกษาธรรมชาติในระยะต่อมา ด้วยการประสานกับเครือข่ายและหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ เช่นอุทยานแห่งชาติ ให้ร่วมดำเนินการ ความน่าสนใจก็คือการจัดเก็บค่าบริการรายบุคคล ทดแทนการจัดเก็บรายครั้งในราคาที่ค่อนข้างสูง เพื่อคัดเลือกและถนอมรักษาคุณภาพนักท่องเที่ยว ด้วยชุมชนตระหนักถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อชุมชน จากการที่บุคคลภายนอกหรือนักท่องเที่ยวเข้าไป และชุมชนพยายามที่จะป้องกันมิให้เกิดขึ้นนั่นเอง

และจากประสบการณ์ในการเดินป่าสัมผัสธรรมชาติที่เขาลวงของผู้วิจัย ร่วมกับชมรมอนุรักษ์เขาลวงบ้านวังสูง ผู้วิจัยมีข้อสังเกตเกี่ยวกับคุณลักษณะเฉพาะประการหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ดำเนินการโดยชุมชนที่นี่ คือ เน้นท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เพื่อประสานการท่องเที่ยวกับความพึงพอใจในการเรียนรู้และสัมผัสกับระบบนิเวศทั้งของผู้นำทางหรือลูกหาบและนักท่องเที่ยวนั่นเอง

1.4 ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นตัวชี้วัดสำคัญประการสุดท้ายที่จะบ่งบอกลักษณะความเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ประการหนึ่ง การท่องเที่ยวในมิตินี้ จึงเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยที่ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเกือบตลอดกระบวนการ ทั้งในแง่ของการควบคุมและพัฒนาการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต การได้รับผลตอบแทนกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งท้องถิ่นในที่นี้เริ่มจากระดับรากหญ้าถึงองค์กรปกครองท้องถิ่น รวมทั้งการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้เสีย

จากผลการวิจัย พบว่า ทุกชุมชนรอบเขาลวง มีความตื่นตัวและสนใจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีการทำกิจกรรมจริง แม้จะมีระดับของการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่อาจมากบ้างน้อยบ้างต่างกันไป และบางพื้นที่ยังขาดการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือประสานงานกันก็ตาม สำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่พบเห็นได้มี 2 รูปแบบ คือ

1) รูปแบบของการมีส่วนร่วมโดยตรงในกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น การเป็นสมาชิกชมรมอนุรักษ์หรือกลุ่มท่องเที่ยวต่าง ๆ รับรู้ข้อมูลข่าวสาร โดยมีการประชุมกันเป็นประจำ

2) รูปแบบของการมีส่วนร่วมทางอ้อม คือ คนในชุมชนเขาลวงมีสิทธิเป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยว แต่ยังไม่กล้าเข้ามาทำกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยตรง คอยแต่รับฟัง รับรู้ถึงสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน แล้วจึงออกมาแสดงความรู้สึกนึกคิดบ้างเป็นครั้งคราว เช่น ในการประชุมหมู่บ้านประจำเดือน การพูดคุยกันระหว่างชาวบ้านกันเองในบ้านหน้าซากาแฟวงเหล้า หรือที่ตลาด เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์และสังเกตอย่างมีส่วนร่วมของผู้วิจัยเอง ไม่ว่าชาวบ้านจะมีส่วนร่วมโดยตรงหรืออ้อม หากอธิบายในมิติบทบาทของชุมชนทางสังคมแล้ว อาจสรุปได้ว่า ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมของชุมชนข้างต้น เป็นดังพลังขับเคลื่อนที่สำคัญประการหนึ่ง ที่ชุมชนได้นำมาเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมและดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่นี่ ผ่านกระบวนการที่เริ่ม

จากการแลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกันของคนในชุมชน การเรียนรู้ซึ่งกันและกันจากประสบการณ์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นอาศัยสื่อและช่องทางการสื่อสารหลากหลายรูปแบบทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ เช่น จัดเวทีประชุมสัมมนา จัดฝึกอบรม การพบปะพูดคุยตามสภาภาพ หรือ ตลาดของคนในชุมชนกันเอง หรือแม้แต่ความพยายามในการสร้างเครือข่ายเขาหลวงให้เป็น รูปธรรม เป็นต้น โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานการเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ที่มีอยู่ในท้องถิ่น มุ่งสู่ความยั่งยืน ซึ่งมาตรการเหล่านี้ นอกจากจะช่วยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ และช่วยประชาสัมพันธ์รูปแบบการท่องเที่ยวของชุมชนไปในตัวแล้ว จะเห็นได้ว่าเครื่องมือ อย่างหนึ่งที่ชุมชนรอบเขาหลวงได้นำมาใช้ เพื่อให้การรณรงค์เรื่องการท่องเที่ยวของชุมชนมี ประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น คือ การนำแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาใช้ พร้อมทั้งยังได้มีการปรับปรุงจุดมุ่งหมายบางประการ จนพัฒนามาเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ เรียกว่า "การท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน" ซึ่งจุดมุ่งหมายที่เปลี่ยนไปคือ "เรื่อง ความเป็นเจ้าของ" ซึ่งหมายถึง การดำเนินการทั้งหมดจะต้องเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการ ของคนในท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของทรัพยากร

2. ยุทธวิธีการสื่อสารของชุมชนรอบเขาหลวง

ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์ (2547) กล่าวว่า การสื่อสารที่มีพลังนั้น คือ การสื่อสารที่มีกระบวนการสื่อสารที่เข้าถึงคนในชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งใช้ความละเอียดอ่อนในการมอง และนำเสนอ ท่านให้ข้อคิดที่น่าสนใจว่า "สิ่งที่มองไม่เห็น จับต้องไม่ได้ สำคัญกว่าสิ่งที่มองเห็นเสมอ" ดังนั้น ความสำคัญประการหนึ่งของการสื่อสารชุมชน จึงเป็นการสื่อสารที่เชื่อมโยงกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจากคนในชุมชน และเป็นการสื่อสารที่กระทบใจคน โดยเทคนิคหรือวิธีการสื่อสาร เป็นสิ่งสำคัญที่ไม่ควรมองข้าม

ด้วยเหตุนี้เองยุทธวิธีการสื่อสาร จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในระบบ การสื่อสารเพื่อชุมชน จากผลการวิจัย พบว่า ชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวง ใช้ยุทธวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) 3 รูปแบบ คือ 1) การมีส่วนร่วมในการให้ ข้อมูล 2) การมีส่วนร่วมในการรับฟังความคิดเห็น และ 3) การมีส่วนร่วมแบบปรึกษาหารือ มีลักษณะเป็นการสื่อสารทางเดียว และการสื่อสารสองทาง กระทำในสถานการณ์ที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ มีทั้ง "สาร" ที่เป็นแนวทางเชิงลบ (Negative Approach) และแนวทางเชิง บวก (Positive Approach) ทั้งนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า วิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ปรากฏ ทั้ง 3 รูปแบบในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน นั้น มีพัฒนาการมาจากวิธีการสื่อสารแบบเห็น หน้าของคนในชุมชนเอง ทั้งในลักษณะที่เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล ทั้งบุคคลกับบุคคล บุคคล

กับกลุ่มบุคคล และในที่สาธารณะ โดยการมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลนั้น ส่วนใหญ่มักเป็นการสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งชาวบ้านสามารถพูดคุยให้ข้อมูล ถกเถียง หรือแสดงความคิดเห็นกันอย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นการพูดคุยกันเป็นปกติในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน เช่น การคุยกันในตลาด ร้านน้ำชา หรือวงเหล้า ปรากฏการณ์เหล่านี้ อธิบายให้เราได้เห็นว่า การสื่อสารระหว่างบุคคล โดยมีบุคคลเป็นสื่อ นับเป็นสื่อขนาดเล็กและมีพลังที่สุด มักใช้ได้ผลเสมอในการร่วมกันทำกิจกรรมทางสังคมของคนในชุมชน

ทำนองเดียวกัน เมื่อชุมชนต้องการประชุมปรึกษาหารือ หรือระดมความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ โดยใช้การสื่อสารที่เป็นทางการ เช่น การประชุมเครือข่ายชุมชนเขาหลวง เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2546 มีเสียงสะท้อนจากชุมชนที่เข้าร่วมประชุม ประการหนึ่ง คือ การที่มีโอกาสได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชุมชนอื่น ช่วยให้เกิดมุมมองทางความคิดที่แตกต่าง สามารถปรับใช้ ในการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนของตนเองได้ รวมทั้งช่วยเพิ่มศักยภาพตนเอง ทั้งในแง่วิธีคิดอย่างเป็นระบบ การกล้าพูดกล้าแสดงออกอย่างเป็นเหตุเป็นผล และยังส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนได้พบปะพูดคุยกันบ่อยขึ้น จากที่เมื่อก่อนต่างคนต่างอยู่ และจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมของผู้วิจัยพบว่าชาวบ้านผู้เข้าร่วมประชุม มีความกระตือรือร้น ช่วยกันพูดและอธิบายสะท้อนสถานการณ์ในปัจจุบันของการท่องเที่ยวในชุมชนตนเอง ทำให้เห็นว่า การสื่อสารของคนกลุ่มนี้เป็นไปอย่างเข้มข้น ระดับของการมีส่วนร่วมในการสื่อสารมีค่อนข้างมาก อาจกล่าวได้ว่า เวทีการประชุม เป็นช่องทางการสื่อสารอย่างเป็นทางการที่สำคัญ ที่จะทำหรือช่วยให้ภารกิจต่าง ๆ ของชุมชน สามารถดำเนินไปได้

แม้ว่าข้อค้นพบจากงานวิจัยของ นพรัตน์ มุณีรัตน์ (2541) เรื่อง "การสื่อสารในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนคีรีวง อ.ลานสกา จ.นครศรีธรรมราช" สรุปว่ารูปแบบการสื่อสารที่ปรากฏขึ้นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนคีรีวง มี 4 รูปแบบ คือ (1) การสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการ (2) การสื่อสารทางที่เป็นทางการและมีปฏิริยาโต้ตอบมาก (3) การสื่อสารสองทางที่เป็นทางการแต่มีปฏิริยาโต้ตอบน้อย และ (4) การสื่อสารทางเดียวที่ไม่เป็นทางการ หากแต่โดยภาพรวมของวิธีการสื่อสารของชุมชนรอบเขาหลวงที่ปรากฏ จะเห็นว่า ชาวบ้านมีวัฒนธรรมการสื่อสารที่พึ่งพาหรือใช้การสนทนาพูดคุยเป็นสื่อหลัก และเป็นสื่อที่ใช้ในการดำเนินชีวิตทางสังคมทุก ๆ ด้าน ทั้งที่เป็นทางการ (การประชุม) และไม่เป็นทางการ (การพูดคุยในชีวิตประจำวัน) ซึ่งรูปแบบการสื่อสารแบบนี้ มีข้อดีคือ เกิดขึ้นได้ง่าย ไม่ซับซ้อน มีความเป็นธรรมชาติ ผู้สื่อสารมีส่วนร่วมได้มาก เป็นการสื่อสารสองทาง ที่มีความรวดเร็วและมีลักษณะสร้างสรรค์ ที่สำคัญคือ สื่อแบบนี้ เป็นช่องทางการสื่อสารที่ใช้ได้ผลดีเสมอมา ในการดำเนินกิจกรรมทางสังคม (ศรีธรรม โรจนสุพจน์และคณะ, 2546: หน้า 13-14)

ประเด็นที่น่าสนใจที่เป็นค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้ นอกเหนือจากการสื่อสารในชุมชน ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังมีการสื่อสารอีกลักษณะหนึ่ง ที่เกิดขึ้นในการจัดการด้านการท่องเที่ยวที่เขาลวง คือ เป็นการสื่อสารระหว่างชุมชนรอบเขาลวงกับสังคมภายนอก ที่เรียกว่า "การสื่อสารในลักษณะเครือข่าย" จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า ผู้แทนชมรมหรือแกนนำชาวบ้าน ได้มีโอกาสเดินทางเป็นครั้งคราว ออกไปพบปะกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลภายนอก เช่น ได้เข้าร่วมเวทีเสวนา การไปอบรมนักสื่อความหมายธรรมชาติ หรือไปเล่าประสบการณ์ให้กับชุมชนอื่นได้รับทราบ ช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ โดยแบ่งปันประสบการณ์และเจือจางทรัพยากรทางความคิดด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังจะเห็นได้จากการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายของชุมชนท่องเที่ยวภาคใต้ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนท้องถิ่นไม่ให้ล่มสลายเพราะถูกแย่งชิงทรัพยากรและถูกรอบงำจากกระแสวัฒนธรรมภายนอก ดังนั้นการสื่อสารในลักษณะเครือข่าย จึงเป็นยุทธวิธีที่สำคัญสำหรับการจัดการท่องเที่ยวของชาวบ้านที่ไม่ควรมองข้าม

เนื่องจากการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นการสื่อสารที่สามารถเสริมพลังให้แก่ผู้สื่อสารได้ โดยเนื้อหาของสื่อสารแบบนี้ จะต้องเป็นสารหรือมีเนื้อหาที่สอดคล้องทั้ง ในแง่ประเด็นและวิถีชีวิตชุมชน สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชน และมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ชุมชนสามารถนำเนื้อหาของสารดังกล่าว มาจัดการกับชีวิตตนเองได้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2546 :หน้า 13) ซึ่งผู้ส่งสารอาจเลือกนำเสนอเนื้อหาสาร ที่เป็นแนวทางเชิงลบ เช่น ใช้ความน่ากลัวเป็นแนวทางในการนำเสนอข้อมูล เพื่อสร้างความอ่อนไหวทางอารมณ์ให้กลุ่มเป้าหมาย โดยการนำความน่ากลัวมาใช้เพื่อบอกเล่าความรุนแรงของผลที่เกิดขึ้น อาทิ กรณีผู้เฒ่าผู้แก่ บอกเล่าผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่และซุงถล่ม เพื่อให้ลูกหลานได้สำนึกในภัยพิบัติทางธรรมชาติ และตระหนักในเรื่องการอนุรักษ์ดูแลรักษาผืนป่าเขาลวง ส่วนแนวทางเชิงบวกชาวบ้านจะหลีกเลี่ยงการตำหนิ แต่จะแสดงพฤติกรรมให้เห็นเป็นตัวอย่างเพื่อชักชวนเป้าหมายไม่ให้กระทำพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ กรณีการทิ้งขยะไม่เป็นที่ของนักท่องเที่ยว ชาวบ้านจะไม่ตำหนิหรือตักเตือน แต่จะมองและเก็บขยะมาทิ้งให้เห็นเป็นตัวอย่างทว่าหากลูกหลานหรือผู้นำทางกระทำเอง บุคคลซึ่งเป็นที่เคารพนับถือหรือได้รับการยอมรับในชุมชน อาทิ ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ ประธานชมรม ผู้นำทางความคิด ฯลฯ จะเข้ามาทำหน้าที่พูดตักเตือนแทน เพื่อให้ผู้กระทำผิดเกิดการสำนึก และนำข้อตักเตือนไปประกอบการตัดสินใจและประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้องต่อไป เป็นต้น

โดยยุทธวิธีการสื่อสารที่ปรากฏในชุมชนทั้งหมดนี้ มีความคล้องจองกับแนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมเกือบทุกกระบวนการสื่อสาร ซึ่งการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมดังกล่าวนี้ ถูกจัดให้เป็นตัวแปรสำคัญที่ช่วยสนับสนุนให้การท่องเที่ยว

เชิงนิเวศประสบความสำเร็จได้ประการหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากความเป็นเจ้าของพื้นที่ทำให้ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ ย่อมรู้ว่าชุมชนตนเองมีศักยภาพเพียงใดในการรองรับ และจัดการเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชาวบ้านในท้องถิ่นจะรู้ถึงจุดแข็งและจุดอ่อนของชุมชน ทำให้สามารถดำเนินการบริหารจัดการได้อย่างถูกวิธี ซึ่งการให้ความสำคัญกับบทบาทในการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น สามารถสร้างพลังอำนาจในการต่อรอง (นำชัย ทนุผล และคณะ อ่างใน กุลวัฒน์ ศรีอินทร์งาม, 2547) และสามารถช่วยให้ประชาชน บริหารจัดการและควบคุม ทรัพยากรรวมทั้งการตัดสินใจในกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อตนเองได้

3. ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชุมชนรอบเขาหลวงปรารถนา

จากผลการวิจัย พบว่า ภาพลักษณ์ในอนาคตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวงที่ชุมชนปรารถนาจะเกิดขึ้น คือ เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ที่เกิดขึ้นจากคนในชุมชนเอง ในทิศทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและเป็นไปเพื่อชุมชนใน 4 บริบท คือ

3.1 บริบทของพื้นที่แหล่งทรัพยากรที่หลากหลายของชุมชน

จะมีการผสมผสานแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับธรรมชาติ มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่เป็นหลัก โดยต้องการให้ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นเกิดจิตสำนึก และมีความภาคภูมิใจในความเป็นชุมชนของตน สามารถอธิบายให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้ และเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นว่ามีความสวยงามและมีคุณค่าอย่างไรบ้าง รวมไปถึงการให้ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกันด้วย

3.2 บริบทของการจัดการ

จะเป็นการจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน อย่างมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ซึ่งจะเป็นการจัดการแบบยั่งยืนที่ครอบคลุมเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการต่อสิ่งแวดล้อม ป้องกันและควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต โดยเน้นการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับธรรมชาติในฐานะเป็นวิถีชีวิตที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน

3.3 บริบทของกิจกรรม

จะยังคงเป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนัก และปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว คนในท้องถิ่นและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งนอกจากจะดำเนินการโดยจัดตั้งเป็นชมรมหรือกลุ่มอนุรักษ์ในแต่ละชุมชนเพื่อนำเที่ยวแล้ว ชุมชนควรมีการรวมตัวกันของชุมชนหลาย ๆ แห่งสร้างเป็นเครือข่าย โดยจัดเป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวหรือการจัดการทรัพยากรร่วมกัน

3.4 บริบทของการมีส่วนร่วมของชุมชน

จะยังคงให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ โดยเริ่มต้นจากชาวบ้านจนถึงองค์กรการปกครองท้องถิ่น เช่น อบต. เพื่อประโยชน์อันพึงเกิดขึ้นของท้องถิ่น ในมิตินี้หมายความว่ารวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทนโดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผลประโยชน์ดังกล่าวได้กลับมาบำรุงดูแลรักษา และจัดการแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น

จากกรอบแนวคิดเรื่องภาพลักษณ์ที่พึงปรารถนาในอนาคต แม้จะไม่มีเกณฑ์มาตรฐานว่าจะต้องทำอะไร แต่เมื่อมองจากมุมมองของวิถีคิดและจุดยืนที่ชัดเจนของชาวบ้านรอบเขาหลวง ที่ขอเป็นผู้กำหนดภาพอนาคตการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้ง 4 บริบทด้วยตนเอง ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ของชุมชน ด้านการจัดการท่องเที่ยวในทิศทางของการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยการมุ่งเน้นให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญ ในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว และยึดเอาความต้องการที่แท้จริงของชุมชนเป็นที่ตั้ง แล้วจะดำเนินการไปสู่เป้าหมายที่ชุมชนต้องการ คือ การนำไปสู่การร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านในชุมชนที่จะช่วยกันอนุรักษ์และคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งรักษาไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม และภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นไว้ให้เกิดความยั่งยืนชั่วลูกหลาน

ดังนั้น ภาพของ"การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน" ซึ่งเป็นภาพลักษณ์อนาคต ในทัศนะของชาวบ้านรอบเขาหลวง น่าจะเป็นภาพของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมให้ชุมชนได้ใช้สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร และปกป้องรักษาทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น รวมทั้งนำฐานทรัพยากรดังกล่าว มาจัดการให้เป็นทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชน โดยพยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้

เกิดผลกระทบต่อทั้งชุมชนและสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันก็มีการคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติด้วย

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยเชื่อมั่นว่า หากชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวง มีมุมมองที่ชัดเจน และพยายามเข้าใจถึงองค์ประกอบที่แท้จริงของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้ง 4 ประการ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ก็จะสามารถดำเนินไปได้อย่างถูกต้องตามหลักปรัชญาของตนเองในการที่จะช่วยแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งยังสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งได้เช่นกัน อย่างไรก็ตาม ในอนาคตข้างหน้าของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนรอบเขาหลวง จะเกิดผลเป็นรูปธรรมหรือไม่ ทุกสิ่งล้วนขึ้นอยู่กับจิตสำนึก ความคิดและการตัดสินใจของคนในชุมชนเอง เพราะทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นสมบัติของคนในท้องถิ่น การจะรักษาหรือจะใช้ให้หมดคุณค่าไปในเวลาสั้น ๆ ย่อมขึ้นอยู่กับชุมชน ที่จะไม่ยอมปล่อยให้กระแสใด ๆ มาชี้นำ และหากชุมชนต้องการให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นทางเลือกที่แท้จริงของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ชาวบ้านทุกคนในท้องถิ่นต้องร่วมมือกันสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากข้อค้นพบในประเด็นภาพลักษณ์อนาคตด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ชุมชนรอบเขาหลวงปรารถนาจะเกิดขึ้น พบว่า ในอนาคตการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวง จะเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า ในทางปฏิบัติ ควรจะได้มีการกำหนดทิศทางทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยรวบรวมจากข้อเสนอแนะของคนในชุมชน นักวิชาการที่เกี่ยวข้องและของผู้วิจัยเอง ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1) การจะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวรอบเขาหลวง ชุมชนจะต้องคำนึงถึงศักยภาพความสามารถในการรองรับของพื้นที่ กฎระเบียบที่เกี่ยวข้องอย่างเข้มแข็ง และต้องอยู่ภายใต้กรอบของการอนุรักษ์ และการพัฒนาอย่างยั่งยืนเช่นจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว และการกำหนดระยะเวลาการท่องเที่ยวที่ต้องเป็นไปตามฤดูกาล ดำเนินการบนวิถีชีวิตไม่ใช่ธุรกิจ โดยคำนึงถึงขีดความสามารถและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวที่จะรองรับได้ โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่มีความอ่อนไหวของระบบนิเวศ รวมถึงการจัดให้มีทางเลือกต่าง ๆ เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวได้รับ

การฟื้นฟูเช่นในฤดูฝนควรให้พื้นที่ป่าได้รับการพักฟื้นตัวเอง เป็นต้น

2) มีการกำหนดสัดส่วนรายได้ที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อนำมาใช้ในการดูแลรักษาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว สำหรับการจัดการกับสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวนั้นควรมีมาตรการเตรียมการป้องกัน และควบคุมปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน ที่คาดว่าจะอาจเกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยวได้

3) การกำหนดทิศทางและมาตรการส่งเสริมพัฒนาการท่องเที่ยว จะต้องสอดคล้องกับบริบทของชุมชน ทั้งในด้านสภาพสังคมสภาพเศรษฐกิจพื้นฐานศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่ชุมชนมีอยู่

4) แหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีการจัดการสภาพแวดล้อมให้อยู่ในระดับมาตรฐานที่ดี เช่น ระบบการจัดการกับน้ำเสีย ขยะมูลฝอย และสิ่งปฏิกูลที่ถูกสุขลักษณะ รวมทั้งควบคุมคุณภาพ อากาศและเสียง

2. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแหล่งข้อมูลความรู้ที่ชุมชนสามารถนำมาจัดการกับการท่องเที่ยวในชุมชน

แม้ว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะเป็นเพียงส่วนประกอบหนึ่งของชุมชนรอบเขาหลวง หากเมื่อชุมชนมีความมุ่งมั่นที่จะดำเนินการด้านการท่องเที่ยวแล้ว ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ชุมชนจำเป็นต้องพึ่งพาแหล่งข้อมูล ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อนำความรู้เหล่านี้มาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม ดังที่ปรัชญากรณีย์ ไชยคช (2546) ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ ดังนี้

1) การเรียนรู้ภายในชุมชน

การเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชนที่จะจัดการกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องเริ่มจากการเรียนรู้ภายในของชุมชนก่อน จนเกิดความเข้าใจว่าชุมชนมีเป้าหมายที่จะดำเนินการอย่างไร ชุมชนจะได้อะไรจากการดำเนินการ โดยที่คนในชุมชนต้องจัดประชุมร่วมปรึกษาหารือ กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายให้ชัดเจน เมื่อเกิดความชัดเจนทั้งนโยบายและเป้าหมายแล้ว ขั้นต่อไป ชุมชนจะต้องอาศัยพันธมิตร หรือเครือข่ายที่เกี่ยวข้องมาร่วมกันจัดการให้เกิดเป็นรูปธรรม

2) หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินกิจกรรมใดๆ ที่ชุมชนจะริเริ่ม หรือดำเนินการที่จะก่อให้เกิดความผูกพันต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยั่งยืน การกำหนดมาตรฐาน มาตรการบังคับใช้ตามกฎหมายเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น และสิ่งแวดล้อมให้มีคุณภาพเพื่อให้ได้มาตรฐานสากลแล้ว หน่วยงานภาครัฐจำเป็นต้องเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ประเด็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหน่วยงานที่จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องโดยตรงที่สำคัญคือ หน่วยงานของรัฐในพื้นที่ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) เป็นต้นหน่วยงานเหล่านี้ มีอำนาจตามหน้าที่ มีกฎหมายที่มีผลบังคับใช้และมีงบประมาณที่จะดำเนินการ

ดังนั้น การพัฒนาใดๆ ที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชน จะต้องนำเสนอและผ่านการเห็นชอบหรือร่วมหารือกับหน่วยงานเหล่านี้ กระทั่งหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวโดยตรง คือ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (กก.) และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ซึ่งมีภาระหน้าที่หลักต่อการพัฒนา อนุรักษ์ฟื้นฟู และส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ดำเนินการโดยชุมชน จึงเป็นอีกโจทย์หนึ่งที่ ททท. จะเข้ามาเกี่ยวข้องโดยตรงในการจัดทำแผนปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นับเป็นอีกภารกิจหนึ่งที่ ททท. ได้ดำเนินการเพื่อเพิ่มความชัดเจนให้กับชุมชนที่จะดำเนินการด้านการท่องเที่ยว บทเรียนและประสบการณ์เหล่านี้ ชุมชนต้องเรียนรู้เอง เพื่อนำมาเป็นองค์ความรู้ และฐานข้อมูลในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนตนเอง

3) สถาบันการศึกษาในพื้นที่

สถาบันการศึกษาในพื้นที่ เป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ที่สำคัญของชุมชนเกือบทุกสาขา รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้วย การพัฒนาหลายๆ โครงการที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ของประเทศเกิดความผิดพลาด การขัดแย้งและต่อต้านทำให้โครงการต่าง ๆ ไม่สัมฤทธิ์ผลตามกำหนด อันสืบเนื่องมาจากการขาดคำแนะนำ หรือปรึกษาจากสถาบันการศึกษา หรือนักวิชาการที่มีความชำนาญเฉพาะสาขา การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นสาขาวิชาหนึ่ง ที่ต้องอาศัยองค์ความรู้เฉพาะด้านในการพัฒนา ความผิดพลาดที่เกิดขึ้น เช่น การพัฒนาบ่อน้ำร้อน โดยอาศัยความเข้าใจของผู้บริหารในท้องถิ่นของตำบลนบพิตำ (พื้นที่โครงการชุมชนกรุงชิง) ถือเป็นบทเรียนสำคัญที่ชุมชนได้รับ เนื่องจากผลของการพัฒนาที่ขาดองค์ความรู้ทางด้านวิชาการ ทำให้แหล่งท่องเที่ยวได้รับผลกระทบ และไม่มีนักท่องเที่ยวเดินทางไปท่องเที่ยว สถาบันการศึกษาและนักวิชาการจึงถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่จะเติมเต็มองค์ความรู้ให้กับชุมชน ได้เรียนรู้และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้

4) ภาคเอกชน

หลังจากที่ชุมชนได้จัดตั้งองค์กรชุมชนเตรียมความพร้อมที่จะนำเสนอรูปแบบของการท่องเที่ยวแล้ว ภาคเอกชนถือว่ามีความสำคัญต่อชุมชนที่จะช่วยเชื่อมต่อกับภาคการตลาดที่จะนำสินค้าและกิจกรรมออกสู่การเรียนรู้ของผู้บริโภค อาจกล่าวได้ว่า จุดอ่อนของชุมชนหลาย ๆ ชุมชน ที่ดำเนินการด้านการท่องเที่ยว คือ การตลาด ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ชุมชนยังขาดความเข้าใจต่อการจัดการ ภาคเอกชน ซึ่งมีความชำนาญ สามารถช่วยประสานประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับชุมชนได้ นอกจากนี้ยังรวมถึงบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ด้วย นอกจากหน่วยงานที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ความรู้ที่ชุมชนควรเรียนรู้ในการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ยังรวมถึงความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยว การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมการบริการ การตลาด ประชาสัมพันธ์ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งชุมชนต้องรู้ศักยภาพตัวเองและอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการบริหารที่ดีด้วย

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ถือเป็นบทเรียนใหม่สำหรับผู้วิจัย นับเป็นครั้งแรกที่ได้ทำงาน และมีประสบการณ์ร่วมกับชาวบ้านในชุมชนรอบเขาหลวงจริง ๆ จากการพบปะ พูดคุย และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้าน ผู้วิจัยได้ค้นพบถึงศักยภาพของชาวบ้านในชุมชนอยู่หลายประการ ซึ่งถ้าจะมีการวิจัยในโอกาสต่อไป ผู้วิจัยมีความเห็นว่า โจทย์การวิจัยนั้น ควรจะมาจากความต้องการและให้โอกาสคนในชุมชนเข้าร่วมวิจัย เพราะแต่ละชุมชนมีความต่างที่หลากหลายและมีประเด็นที่น่าสนใจศึกษาอีกมากมาย โดยศึกษาเจาะลึกลงไปในแต่ละชุมชน ซึ่งน่าจะได้ทั้งองค์ความรู้ใหม่ และช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ในเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนได้อีกทางหนึ่งซึ่งการวิจัยครั้งนี้ ได้บุกเบิกพอเป็นแนวทางในเบื้องต้น

บรรณานุกรม

- กองอนุรักษ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2545). แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: บริษัท อัลซา จำกัด.
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2542). รายงานผลการวิจัย โครงการวิจัยเพื่อประมวลองค์ความรู้ เรื่องระบบการสื่อสารเพื่อชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2546). อีกครั้งกับเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม. เอกสารแจกในงานประชุมวิชาการ 25 ปี นิเทศศาสตร์พัฒนาการ: บทบาทและทิศทางต่อสังคมไทย. หน้า 13
- เกศสุดา สิทธิสันติกุล. (2546). เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภาคใต้...กับทิศทางข้างหน้า. สืบค้นเมื่อ 22 พฤศจิกายน 2546,
จาก <http://cvt.vijai.org/project.htm>
- เกศสุดา สิทธิสันติกุล. (2547). บทบาทสถาบันการศึกษากับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. สืบค้นเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2547,
จาก http://www.vijai.org/activity/page_show.cgi?link_no=94&page_no=1
- กุลวัฒน์ ศรีอินทร์งาม. (2547). การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: เครื่องมือเพื่อการพัฒนาและพิทักษ์สิ่งแวดล้อม. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2547,
จาก http://www.gvc.tu.ac.th/rural_study/kul.htm#_ftnref1
- โครงการประสานกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงนิเวศภาคใต้ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2546, 26-27 มิถุนายน). เอกสารประกอบการสัมมนาเวทีนำเสนอความก้าวหน้าของเครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้. ณ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

จิตติมา สุขผลิน. แนวทางการกำหนดแผนประชาสัมพันธ์งานการท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับ
ปัจจัยด้านวัฒนธรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และ
สื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539

ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์ . (2547). การระดมพลังทางสังคมกับการสื่อสารด้วยการปฏิบัติ. สืบค้นเมื่อ
13 กุมภาพันธ์ 2547,
จาก <http://www.thaicivicnet.com/social%20mobilization.htm>

นิติตปริญญาโทสาขาสังคมวิทยาประยุกต์ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์. “โครงการฝึกภาคสนามของนิติตปริญญาโทสาขาสังคมวิทยา
ประยุกต์ เรื่อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ณ อุทยานแห่งชาติเขาหลวง.” ม.ป.ท.
2541. (เอกสารอัดสำเนา)

นำชัย ทนุผล และคณะ. (2543). รายงานผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศในชุมชนบ้านโป่ง ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทรายจังหวัดเชียงใหม่.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, หน้า40-42.

ปารีชาติ สถาปิตานนท์. (2546, 13 พฤษภาคม). การสื่อสารเพื่อชุมชน: จากกรอบคิดเชิง
บูรณาการสู่กระบวนการวิจัย. เอกสารประกอบการอบรมสัมมนาในหัวข้อ
“กระบวนการวิจัยชุมชน” ในโครงการพัฒนานักวิจัยเพื่อชุมชน ณ มหาวิทยาลัย
กรุงเทพ วิทยาเขตกล้วยน้ำไท.

ปารีชาติ สถาปิตานนท์. (2546). การสื่อสารด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม. เอกสารแจกใน
งานประชุมวิชาการ 25 ปี นิเทศศาสตร์พัฒนาการ: บทบาทและทิศทางต่อสังคมไทย.
หน้า 4-10

ปารีชาติ สถาปิตานนท์ สโรบลและคณะ. (2544). เอกสารประกอบการประชุมเชิงวิชาการ
“การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อชุมชน”. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. หน้า 7

ปรีดา แต่อารักษ์ และคณะ. (2543). รายงานการวิจัยเรื่องภาพลักษณ์และกลยุทธ์การ
พัฒนาโรงพยาบาลชุมชนในสองทศวรรษหน้า: มุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิ.
สถาบันพระบรมราชชนก สำนักนโยบายและแผนสาธารณสุข กองสาธารณสุขภูมิภาค
สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข กันยายน.

ปรีดา ยนต์พิเศษ. (2541). การศึกษาภาพลักษณ์ขององค์การพัฒนาเอกชนต่อการสร้าง
จิตสำนึกของประชาชน ศึกษาเฉพาะกรณีสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. วิทยา
นิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปรัชญากรณ์ ไชยคช. (2546). ชุมชนกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. สืบค้นเมื่อ 22 พฤศจิกายน
2546, จาก <http://www.tat.or.th/ecotourism/>

พจนา สวนศรี. "โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ". จุลสารท่องเที่ยว ททท. (ปีที่
17 เล่มที่ 1 มกราคม-มีนาคม 2541) กรุงเทพฯ ฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
หน้า 16

พรทิพย์ พิมลสินธุ์. (2540). ภาพพจน์นั้นสำคัญยิ่ง: การประชาสัมพันธ์กับภาพพจน์.
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ ฯ

พัชริน ดำรงกิตติกุล. (2546). เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการการวิจัยและ
พัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในท้องถิ่น. สำนักงานสภาสถาบัน
ราชภัฏ

พัชรี สีโรรสและคณะ. (2546). คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพฯ ฯ: มูลนิธิ
ปริญญาโทนักบริหารธุรกิจ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วีระศักดิ์ กิติวัฒน์. (2546). เทคนิคการบริหารแบบมีส่วนร่วมเพื่อการลิขิตอนาคต. จุลสาร
พัฒนาข้าราชการพลเรือน กรกฎาคม-กันยายน 2546 ปีที่ 22 ฉบับที่ 3 หน้า
20-27.

มณีรัตน์ มณีวงศ์. (2541). การสื่อสารในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน
คีรีวง อ.ลานสกา จ.นครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาเกษตรศาสตร์พัฒนาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์. (2544). รายงานฉบับสมบูรณ์การศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บท
การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา
ชุมชนกรุงชิง ตำบลกรุงชิง กิ่งอำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช

รณกร ตีรกานนท์. “มุมมองของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน”. ข่าวสารป่า
(ปีที่ 5 ฉบับที่ 11 กันยายน 2541), ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่ง
เอเชียและแปซิฟิก, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, สถาบัน. (2540). รายงานสรุปการดำเนิน
การเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ.
กรุงเทพมหานคร: กองบริการที่ปรึกษา ศูนย์บริการวิชาการ สถาบันวิจัยวิทยา
ศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2540). รายงานสรุปผลการ
ดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ.
กรุงเทพ ฯ: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.

สินธุ สโรบล. (2546). การท่องเที่ยวโดยชุมชน: แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาค
เหนือ. เชียงใหม่. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค.

เสน่ห์ จามริก. (2546). ชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการความรู้โดยอิสระ. (งานวิจัยเพื่อ
ท้องถิ่นกับกระบวนการทางสังคม ในการประชุมประจำปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ครั้งที่ 2 ปี 2545 เมื่อวันที่ 28-29 พฤศจิกายน 2546 ณ โรงแรมภูคำ จ.เชียงใหม่)
โดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค.เชียงใหม่. วนิดาเพรส
หน้า 5

สัมภาษณ์พิเศษ.(2544). ท่องเที่ยวนครศรีฯ มีจุดขายได้หลายรูปแบบทั้งเชิงศิลปวัฒนธรรม
ธรรมชาติและ ไปจนถึงการเกษตร. สาร อบจ. นครศรีธรรมราช ปีที่ 2 ฉ. 14
(สิงหาคม 2544) หน้า 2-3

สาทิส สุขผ่องศรี. (2543). แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนคีรีวง
อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ปริญญาการวางแผนภาค
และเมืองมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานโครงการจัดทำแผนแม่บทและการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์
ป่า กรมป่าไม้. (2540). ข้อมูลพื้นฐานแผนแม่บทการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติ
เขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช. ม.ท.ป.

ศรีธรรม์ โรจนสุพจน์และคณะ.(2546). การสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน
ห้วยแก้ว จังหวัดเชียงใหม่. เอกสารแจกในงานประชุมวิชาการ 25 ปี นิเทศ
ศาสตร์พัฒนาการ: บทบาทและทิศทางต่อสังคมไทย. หน้า 13-15

หลักการประชุมคั่นหาอนาคต. (2546). จัดโดยสมาคมธุรกิจการท่องเที่ยวจังหวัด
นครศรีธรรมราช ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการจังหวัดนครศรีธรรมราช
และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคใต้ เขต 2 เอกสารประกอบการ
ประชุมคั่นหาอนาคต:ยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยวเมืองนคร. 24-25 ตุลาคม
2546 โรงแรมขอนแก่นบีช

หน่วยประสานกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ สำนัก
งานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2546, 17 กรกฎาคม). เอกสารประกอบการ
ประชุมเครือข่ายชุมชนเขาหลวง จ. นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 2/ 2546 ณ ชมรม
บ้านมนุษยชาติ

อุทัย ทักษิณธรรม. (2542). การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในท้องถิ่น กรณีศึกษา หมู่บ้าน
คีรีวง ต.กำโลน อ.ลานสกา จ.นครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ปริญญาการวางแผน
ภาคและ เมืองมหาบัณฑิต สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ภาคผนวก
รูป
๓

ภาคผนวก ก

แบบสอบถาม

ชื่อ-สกุล.....
ชื่อชุมชน.....
อาชีพ.....

คำชี้แจง

แบบสอบถามฉบับนี้ เป็นแบบสอบถามสำหรับการวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการสื่อสารเพื่อกำหนดภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนรอบเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช” ซึ่งได้มาจากสัมภาษณ์สมาชิกชุมชนวังลุง ชุมชนคีรีวง ชุมชนพรหมคีรี ชุมชนกรุงชิง ชุมชนข้างกลาง และชุมชนพิปูน รวมถึงการสังเกต จากการที่ผู้วิจัยได้มีประสบการณ์ตรงในการเดินป่าเขาหลวงร่วมกับชมรมอนุรักษ์ฯ บ้านวังลุง ด้วย ซึ่งในครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม เพื่อยืนยันคำตอบ โดยลักษณะของแบบสอบถามและวิธีตอบแบ่งเป็น 3 ตอน และท่านสามารถแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ เพิ่มเติมได้ในตอนท้ายของแบบสอบถามแต่ละตอน

ตอนที่ 1 เป็นแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนรอบเขาหลวงในปัจจุบัน โปรดใส่เครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ท่านต้องการตอบ

ข้อความ

ยืนยันคำตอบ

ไม่ยืนยันคำตอบ

ไม่แน่ใจ

1. เขาหลวงเป็นพื้นที่ที่มีขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับสูงแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติหลายแหล่ง ส่วนใหญ่ชุมชนจะเป็นผู้บุกเบิกและพัฒนา
2. วิธีการปฏิบัติต่อพื้นที่ท่องเที่ยวของคนในชุมชน อยู่บนแนวคิดของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสำคัญ
3. การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนรอบเขาหลวง มีลักษณะการดำเนินงานในรูปแบบขององค์กรชาวบ้าน เช่น ชมรม หรือกลุ่มอนุรักษ์

ข้อความ

ยืนยันคำตอบ

ไม่ยืนยัน
คำตอบ

ไม่แน่ใจ

4. วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งองค์กรชุมชน โดยทั่วไป เพื่อต้องการส่งเสริมการอนุรักษ์และการหาแนวทางความร่วมมือในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เช่น การออกกฎระเบียบ ข้อกำหนดต่าง ๆ เพื่อให้ชาวบ้านและนักท่องเที่ยวเป็นแนวทางปฏิบัติ รวมถึงการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ด้วย แม้จะมีระดับความเข้มข้นต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ แต่โดยรวมแล้วคือ มุ่งสู่การจัดการที่ยั่งยืน
5. การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนรอบเขาหลวง เป็นการสร้างโอกาสให้คนในชุมชนได้ฝึกฝนเรียนรู้เรื่อง การจัดการท่องเที่ยว ระบบนิเวศในท้องถิ่น เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปแลกเปลี่ยนและ เรียนรู้กับนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม
6. ทุกชุมชนรอบเขาหลวง มีความตื่นตัวและสนใจ เรื่อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีการทำกิจกรรมจริง แต่มีระดับของการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ต่างกัน บางพื้นที่ขาดการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือประสานงานกัน
7. การมีส่วนร่วมของชุมชนรอบเขาหลวงโดยตรง กับ กิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน คือ การเป็นสมาชิกชมรมอนุรักษ์ หรือกลุ่มท่องเที่ยวต่าง ๆ รับรู้ข้อมูล ข่าวสาร มีการประชุมกันเป็นประจำ
8. การมีส่วนร่วมของชุมชนทางอ้อม คือ ชาวบ้านมีสิทธิเป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยว แต่ยังไม่เข้ามาทำกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยตรง คอยรับฟัง รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน แล้วออกมาแสดงความรู้สึกนึกคิดบ้างเป็นครั้งคราว เช่น ในการประชุมหมู่บ้านประจำเดือน การสนทนาระหว่างชาวบ้านกันเองในร้านน้ำชากาแฟ หล้า หรือตลาด

ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ

ตอนที่ 2 เป็นวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนรอบเขาหลวงเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
โปรดใส่เครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ท่านต้องการตอบ

ข้อความ	ยืนยัน คำตอบ	ไม่ยืนยัน คำตอบ	ไม่แน่ใจ
1. การมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลของชุมชน			
1.1 ในชุมชนของท่านมีการกระจายข่าวและเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวให้ชาวบ้านได้รับรู้ ด้วยการใช้ออกกระจายข่าว จดหมายข่าว การบอกปากต่อปากกับคนในชุมชน			
1.2 ชาวบ้านและคนหนุ่มสาวในชุมชนได้เข้าร่วมอบรมหรือฝึกฝน และเรียนรู้เรื่องการท่องเที่ยว และระบบนิเวศของท้องถิ่น สามารถนำนักท่องเที่ยวเดินป่าศึกษาธรรมชาติได้			
1.3 การปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์หรือหวงแหนธรรมชาติให้กับลูกหลาน คนในชุมชนมักใช้วิธีการ บอกเล่าเรื่องราวที่เป็นอุทาหรณ์จากเหตุการณ์จริง ที่เคยมีประสบการณ์มาก่อน			
1.4 ในการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน มักมีวาระเพื่อชี้แจงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ			
1.5 การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนส่วนใหญ่จะใช้วิธีการการบอกปากต่อปากของนักท่องเที่ยว และจัดทำแผ่นพับ บางชุมชนได้ทำเว็บไซต์เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว สำหรับชุมชนที่มีความพร้อมอาจมีการจัดนิทรรศการตามเทศกาลงานประจำปีของจังหวัด หรืออำเภอ			

ข้อความ

ยืนยัน
คำตอบ

ไม่ยืนยัน
คำตอบ

ไม่แน่ใจ

2. การมีส่วนร่วมในการรับฟังความคิดเห็นของชุมชน

2.1 ในชุมชนมีการพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกันบ่อย ทั้งในร้านน้ำชา กาแฟ วงเหล้า ตลาดหรือที่ลานวัด

2.2 กลุ่มชาวบ้านที่เป็นสมาชิกของชมรมการท่องเที่ยว ฯ ได้พูดคุยเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับชาวบ้านที่ไม่ได้เป็นสมาชิกอยู่เรื่อย ๆ

2.3 หน่วยงานภายนอก เช่น ททท. มวลัยลักษณ์ ฯลฯ เข้ามาขอความร่วมมือจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การอบรม ประชุม หรือการวิจัยด้านการท่องเที่ยวร่วมกับชุมชนบ่อย ๆ

3. การมีส่วนร่วมแบบปรึกษาหารือของชุมชน

3.1 ชาวบ้านในชุมชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะ ทั้งการดำเนินการ การแก้ไขปัญหา เรื่องการท่องเที่ยวของชุมชน ฯลฯ ร่วมกัน โดยใช้วิธีการประชุม ที่ทุกคนสามารถเข้าร่วมได้

3.2 บางครั้งชาวบ้าน สามารถแสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะ ในเรื่องดำเนินการ การแก้ไขปัญหาเรื่องการท่องเที่ยวของชุมชน ฯลฯ ด้วยการพบกันแบบไม่เป็นทางการ หรือการคุยกันนอกรอบได้

3.3 ชาวบ้านในชุมชนได้จัดตั้งชมรมหรือกลุ่มองค์กรท้องถิ่น เพื่อจัดกิจกรรมที่สนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในท้องถิ่น เช่น การขายสินค้าพื้นเมือง การจัดล่องแก่ง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ช่วยกระตุ้นให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมของชุมชน

ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ

ตอนที่ 3 เป็นข้อสรุปเกี่ยวเป้าหมายอนาคตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชุมชนร่วมกันกำหนด
โปรดใส่เครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ท่านต้องการตอบ

ข้อความ

ยืนยัน
คำตอบ

ไม่ยืนยัน
คำตอบ

ไม่แน่ใจ

ในอนาคตการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรอบเขาหลวง จะ

1. เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ที่มีพื้นที่ท่องเที่ยว เป็นแหล่งทรัพยากรอันหลากหลายของชุมชน มีเอกลักษณ์ เฉพาะถิ่น และยังคงให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ที่มีจุดมุ่งหมายให้ ชุมชนท้องถิ่นมีสำนึก และความภูมิใจในความเป็นชุมชนของตน สามารถอธิบายให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้ และเข้าใจในวิถีชีวิต ท้องถิ่นว่ามีคุณค่าอย่างไร รวมถึงการให้ชุมชนท้องถิ่นและนัก ท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ซึ่งกันและกันด้วย
3. เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน บนเงื่อนไขของการ จัดการที่มีความรับผิดชอบ ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและ สังคม มีการจัดการที่ยั่งยืน รวมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจั ดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยว อย่างมีขอบเขต โดยเน้นระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับธรรมชาติ ใน ฐานะเป็นวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงกัน
4. เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ที่มีการสร้างกิจกรรม การท่องเที่ยวที่เอื้อต่อการเรียนรู้ โดยมีการศึกษาเกี่ยวกับ สภาพแวดล้อม ระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นการ เพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความ ตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว และคนใน ท้องถิ่น

ข้อความ

ยืนยัน

ไม่ยืนยัน

ไม่แน่ใจ

คำตอบ

คำตอบ

5. เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ที่มีการรวมตัวกันของชุมชนหลาย ๆ แห่ง สร้างเป็นเครือข่ายการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวร่วมกัน เพื่อให้การบริหารและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีเป้าหมายในการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ สร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้อง ต่อนักท่องเที่ยว และคนในท้องถิ่น

6. เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบขั้นตอนการท่องเที่ยว เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นอย่างแท้จริง รวมถึงการยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน (รายได้) โดยมีเป้าหมายในการกลับมาดูแลรักษา และจัดการแหล่งท่องเที่ยว

ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ

ขอขอบพระคุณที่ให้ความร่วมมือ
สุรางคณา ณ นคร ผู้วิจัย

ภาคผนวก ข

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์และตอบแบบสอบถาม

1. นายสาโรจน์ คุณโลก
ชุมชนบ้านวังลุง
อาชีพ ทำสวน
2. นายสมหมาย ใจอ่อน
ชุมชนบ้านวังลุง
อาชีพ ทำสวน
3. ว่าที่ร.ต. นิคม ชูภาค
ชุมชนบ้านวังลุง
อาชีพทำสวน
4. นายไกรสร ทวีเมือง
ชุมชนบ้านวังลุง
อาชีพทำสวน
5. นายบัณฑิต แก้วสุวรรณ
ชุมชนบ้านวังลุง
อาชีพทำสวน
6. วรมิตร ใจอ่อน
ชุมชนบ้านวังลุง
อาชีพทำสวน
7. นายประเวท คุณโลก
ชุมชนบ้านวังลุง
อาชีพทำสวน

8. นายชัยอนันต์ แก้วสุวรรณ
ชุมชนบ้านวังลุ่ม
อาชีพทำสวน
9. นายสมใจ แก้วสุวรรณ
ชุมชนบ้านวังลุ่ม
อาชีพทำสวน
10. นายอำนาจ อันทรธิติ
ชุมชนบ้านวังลุ่ม
อาชีพค้าขาย ทำสวน
11. นายอำนาจ ณ พริ้ม
ชุมชนบ้านวังลุ่ม
อาชีพทำสวน
12. นางสาวนิตยา ปานวิเชียร
ชุมชนกรุงชิง
ลูกจ้างชั่วคราว อช.กรุงชิง
13. นายธงไชย ไชยสุวรรณ
ชุมชนกรุงชิง
ลูกจ้างชั่วคราว อช.เขาหลวง
14. นายนพรัตน์ นวลแป้น
ชุมชนกรุงชิง
ลูกจ้างชั่วคราว อช. เขาหลวง
15. นายนิตินัย เจริญศาสตร์
ชุมชนกรุงชิง
ลูกจ้างชั่วคราว อช.กรุงชิง

16. วิธิน พรหมเลิศ

ชุมชนกรุงชิง

อาชีพทำสวน

17. นายพงษ์ศักดิ์ คงสนิท

ชุมชนกรุงชิง

อาชีพทำสวน

18. นายปรีชา เชาวลิต

ชุมชนกรุงชิง

อาชีพทำสวน

19. นส.ขวัญจิตร ชันชุม

ชุมชนกรุงชิง

อาชีพทำสวน

20. ชัยณรงค์ สุประดิษฐ์

ชุมชนกรุงชิง

อาชีพทำสวน

21. เชาวลิต สิทธิฤทธิ์

ผู้จัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชุมชนกรุงชิง

22. วิกรณ์ แก้วคง

ชุมชนกรุงชิง

อาชีพทำสวน

23. นางจรุง ชมสวัสดิ์

ชุมชนคีรีวง

อาชีพทำสวน

24. นางจิราภรณ์ กิจผดุง
ชุมชนศิรวิง
เกษตรกร

25. นางสาวรุ่ง จรภิกส์
ชุมชนศิรวิง
อาชีพทำสวน

26. ดาราวรรณ พลบันทรัพย์
ชุมชนศิรวิง
อาชีพทำสวน

27. นายบำรุง ชำนะ
ชุมชนศิรวิง
เกษตรกร

28. นายไพโรจน์ เนาว์สุวรรณ
ชุมชนศิรวิง
อาชีพค้าขาย

29. นส.พนาวรรณ จารุพันธ์
ชุมชนศิรวิง
เกษตรกร

30. อติศักดิ์ ชำนง
ชุมชนศิรวิง
เกษตรกร

31. สุภิญญา บุญเฉลย
ชุมชนศิรวิง
อาชีพ รับจ้าง

32. นายวิรัตน์ วังวิเศษมงคล
ชุมชนพรหมคีรี
ลูกจ้างอุทยานแห่งชาติเขาหลวง (น้ำตกพรหมโลก)
33. นางสุพรรณณี ราชกิจ
ชุมชนพรหมคีรี
ลูกจ้างอุทยานแห่งชาติเขาหลวง (น้ำตกพรหมโลก)
34. นายสุทธิศักดิ์ การประสิทธิ์
ชุมชนพรหมคีรี
ลูกจ้างอุทยานเขาหลวง (น้ำตกพรหมโลก)
35. นายชัยวิทย์ ณ นคร
ชุมชนพรหมคีรี
ลูกจ้างอุทยานเขาหลวง (น้ำตกพรหมโลก)
36. นางอารี นาคนุกูล
ชุมชนพรหมคีรี
เจ้าหน้าที่ อุทยานแห่งชาติเขาหลวง (น้ำตกพรหมโลก)
37. นายเสกสรร งามผ่องใส
ชุมชนพรหมคีรี
อาชีพทำสวน
38. นายพิชิต สมชาติ
ชุมชนพรหมคีรี
อาชีพทำสวน
39. นางอมร กิจเกตุ
ชุมชนพรหมคีรี
อาชีพทำสวน

40. นายสุวรรณหลพ เราว์พ็อง
ชุมชนพรหมคีรี
อาชีพทำสวน
41. นายสุทัศน์ เฉลิมวรรณ
ชุมชนพรหมคีรี
อาชีพทำสวน
42. อพต. สถิต สุขเดช
ชุมชนพิปูน
อาชีพทำสวน
43. นายสุภจิตร สุขมี
ชุมชนพิปูน
อาชีพทำสวน
44. ส.ต.ทรงวุฒิ วุฒิพงศ์
ชุมชนพิปูน
อาชีพทำสวน
45. นายประคอง โชติกรณ์
ชุมชนพิปูน
อาชีพทำสวน
46. นางสาวนันทิษฐา สุขเดช
ชุมชนพิปูน
อาชีพทำสวน
47. นายพนาเวศ ปกณภย์
ชุมชนพิปูนกลุ่มรักษะเขาหลวง
อาชีพทำสวน

48. นายพิทักษ์ ปลั่งชู

ชุมชนพิปูน

อาชีพทำสวน

49. น.ส.ศิริพร วงศ์สวัสดิ์

ชุมชนพิปูน

อาชีพทำสวน

50. นายจำลอง สมทรัพย์

ชุมชนพิปูน

อาชีพทำสวน

51. นายนิติ จิตต์รัตน์

ชุมชนข้างกลาง

สมาชิก อบต. กิ่งอำเภอข้างกลาง

52. นางอรเพ็ญ เจริญพานิชย์

ชุมชนข้างกลาง

อาชีพปลูกจาง

ภาคผนวก ค

ตัวอย่างโปรแกรมการท่องเที่ยว จัดโดยชุมชนคนรักบ้านเกิด กรุงเทพมหานคร

1 วัน

เช้า : ศึกษาธรรมชาติสู่น้ำตกกรุงชิง

เที่ยง : อาหารพื้นบ้าน 1 มื้อ

บ่าย : ผจญภัยกับการล่องแก่งคลองกลาย

2 วัน 1 คืน

วันแรก เที่ยง : เข้าถึงที่พักตั้งแคมป์ในสวนทุเรียน

กลางคืน : ร่วมสนุกกับรำวงเวียนครก

วันที่สอง เช้า : ทานกาแฟเคล้าทะเลหมอกเขาเหล็ก

เที่ยง : ชมความงามของถ้ำหงส์ และรับประทานอาหารพื้นบ้าน

บ่าย : ผจญภัยกับการล่องแก่ง

3 วัน 2 คืน

วันแรก เที่ยง : เข้าถึงที่พักตั้งแคมป์ในสวนทุเรียน

กลางคืน : ร่วมสนุกกับรำวงเวียนครก

วันที่สอง เช้า : ชมทะเลหมอก

บ่าย : ศึกษาธรรมชาติสู่น้ำตกกรุงชิง

กลางคืน : บอกเล่าเรื่องราวคนในป่า

วันที่สาม เช้า : ชมความงามของถ้ำหงส์

เที่ยง : ล่องแก่งคลองกลาย

สถานที่ติดต่อ คุณเชาวลิต สิทธิฤทธิ์ เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชุมชนกรุงชิง

ม. 2 ต. กรุงชิง อ. นบพิตำ จ. นครศรีธรรมราช 80160

โทร. 0-1979-0873

ภาคผนวก ง

ตัวอย่างโปรแกรมการท่องเที่ยว เส้นทางศึกษารวมชาติ กับชมรมอนุรักษ์เขาหลวง บ้านวังลุง 3 วัน 2 คืน จากประสบการณ์ผู้วิจัย (5 เมษายน - 7 เมษายน 2546)

5 เมษายน 2546

วันที่หนึ่ง เช้า เดินทางเข้าสู่ชมรมอนุรักษ์เขาหลวง บ้านวังลุง พื้นที่ที่เป็นจุดเริ่มต้นเดินเท้า พร้อมพบปะ ทำความรู้จักกับทีมงานเจ้าของพื้นที่ พุดคุยเรื่องกฎระเบียบและความเป็นมาต่าง ๆ จากนั้นจัดของเตรียมเดิน พร้อมเตรียมใจลุย ประมาณ 08.00 น. เริ่มต้นเดินเท้าเข้าสู่ป่าเขาหลวง ช่วงแรก ๆ จะผ่านสวนสมรม (สวนผลไม้) ของชาวบ้านที่ปลูกเรียงรายขนานไปตามสายน้ำตกของคลองใหญ่ บ้านวังลุง ไม่นานนัก เราจะเริ่มสัมผัสกับป่าดิบและความชื้นของเนินรับแขก บริเวณนี้ ถ้าเดินกันเจียบ ๆ จะได้พบกับฝูงค้างคาวและนกเงือกหัวหงอกเป็นประจำ เพียงวันแรก เราจะพักกินอาหารกลางวัน ณ ลำธารห้วยน้ำผุด ที่ราบบนสันเขาและเป็นจุดกำเนิดตาน้ำอีกสายหนึ่ง แล้วลุยกันต่อไปตามลำธารเขียวชอุ่ม ค้นหาป่าฝนอันสมบูรณ์ของภาคใต้ (ถ้าเจอฝนก็ไม่ใช้เรื่องแปลก) ย่อยอาหารด้วยเนินปราบเซียน ซึ่งมีเนินชันพอประมาณ 9 เนินด้วยกัน สภาพป่าจะเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ตามระดับความสูง เราจะพักชมวิวกัน ณ เขาหัวแดง พรรณไม้สำคัญ คือ หุบผามหาเสด้า หรือเฟินต้น และเต่าร้างยักษ์ที่ขึ้นอยู่เป็นดงอยู่บริเวณนี้ ประมาณ 3 โมงเย็น หลังผ่านเขีนทั้ง 9 มาได้ เราจะเริ่มพบป่าสนเขา และยังคงต้องเดินทางต่อไปตามสันเขาแคบ ๆ ชนิดน่าหวาดเสียว แต่มีวิวทิวทัศน์ให้ชม รวมทั้งพรรณไม้แปลกตาต่าง ๆ เช่น กุหลาบพันปีสีขาว บีโกเนีย โคลงเคลง และกล้วยไม้ต่าง ๆ ตลอดเส้นทาง และคาดหมายว่าจะสามารถถึงที่ตั้งแคมป์คืนนี้ ประมาณ 4 โมงเย็น ณ ผาเหยียบเมฆ ถือเป็นจุดตั้งแคมป์ที่มีวิวที่สวยงามที่สุด เพราะเราจะนอนกันบนลานหน้าผาแคบ ๆ ซ้ายก็ผา ขวาก็ผา โผล่ออกจากต้นทึบที่ร่มทึบในยามอรุณรุ่งได้ทันที ระหว่างชมอาทิตย์ตกเขา ทีมนำทางจะกางเต็นท์ ทำอาหาร และหาน้ำให้ดื่ม (เรื่องอาบน้ำขอให้ลืมไปเลย) จากนั้นพักผ่อนตามสบาย คืนนี้มีกาแฟร้อน เคล้าหมู่ดาวและสัมผัสอากาศที่เย็นเยือก

6 เมษายน 2546

คืนเข้ารับตะวัน ยืนยันว่าผาเหยียบเมฆ เป็นจุดที่ทะเลหมอกและวิวทิวทัศน์สวยที่สุดที่หนึ่ง ดวงอาทิตย์ขึ้นตรงแหลมตะลุมพุกของอ่าวไทย หากฟ้าเป็นใจก็จะเห็นไปไกลถึงเกาะ

สมัย วิวเป็นวิวเปิดทุกด้านรอบตัว หลังอาหารเช้า เก็บสัมภาระเสร็จ แล้วลุกกันต่อไป ตามสันเขาแคบ ๆ เราจะเดิน มุด ลอด และคลาน ไปตามสันเขาซึ่งเป็นเส้นทางชมกล้วยไม้ป่า ที่สมบูรณ์ที่สุดอีกแห่งหนึ่ง ไม่ว่าจะเอื้องหรือสิงโต และอีกหลายชนิดที่ยังไม่ทราบสายพันธุ์ และมักจะพบนกซึ่งเป็นพระเอกของเส้นทางนี้ออกมาทักทายเป็นประจำคือ นกกินปลีหางยาวเขียว วงศ์ย่อยเขาหลวง หลังจากเดินชมวิว ชมพรรณไม้ ชมร่องรอยสัตว์ป่า อย่างสมเสร็จ เลียงผา ผีเสื้อแสนสวย ชมป่าโบราณที่มีมอสปกคลุมอยู่ทั่วไป พักรับประทานอาหารเที่ยงกัน ณ จุดสูงสุดยอดผามี ที่มีความสูง 1,600 เมตร สามารถชมวิวทิวทัศน์ได้รอบทิศทางเช่นกัน นับจากจุดนี้เราจะเริ่มเดินลงไปจุดตั้งแคมป์ คีโนที่ 2 ที่เรียกว่าห้วยน้ำเย็น และยังมีจุดชมวิวอีกหลายจุดรวมทั้งพืชพรรณไม้สวยงามอีกหลายชนิดตลอดเส้นทาง บ่าย ๆ ถึงแคมป์คีโนที่ 2 กลางป่าดึกดำบรรพ์ ที่เต็มไปด้วยพรรณไม้แปลกตา มีมอสปกคลุมชุ่มชื้นทั่วบริเวณ และลำธารใส ๆ บนสันเขากลางป่าโบราณ ไครไคร่อยากอาบน้ำที่เย็นสนิทก็เชิญเลย แต่ห้ามใช้สารเคมีนะจ๊ะ ที่นี่เป็นต้นน้ำ ชาวบ้านเขาหวง จากนั้นทางเดินก็ ผูกเปล คีโนนี้มีเสวนาอำลาเขาหลวง ผืนป่าหลังคาแดนใต้

7 เมษายน 2546

หลังอาหารเช้า เดินลงพื้นล่าง แบบลัดเลาะตามเส้นทาง สายน้ำตก กลางหุบเขานับหลายสิบชั้น จะไม่กลับทางเดิม เส้นทางค่อนข้างลาดชัน และยังมีมือเที่ยงบริเวณลานหินน้ำตกข้างหน้ารออยู่ ก่อนกลับสู่ที่ทำการชมรม ฯ โดยสวัสดิภาพ

ภาคผนวก จ

ตัวอย่างกฎระเบียบข้อปฏิบัติ ฝ่ายทัวร์ป่า “เส้นทางศึกษาธรรมชาติบ้านวังลุง”

หมวดที่ 1

1. ชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติเขาหลวงบ้านวังลุง เปิดเส้นทางศึกษาธรรมชาติบ้านวังลุง “ยอดเขาหลวง 1,600 เมตร” จากความสูงวัดจากระดับน้ำทะเล
2. จัดนำเที่ยว เส้นทางศึกษาธรรมชาติ เส้นทางนี้ โดยองค์กรชาวบ้าน “ชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติ บ้านวังลุง”
3. ผู้จัดการทัวร์หรือคณะทัวร์ ให้ติดต่อประสานงานฝ่ายทัวร์ป่า ชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติ บ้านวังลุง ที่รับผิดชอบโดยตรง
4. ผู้จัดการทัวร์หรือคณะทัวร์ เมื่อประสานจองคิวทัวร์เส้นทางศึกษาธรรมชาติบ้านวังลุง
 - 4.1 ผู้จัดการทัวร์หรือคณะทัวร์ ต้องโอนเงินเข้าบัญชีฝ่ายทัวร์ป่า เป็นค้ำมัดจำครึ่งหนึ่งของผู้มาเที่ยวทุกครั้ง
5. ผู้จัดการทัวร์หรือคณะทัวร์ ให้พาลูกทัวร์มาส่งที่ทำการชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติ บ้านวังลุง เท่านั้น
6. ผู้จัดการทัวร์หรือคณะทัวร์ ต้องประสานงานล่วงหน้า เพื่อจองคิวอย่างน้อย 15 วัน
7. ผู้จัดการทัวร์หรือคณะทัวร์ เมื่อลูกทัวร์กลับลงมาจากเที่ยวป่า ให้ผู้จัดการทัวร์รับลูกทัวร์กลับที่ทำการชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติบ้านวังลุง

ระเบียบทุกข้อที่คณะกรรมการเขียนขึ้นมา เพื่อต้องการให้ง่ายและสะดวกในการปฏิบัติ

หมวดที่ 2 (ระเบียบข้อปฏิบัติ ผู้นำทาง/ลูกหาบ)

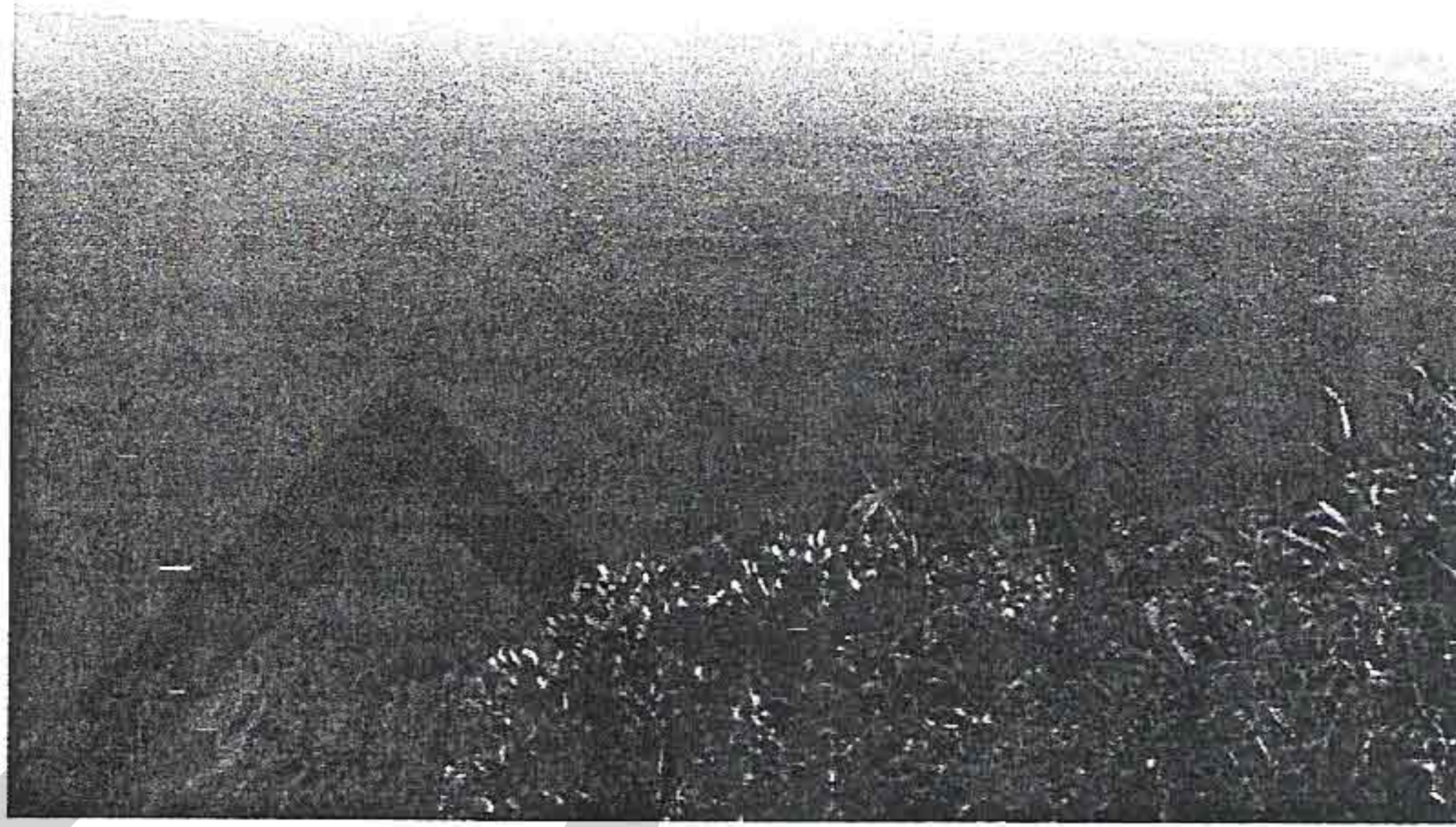
1. ผู้นำทาง/ลูกหาบ ต้องเป็นสมาชิกชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติบ้านวังลุงเท่านั้น
2. ผู้นำทาง/ลูกหาบ ต้องรับน้ำหนักสัมภาระอาหารและอุปกรณ์ของนักท่องเที่ยวบางส่วน รับน้ำหนักต่ำกว่า 15 กิโลกรัม
3. ผู้นำทาง/ลูกหาบ ต้องดูแลบริการรับผิดชอบลูกทัวร์ตลอดโปรแกรม เส้นทางศึกษาธรรมชาติ บ้านวังลุง
4. ผู้นำทาง/ลูกหาบ ต้องรับผิดชอบหน้าที่ หุงหาอาหาร กางเต็นท์ บริการนักท่องเที่ยวตลอดโปรแกรม

5. ผู้นำทาง/ลูกหาบ ต้องแต่งกายให้เหมาะสมเกี่ยวกับการเดินป่า (ตามผู้รับผิดชอบฝ่ายทัวร์ป่ากำหนด)
6. ผู้นำทาง/ลูกหาบ ต้องใช้วาจาสุภาพ ไม่ล่วงเกินหรือใช้คำหยาบกับผู้ร่วมเดินด้วยกัน และลูกทัวร์
7. ห้ามนำสุรา ยาเสพติดให้โทษทุกชนิด ขึ้นไปขณะเป็นผู้นำทาง
8. ห้ามเก็บพันธุ์ไม้ หรือล่าสัตว์ป่า สัตว์น้ำเป็นอาหารเด็ดขาด
9. ห้ามส่งเสียงดังในขณะที่เดินทางและหลับนอน
10. ให้เตรียมความพร้อมก่อนนักท่องเที่ยวมา ผู้นำทาง/ลูกหาบ ให้ไปถึงที่ทำการชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติบ้านวังลู่ เวลา 06.00 น.
11. ผู้นำทาง/ลูกหาบ ต้องประชุมสรุปงานทุกครั้ง และรับเงินค่าตอบแทนค่านำทางเดินกลับ ผู้นำทาง/ลูกหาบต้องตรวจเช็คอุปกรณ์ ที่ท่านรับผิดชอบ ให้เรียบร้อยจึงเดินทางกลับบ้านได้
12. ผู้นำทาง/ลูกหาบ ต้องเก็บวัสดุที่ย่อยสลายไม่ได้กลับมาทุกครั้ง (ปลากระป๋อง ขวดแก้วทุกชนิด)
13. ผู้นำทาง/ลูกหาบ ต้องมีอุปกรณ์ที่ให้แสงสว่างไปทุกครั้ง (ทุกคน) ขณะปฏิบัติหน้าที่

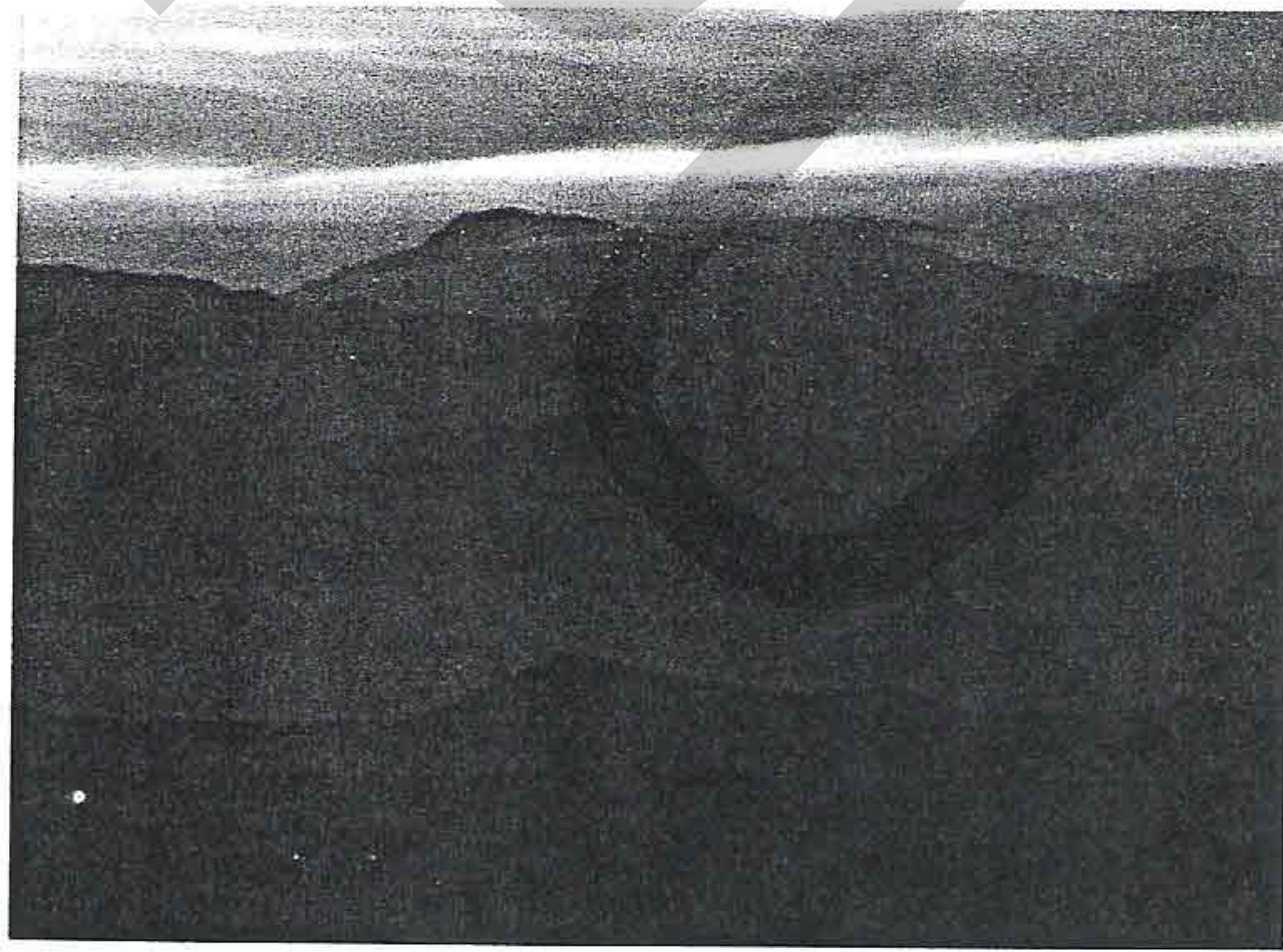
ภาคผนวก จ

แผนที่แสดงเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติเขาหลวง
และตัวอย่างอันเล็กน้อยของความหลากหลายทางชีวภาพ
ในผืนป่า ซึ่งผู้เดินป่าสามารถพบเห็น และสัมผัสได้ตลอดเส้นทาง

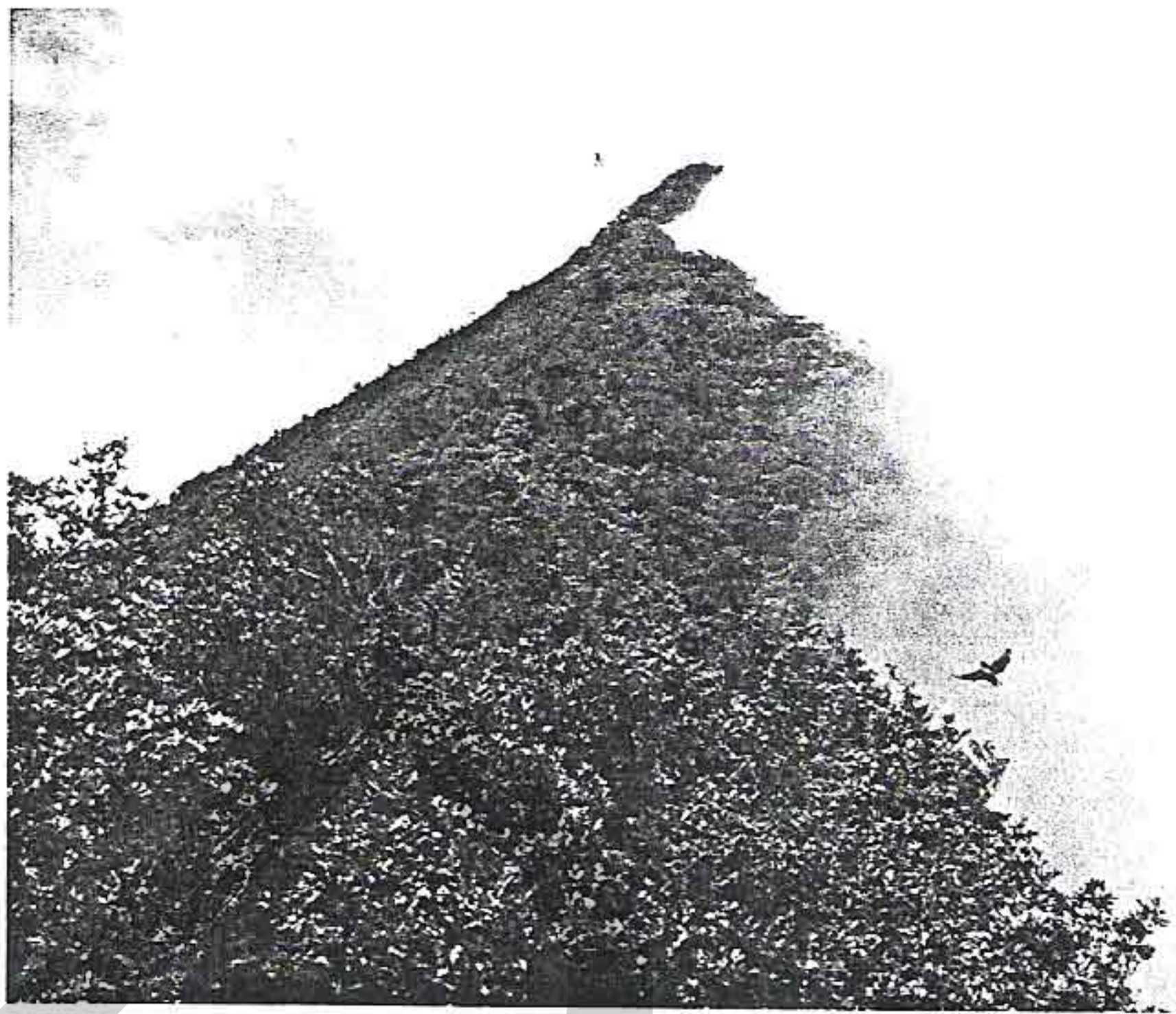

จากผาเหยียบเมฆ เงามองเห็นบ้านวัวลู่ที่เป็นบึงที่ราษฎรหาหุขเขาได้ชัดเจน
ถัดออกไปเป็นที่ราบระหวางอำเภอท่าศาลากับสิงขร
เขามลายูดำ "มีอภิปะเลใต้" นอนตะมุ้มเป็นเขาดำอยู่ทางด้านมุมซ้ายบน

สันเขิน

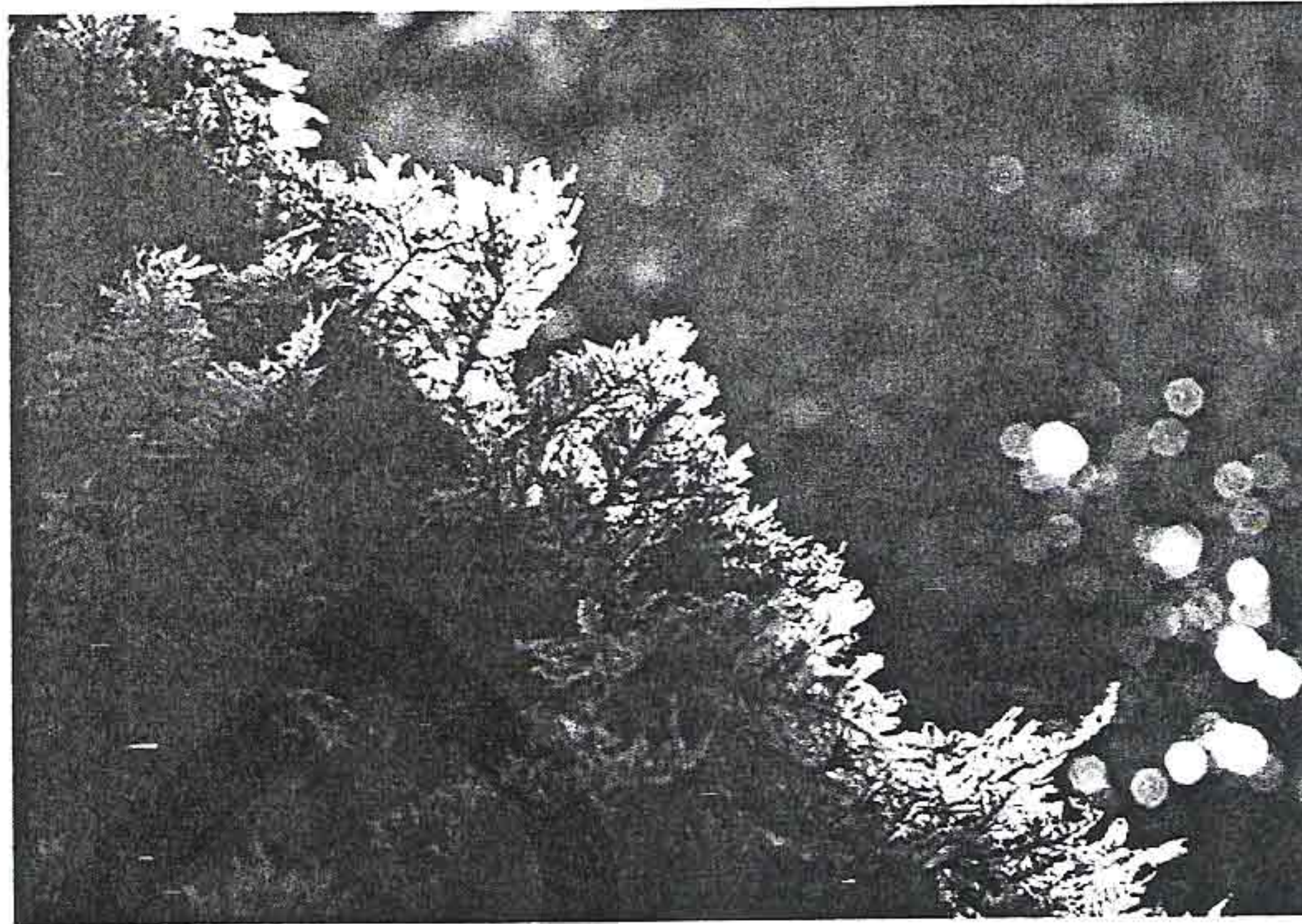
ถนนบริเวณที่ตอจะกินไม่นาน แสงสีส้มไปโผล่ที่เหนือเขา ป่าสันเขิน
ที่อยู่ต่อเขตอุทยานแห่งชาติ ใต้ร่มเงาของสุราษฎร์
เห็นทิวเขาในอ่าวกรุงศรีอยุธยาเป็นแนวสลับซับซ้อนสวยงามมาก

สันปันเมฆ
เคยได้ยินแต่ชื่อ ดินปันน้ำ กับ สันปันน้ำ
พอมาเห็นมุมมองที่ไกลสอดผามี ก็อดตัวชื่อว่า สันปันเมฆ..
เมฆที่ลอยมาทางด้านขวามือ ไหลเรื่อยมาตามยอดไม้ พอจะข้ามสันก็มีลมจาก
ด้านซ้ายตีกลับ..เป็นธรรมชาติที่ไม่เคยเห็นที่ไหนมาก่อน
อ้อ...ถนนนี้ มัน ๕ มาเป็นแฉกไม่ได้ขยับตัว

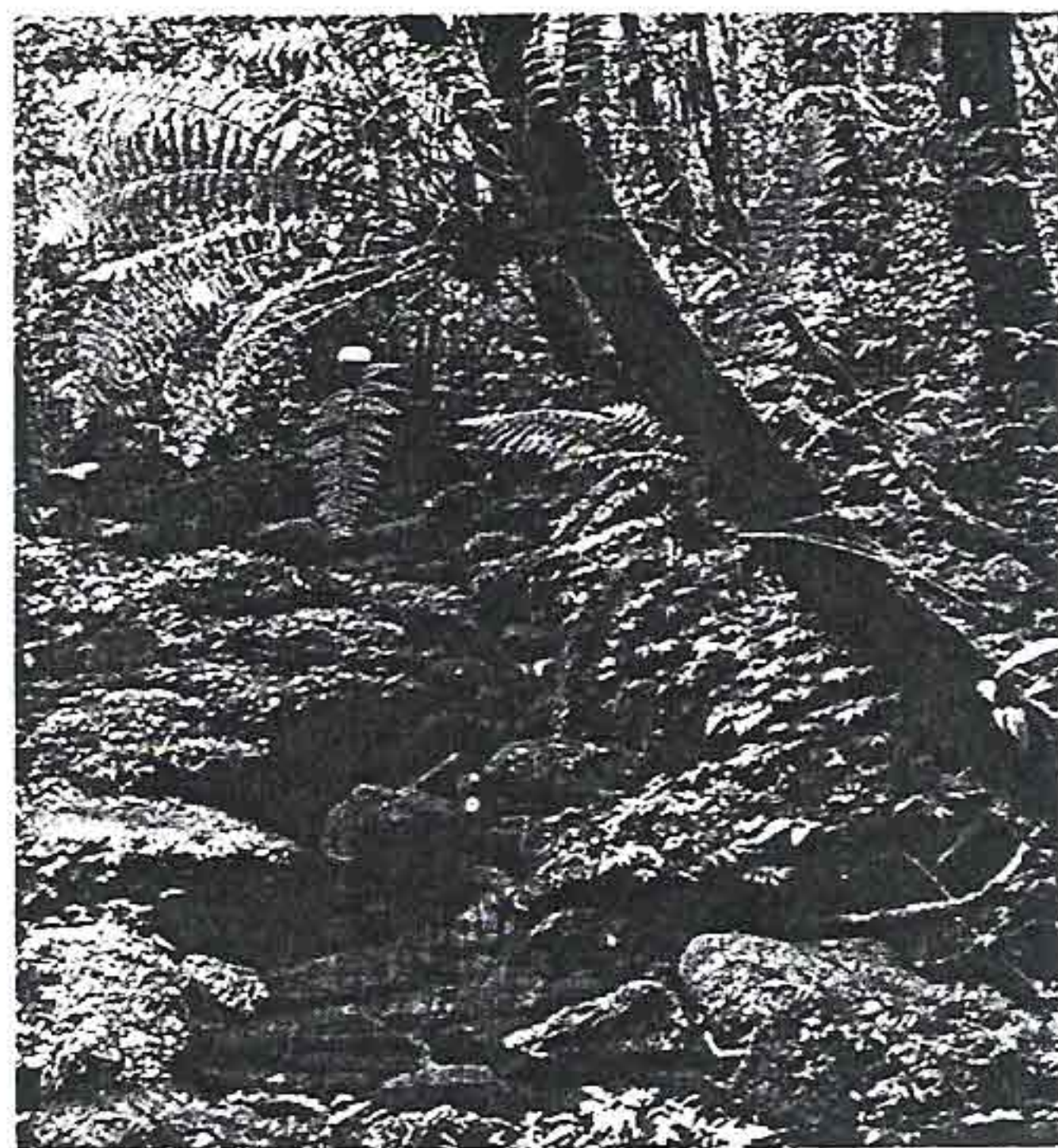

เมื่อผ่านสันเขาที่ชันขวขวหน้าจึงมาฮันขอบแตก ๆ ที่เข้าไปใกล้
สมบัดเฮ็นสขาอ...เมื่อเวงันดตามค้ำขาอขวนี้ค่นน้ำทาว
เราก็ได้เห็นสอดผามีไกล ๆ เป็นดิวแก
" อีกดิวขวไม่วจะกิวอดม้อหนอ ? "

Filmy Fern

เป็นเฟิร์นขนาดเล็กที่ชอบขึ้นตามต้นไม้ที่มีความชื้นสูง
เป็นแผ่นบาง ๆ มีหลายสี มักจะขึ้นปนกับพืชชนิดอื่น
เยอะมากที่บริเวณทางเดินจากยอดดงมีลวดสวยน่าเอ็น

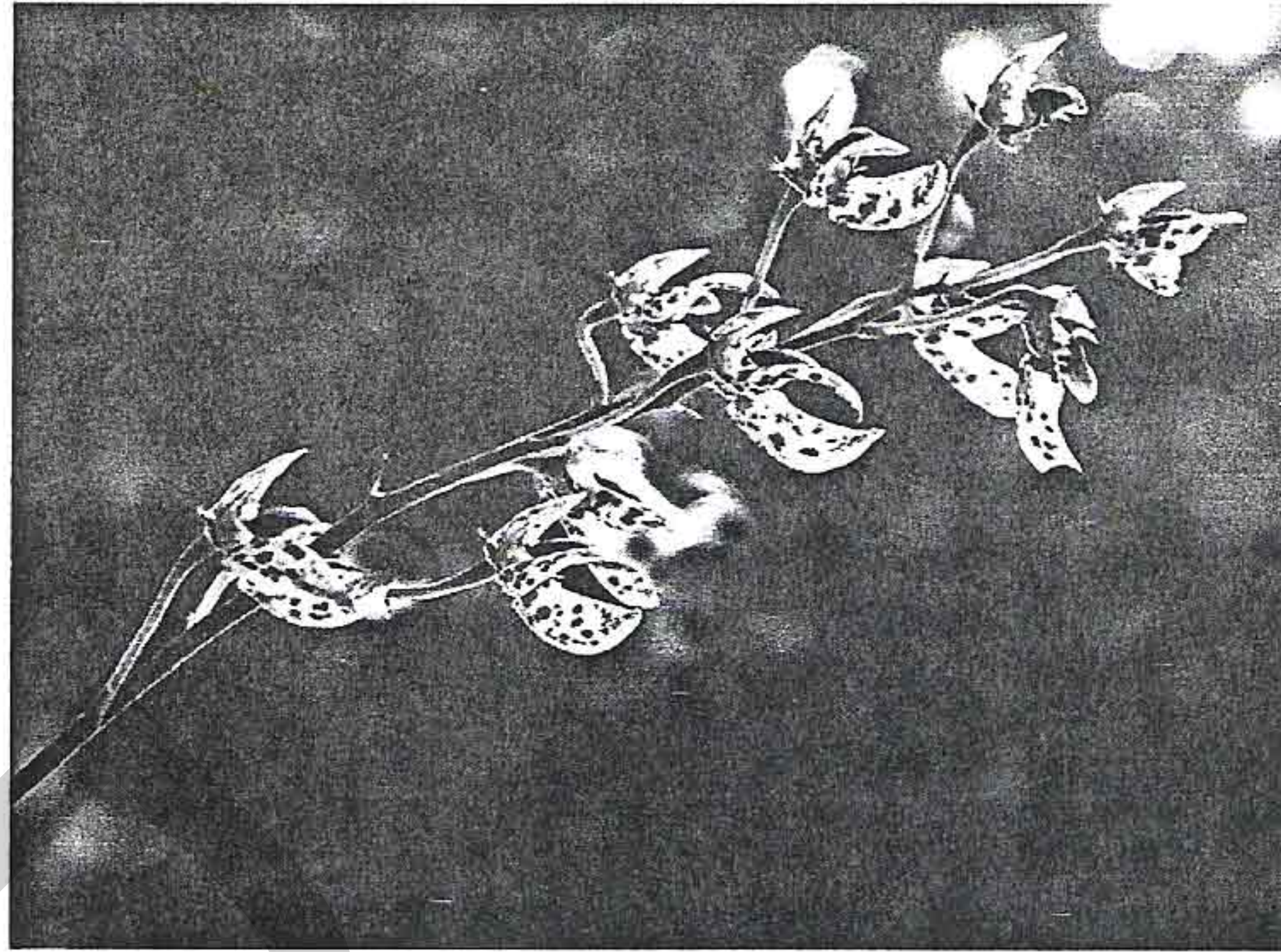
แต่ที่ปกดินที่ส่องดูไปไม่มากนัก
ตามเป็นเกาะเกาะตามหน้าผาป่าเป็นแนวสูงกับมือ
ตามถ้ำเป็นสาหร่ายน้ำจืดน้อย
ขรอกาแดงเขียวขาว
ขึ้นสีออกบนยอดกิ่งดอก
ป่าสวนสีออกขึ้น...ดูชัดๆ

หลบมุมนี้ไว้รอท้าวออกหิน ไตตันไม้ที่ร่มดกมีลมช่วย
สัวเหตุความเป็นไปของธรรมชาติรอบตัว
เสียวสายน้ำลงเกาะต่อนหิน ก็ไม่ไหลตัวไปมา ราว
สำเนียงเสียวป่าตัวที่ตกตอ อิวไฉน... จากทุกทิศทุกทาง

เมื่อเราเดินออกจากหวนน้ำเย็น เส้นทางจะวกกลับเป็นวงกลมเข้าหาหวนบ้าน
ขาวชวว ถ้าป่าเปิดก็จะเห็นเส้นทางสั้นเงาที่เงาใจเดินตอนจามาอยู่ลิบลิบ
มานึกในใจ
แต่ก็ผ่านมาได้... อ้าว นานาภาวภูมิใจ และสะขั๊กสะขอม

กล้วยไม้...สีโตลาอ

ชื่อที่ขงกว่าเป็นกล้วยไม้สกุลสีโตกลอกตาสกุลหนึ่ง ที่มีลาออยู่ที่กลีบดอก
จิตตัวชื่อว่า สีโตลาอ ขนาดดอกกว้างราว 3 ซม.

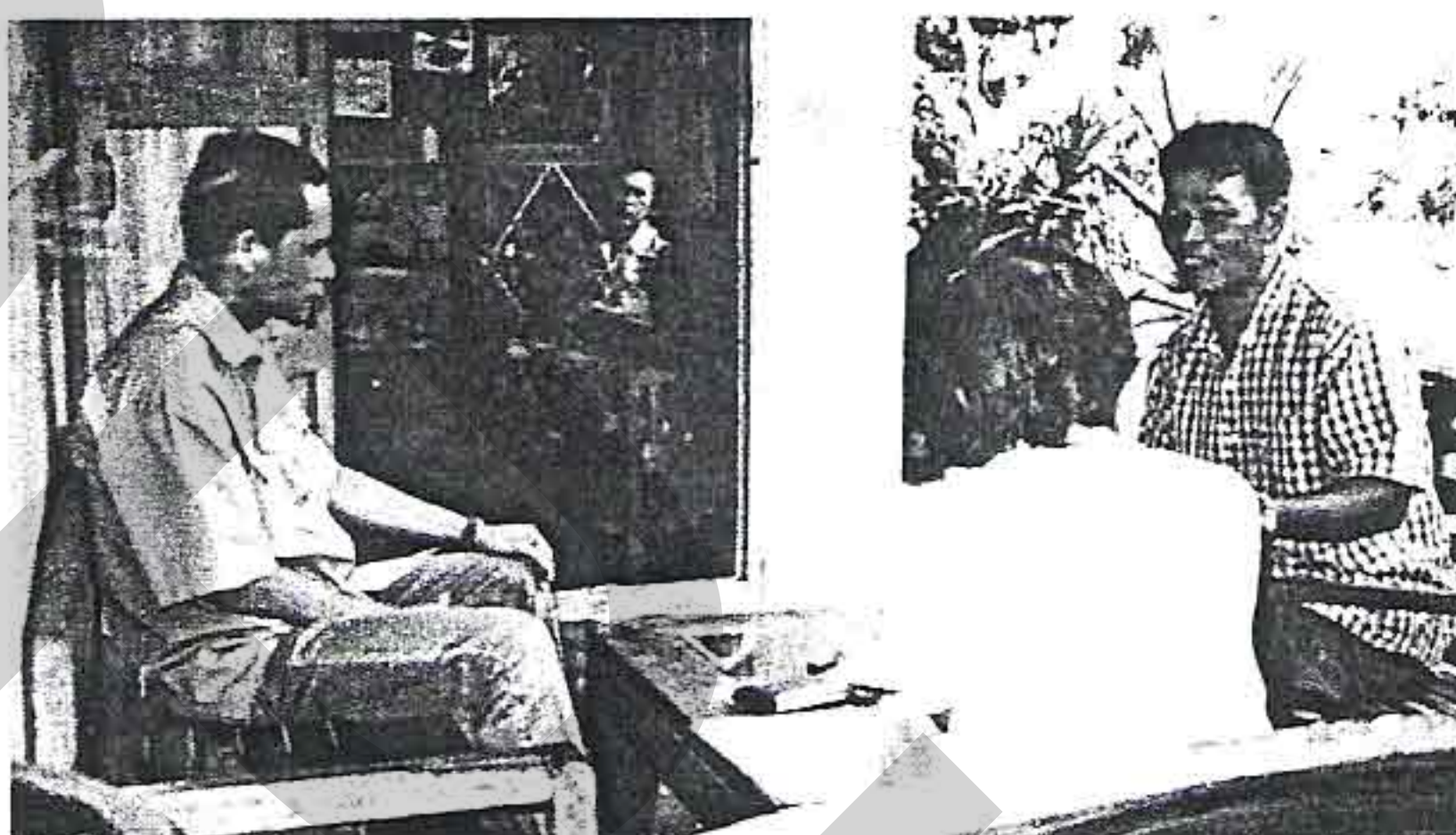
...พบที่สันเขาถนนถิวฮอดฝามี เกาะฮูนเดาขิมที่มกม

นอวปอขงกว่าโจัดดีมากที่สุดมาขงกล้วยไม้ชนิดนี้ที่ดำลัวออดอกสวอวาม
พบจากลขกอนถิวฮูนกราบสักสีขัวไมว เป็นดอกที่สมขงนมาก
กลีบดอกตานขนมลวมาเทือขถิวกลีบปากตานลาว
อดอกแจ้วแรวที่สุดเินขรดากล้วยไม้ทัวหมดที่เอในทขปนี้

ภาคผนวก ช

ภาพตัวอย่างแสดงการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก

ประวัติผู้วิจัย

นางสาวสุรางคณา ณ นคร จบการศึกษาปริญญาตรีศึกษาศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และปริญญาโทนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต วิทยานิพนธ์ เรื่อง "สถานภาพปัญหาและอุปสรรคของนวัตกรรมมัลติมีเดียในระบบอุดมศึกษา" ได้รับเลือกจากสมาคมวิจัยสถาบันและพัฒนาอุดมศึกษา ให้นำเสนอผลการวิจัย ในการสัมมนา วิจัยสถาบัน 2003 ณ สถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ กรุงเทพฯ ฯ (15 มกราคม 2546)

ปัจจุบัน ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะ นิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต มีความสนใจเรื่องชุมชนและสื่อสารการตลาด เขียนตำราเรื่อง "การสื่อสารตราสินค้าในแนวทางการตลาดสมัยใหม่" ได้รับทุนและประเมินคุณภาพตำราในระดับดีมาก-ดีเด่น จากทบวงมหาวิทยาลัย พ.ศ.2543

ภาพที่ 33 ผู้วิจัยที่ลานหินสองเกลอ ป่าเขาหลวง
เมษายน 2546